

İçindekiler

- Seçimler Üzerine Değerlendirme.3
- “Kokuşmuş Bir Ceset”.....11
- Muhafazar Milliyetçi Blokun
Tarihsel Oluşumu.....21
- Komünistler Birliği’nden
Komünist Enternasyonal’e -X.....31
- Okur Mektubu.....147
- Yaşamı On Yıla Sığdıranlar.....157

Söz ve Eylem Yayınları adına İmtiyaz
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Münir
Köymen
Siyasi, Süreli, Yaygın Türkçe Yayın
Adres: Sırapınar mah. Kilim sok.
No:2/1 Çekmeköy İstanbul
Baskı tarihi: Ağustos 2023

NAS Ajans Basım Yayın Tanıtım
Sanayi Ticaret Ltd. Şti. Adresi: ODİN
Topkapı Center Maltepe Mahallesi
Gümüşsuyu Caddesi No.:28/411
Zeytinburnu-İstanbul
Matbaa Sertifika No: 46523

İletişim: bilgi@sözveeylem.com

Seçimler Üzerine Bir Değerlendirme

Kapitalist sistemde seçimler burjuvazinin ekonomik, politik, askeri egemenliğinin işçi ve emekçilere onaylatılmasıdır. Bu yolla burjuvazi kitlelerde büyüyen öfkeyi düzenin sınırları içinde tutar. Düzenin ekonomik, politik, kültürel ve ahlaki çürümüşlüğü örer. Bu düzende seçim sonuçları önceden bellidir. Seçime katılan hangi parti kazanırsa kazansın, kazanan hep burjuvazidir, sermayenin temsilcileridir. Seçimde oy kullananların ezici çoğunluğu, işçi ve emekçiler, her seçimden kaybederek çıkarlar. İster “demokratik”, ister baskıcı, gerici olarak nitelendirilsin. Kapitalizm koşullarında yapılan tüm seçimlerin, temel kuralı budur.

Seçimlerde ne olup bittiğine bakmadan önce kısa da olsa uluslararası gelişmelere bir göz atmalıyız. Çünkü, her ülkenin kendine özgü özellikleri olsa da, ülkeler mevcut kapitalist dünya sisteminin bir parçasıdır ve her bir ülkede olup bitenler sistemin bütünündeki gelişmelerden bağımsız ele alınıp değerlendirilemez. Bugün dünya derinleşen bir ekonomik, politik kriz ve paylaşım savaşının içindedir. Bu durum hemen her ülkede karşımıza ekonomide artan rekabet, sermaye çatışmaları, yozlaşma, spekülasyon faaliyetlerinde artış, işçi ücretlerinin budanması, çalışma koşullarının ağırlaşması, büyüyen yoksulluk, yolsuzluk ve siyasette, koyu bir gericilik, olağanüstü uy-

gulamaların olağanlaşması ve artan savaş ve savaş hazırlığı, olarak yansıyor. Devletlerin baskı ve ideolojik aygıtları kapitalizmin bu yönelimine uygun olarak yeniden biçimlendiriliyor. Koyu bir gericiliğe iç ve dış düşman söylemi üzerinden şoven bir milliyetçilik eşlik ediyor. Burjuvalar klasik silahlarını kuşanıyor, ırkçılığı, şoven milliyetçiliği ve ulusal çıkarı ön plana çıkararak kitleleri mobilize etmeye çalışıyor. Bu yolla egemenler kendi sorunlarını, kitlelerin sorunları haline getirerek onların artan öfkelerini başka yönlelere yönlendirmekle kalmıyor, onları kendi hedeflerinin militan savaşçılarına dönüştürüyor. Ukrayna savaşı burjuvazinin bu konuda ne ölçüde başarılı olduğunu gösteriyor. Gelişmiş kapitalist ülkelerin faşizmi yaşamış “gelişmiş insanları”nın, şoven milliyetçilik, ulusal güvenlik ve ulusal çıkar dürtüsüyle birkaç günde nasıl sermayenin savaşçılarına dönüştürüldüklerine tanık olduk. Örneklersek, dünyada en “katlanabilir kapitalizmin” örneği olarak sunulan İskandinav ülkelerinden İsveç’te, Ukrayna savaşı öncesinde NATO üyeliği halkın %60’ı tarafından reddedilirken savaştan birkaç gün sonra yapılan anketlerde tam tersi bir sonuç ortaya çıktı, halkın % 60’ı NATO’ya girmekten yana döndü.

Bugün emperyalist ülkeler arasındaki rekabet ve nüfuz alanı mücadelesi uzay da dahil dünyanın her bir köşesinde bütün şiddetiyle sürüyor, rekabet ve nüfuz alanı mücadelesi en basit biçimlerden, ticaret ve kur savaşları vb., en yüksek biçimlere, açık silahlı çatışmalara doğru yol alıyor. Savaş bu haliyle uzaya ve bütün kıtalara yayılmış olsa da bazı bölgeler savaşın kızıştığı alanlar olarak öne çıkıyor. Bunların en başında Doğu Avrupa, Asya- Pasifik, Ortadoğu ve Afrika geliyor.

Sınıf mücadelesinin tarihsel süreci bize, ekonomik ve siyasal krizin derinleştiği dönemlerde, işçi sınıfı içinde kapitalizmin dışına çıkma arayışlarının hız kazandığını gösteriyor. Ancak bugün ekonomik ve siyasal kriz, dünya çapında derinleşmesine rağmen sınıf içinde bu türden, kapitalizm karşıtı arayışların çok cılız kaldığına tanık oluyoruz. İşçi sınıfı, ekonomik kriz ve burjuvazinin artan saldırısı altında geleceksizliğe mahkûm bir görünümündedir. Bu haliyle işçi

sınıfı dünya ölçeğinde büyük ölçüde deklase olmuş, kendi sınıfsal konumunun gereklerinden kopmuş durumda. İşçiler, emekçiler farklı ülkelerde zaman zaman farklı nedenlere bağlı olarak çıkışlar yapsa da bunlar, yalıtık eylemler olmaktan ileri geçemiyor, süreklilik arz etmiyor. Gelişmiş ülke işçi sınıflarıyla geri ülke işçi sınıfları arasındaki ücret ve çalışma koşulları arasındaki uçurum derinleşiyor. Ücret ve çalışma koşulları arasındaki bu uçurum, gelişmiş ülkelerde işçi sınıfıyla burjuvazi arasında yeni bağlar kuruyor ve işçi sınıfının uluslararası dayanışmasının önünde büyüyen bir engel olarak duruyor. Geri ülkelerde sınıf içindeki ücret ve kademelenme farklarına ek olarak, artan işsizlik, baskılar ve yasaklar umutsuzluk ve korkuyu besliyor. Bir yanda açlık ve yoksullukla boğuşan, daha az kölece bir yaşam için sınırlarda ve denizlerde kendilerini ölüme yatıran bir işçi sınıfı, diğer yanda yaşanan bu yoksulluk ve ölümlerde payı olduğu halde onlara bakarak kendini şanslı ve güvende sayan bir işçi sınıfı, dünya işçi sınıfı belki de tarihte ilk kez böyle bir tablo sunuyor. Ve bu tablo işçi sınıfını güçsüzleştirirken, burjuvaziye, sahip olmayı aklından bile geçiremeyeceği bir gücü bahsediyor. Bütün bunlar işçi sınıfını uluslararası mücadele ve dayanışma gücünden yoksunlaştırıyor.

Şüphesiz bunun en başlıca nedeni, burjuva ideolojisinin sınıfı çepeçevre sarmış olması olsa da, asıl nedeni siyasal öznenin yani işçi sınıfının kapitalizme karşı bilinçli, örgütlü ve eylemli mücadelesini temsil eden devrimci siyasal mücadelenin güdüklüğüdür. İşçi ve emekçilerin gerçek çıkarlarını savunan, onlara gerçekleri sistemli bir biçimde açıklayan ve örgütleyen güven verici politik bir gücün, işçi sınıfının devrimci partisinin olmamasıdır. Bu koşullar günümüzdeki hemen her gelişmeye damgasını vurmaktadır.

Sınıfsal ve siyasal öznenin bu durumu, yaşadığımız tarihsel süreçte işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesini geri plana itiyor. Burjuvazi arasındaki pazar ve nüfuz alanı mücadelesi tek mücadele olarak öne çıkıyor. İşçi sınıfı ise içinde bulunduğu dağınıklık ve umutsuzlukla burjuvazi arasındaki bu hegemonya mücadelesine ekleniyor.

Bu tablo içinde Türkiye krizin derinleştii, enflasyon ve işsizliğin en yüksek olduğu ölkelerin başında geliyor. Derinleşen krizin yol açtığı yoksulluk, işsizlik ve bunların biriktirdiğı öfke, bağrında burjuvazi için artan potansiyel bir tehdidi barındırıyor. Türkiye burjuvazisinin artan yoksulluk ve baskıların kitlelerde biriktirdiğı tepkiyi başka yönlemlere yönlendirmeye hem şiddetle ihtiyacı var, hem de bu alanda geniş olanaklara sahip. Şiddetle ihtiyacı var, çünkü kapitalizmin dünya krizinin en şiddetli yaşandığı ölkelerin başında geliyor. İşçi ve emekçiler işsizlik, yoksulluk ve geleceksizlik sarmalında. Öte yandan krizin yarattığı öfkeyi kendi gücü olarak örgütlemeye de geniş olanaklara sahip. Türkiye savaşın sürdüğü bir coğrafyada ve bizzat savaşın içinde yer alıyor. Her ne kadar tarafsız gibi görünse de Ukrayna’da NATO bağlantısıyla savaşın bir parçası, Orta-Asya ‘da Kırgızistan - Tacikistan, Ermenistan-Azerbaycan arasındaki anlaşmazlıkların bir tarafı durumunda. Suriye ve Irak’ta işgalci, Ege’de hemen her ekonomik ve siyasal krizde Yunanistan’la rekabet ve çatışma içinde, Doğu Akdeniz ve Libya’da Mısır, Fransa ile karşı karşıya. Türk burjuvazisi her seçimde kullanmayı bir alışkanlık haline getirdiğı Yunanistan’la dalaşmayı, ekonomik kriz üzerinde yaratacağı etkileri dikkate alarak bu kez kullanamadı. Geriye bir tek Kürt sorunu kalıyordu. Erdoğan seçim propagandasını “beka sorununa”, diğer burjuva muhalefet ise Erdoğan’ın en zayıf yanı olarak gördüğü ekonomik krize ve krizin kitleler üzerindeki etkilerine dayandırdı.

Burjuvazi seçim öncesinde ırkçılık ve şovenizmi Kürt sorunu üzerinden köpürtmenin yollarını aradı. Kuzeydoğu Suriye’ye (Rojava) yeni bir işgal girişiminde bulunmak için ABD ile Rusya arasında mekik dokudu. Her iki güçten yeşil ışık alamayınca öteden beri uyguladığı taktiğı devreye soktu, Kürt fobisini yaygınlaştırma yolunu seçti. Halbuki, Kürt Özgürlük Hareketi seçim öncesinde, seçim sürecinde çatışmasızlık ilan etmişti. HDP ise istemlerini en asgari seviyeye indirmiş, seçim sonrasında devletle yürüteceğı pazarlığa hazırlık olarak listelerine devletle ilişkili liberalleri almıştı. Ancak bu bile Erdoğan’ı, seçimi kazanmanın tek olanaklı yolu olarak gördüğü için, Kürt fobisini seçim malzemesi haline getirmekten alıkoy-

madı. Erdoğan karşısındaki burjuva muhalefet HDP'nin seçim desteğine rağmen "beka sorunu"nın bir parçası olmayı sürdürdü. HDP ile doğrudan görüşmeyi reddederek Erdoğan'ın politikasına destek verdi. Hatta seçimin ikinci turunda hem Kürt sorununda hem de göçmen sorununda Erdoğan'ın söylemine sarıldı. Fotokopisi, aslı yerine geçmedi. Erdoğan kimi HDP etkili isimlerinin (Pervin Buldan, Ahmet Türk, Sırrı Sakık, Cengiz Çandar) söylemlerini mitinglerinde kitlelere dinleterek, Doğu'da kaybettiği oyu Batı'da kazanmaya çalıştı. Bunda başarılı da oldu.

Burjuva muhalefet "beka" sorununda olduğu gibi, ekonomik kriz ve bu krizin işçi ve emekçi kitleler üzerindeki etkileri konusunda da AKP hükümetinden farklı bir yol izlemedi / izleyemezdi. Çünkü kriz onların beş yıllığına bekçiliğini üstlenmek istediği kapitalizmin kriziydi. Geriye boş vaatler kalıyordu, burjuva muhalefet de bunu yaptı. Bol bol vaatlerde bulundu. Ancak vaatler seçim sonuçlarının da kanıtladığı gibi, havada kaldı. Çünkü, AKP hükümeti 2022 sonundan itibaren krizin etkilerini, önemli ölçüde hafifleten önlemleri devreye soktu. Ocak 2022'de 4250TL olan asgari ücreti, 2022 ortasında 5500TL'ye 2023'de ise 8500TL'ye yükseltmişti. Aynı şekilde emekli taban aylıkları da 2500TL'den 7500TL'ye yükseltildi. Bu arada EYT sorununda ve Ek göstergelerde önemli düzenlemeler yapıldı. Normal kredi faizleri %30'un üzerine çıkarken, bankalarla yapılan anlaşmayla kredi kartı faizleri yıllık %16,32 (aylık 1,36) ile sınırlandırıldı. İşçi ve emekçilerin ay sonunu kredi kartı kullanmadan getiremediği hesaba katılırsa, bu önlemin anlamı daha da kolay anlaşılır. Bunlara ek olarak yedi milyonu aşkın aileye yapılan yardımlar hesaba katıldığında, bütün bu önlemler "boş tencere iktidar düşürür" söylemini boşa çıkardı. Ne yazık ki, sosyalist parti ve örgütler de tek taraflı bir kriz belirlemesiyle hükümetin krize karşı aldığı önlemlerin etkisini hesaba katamamış ve kendini değişim rüzgarına kaptırmıştı.

Bu bir tespittir. Bu tespit ekonomik ve siyasi krizin küçümsendiği anlamına gelmiyor. Tersine kriz çok derindir ve işçi ve emekçiler üzerinde yıkıcı etkileri olmuştur. Krizin işçi ve emekçi kitleler üzerindeki en önemli etkileri, işsizlik, derinleşen yoksulluk ve gele-

ceksizliktir. Bu doğrudur, ancak hükümetin aldığı önlemlerin krizin etkisini, özellikle enflasyonun etkilerinin daha hafif yaşandığı küçük kentlerde geçici olarak zayıflattığı da görülmelidir. Elbette bu durum kalıcı değil, gelecekte kitlelerin yaşantısının daha da çekilmez olacağı açık olan geçici bir durum, krizin daha da büyüyeceğinin göstergesidir. Ancak bu durum Erdoğan'ın bu önlemlerden beklediği sonucu almış olduğu gerçeğini değiştirmez.

Bu belirlemelerin ışığında seçim sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz

1- Komünistler açısından en “demokratiğinden” en despotuna burjuva diktatörlükler meşru değillerdir. İsmi önüne hangi ek getirilse getirilsin şiddet ve terörle ayakta duran, çürümüşlük, yolsuzluk, yoksulluk ve ahlaksızlık üreten burjuva iktidarlar tarihsel olarak aşılmıştır. Ancak geniş kitleler açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Nitekim dünyanın her yerinde burjuva iktidarlar kitlelerin oyuna başvurarak “meşruiyetini” sürdürebilmektedir. Buradan hareketle kendilerine karşı oy kullanma sorumluluğu işçi ve emekçi kitlelere yüklenemez. Bu sorumluluk en başta kurulu düzenin niteliğini işçi ve emekçilere anlatamayan komünistlerindir.

2- Cumhurbaşkanlığı sistemi dünyanın bugünkü konjonktüründe Türkiye kapitalizminin ihtiyacına bir cevap olarak ortaya çıkmıştır. Sistemin örgütlenmesi 2017 Anayasa referandumuyla başlatıldı. Anayasa çalınıtı oylarla kabul edildi, burjuvazinin tüm partileri tarafından kabul edilen bu hırsızlık, bugün artık göçmenlerin büyük bir kısmının (2,5 - 3 milyon arasında olduğu varsayılıyor) değiştirilen kimlikleriyle seçmen kütüklerine içerilmiştir ve “Cumhurbaşkanlığı Sistemi” yüksek katılımın sağlandığı bu seçimle iki kez daha (1. ve 2. tur) onaylatılmıştır. Bu tüm burjuvazinin bir başarısıdır.

3- Burjuvazinin başka bir başarısı da seçimlerin dizayn edildiği gibi, bir kaosa fırsat vermeden istenildiği gibi sonuçlandırılmasıdır. Çoklu aday ve ikinci tur bu dizayndan bir sapma değil, tersine onun önceden düşünülmüş bir parçasıydı. Böylece hem cumhurbaşkanlığı sistemi kalıcılaştırıldı, hem de ikinci turla seçimin demokratik olduğu algısı güçlendirildi.

4-Burjuvazinin bir diğer başarısı da HDP ve diğer “sosyalist”

parti ve çevrelerin Erdoğan karşıtlığı üzerinden burjuva muhalefetin kuyruğuna takılarak parlamentarizme tabi hale getirilmesidir.

5- Seçimler Erdoğan'ın kaybetmeye başladığı uluslararası meşruiyetini güçlendirmiştir. Uluslararası burjuvazi Türkiye'de yaşanan saldırılara, tutuklamalara, hak ihlallerine karşı Avrupa kamuoyunda yükselen tepkiler nedeniyle Erdoğan'ı desteklemekte zorlanıyordu. Seçim öncesinde Avrupa ve ABD basınında imaj sahibi dergilerin kapaklarında Erdoğan diktatör, Türkiye diktatörlüğe giden bir ülke olarak resmediliyordu. Ama emperyalist kuruluşların stratejilerinin yazılarında başka bir hava vardı. Yazıların içeriğini Erdoğan'ın gitmesinin mi kalmasının mı Batı'nın yararına olacağı oluşturuyordu. Ağırlık Erdoğan'ın kalmasından yanaydı. Yazılanlara göre, Erdoğan bütün olumsuz yanlarına rağmen iyi tanınan, ne yapıp yapamayacağı, nasıl yola getirileceği bilinen biriydi. O yüzden de yazıların ortak içeriğini Erdoğan'ın kalması gerektiği oluşturuyordu. Yani Batı, özellikle de finans çevrelerinin, eleştirirken bile destekleri Erdoğan'dan yanaydı. Batılı finans çevreleri, seçim öncesinden başlayarak vadesi gelmiş borçlarını yeniden yapılandırarak ve kuru sabit tutması için küçük miktarlarda da olsa Türkiye'ye döviz sağlayarak Erdoğan'a önemli bir destek sundu. Uluslararası finans çevrelerinin Erdoğan'a sunduğu bu önemli seçim desteği, muhalefet çevrelerince bile gündeme getirilmedi, kendini sosyalist olarak niteleyenler ise bu desteği en hafif deyişle göremedi bile, Ama açıktan yapılan Rusya'nın desteği hep dile getirildi. Rusya kendi çıkarları (Akkuyu Santrali, Ukrayna savaşı sonrası (Batı'nın onayıyla) Türkiye'nin Rusya'nın Batı'ya açılan kapısı olması vb.) gereği Erdoğan'ı (seçim sürecinde Akkuyu'nun birkaç kez açılması, 24 milyar dolarlık doğalgaz borcunun ertelenmesi, tahıl anlaşmasının seçimin bitimine kadar ertelenmesi vb.) açıkça destekledi. Kılıçdaroğlu kendine İngiltere finans çevrelerinin vadettiği 300 milyar dolara inanmış olacak ki, sadece Rusya'yı gördü, Rusya'dan söz ederek ABD ve İngiltere'nin Erdoğan'a verdiği desteğin gizlenmesini sağladı. Seçim sonrasında, seçimi izlemek için AGİK'in Türkiye'ye gönderdiği heyet daha raporunu açıklamadan, bütün Batılı liderlerin Erdoğan'ı kutlamak için

sıraya girmesi bu flu tabloyu da aydınlattı. Batı’da havanın Erdoğan lehine değıştiğini gösteren bir diğerk gösterge de, önceden söylenen diktatör ve diktatörlük nitelemelerinden vazgeçilerek, Erdoğan’dan rekabetçi otoriter lider, Türkiye’den rekabetçi otoriter sistem olarak söz edilmesidir. Şimdi AB, ABD ve İngiltere’nin kamuoyu baskısına aldırmadan hak ihlallerine karşı Erdoğan’ı desteklemek için daha rahat hareket edecekleri açıktır. Başka açık olan bir şey de seçim sonrasında Erdoğan’ın ABD ve İngiltere’nin bölgeye yönelik politikalarını “tarafsızlık” şalını da yırtarak uygulayacağıdır.

6- Bütün bunların yanında seçim, seçmenin yarısına yakınının yaygın deyimle Erdoğan’ın karşısında konumlandığını gösterdi. Kimileri bundan antikapitalist bir yönelim görse de gerçekte bu kapitalizmin onaylanmasıydı. En başta bu kitle ideolojik olarak homojen değildir. İçinde şovenistinden milliyetçisine, ırkçısından Kemalist’ine ve azınlık da olsa kapitalizmden umudunu kesmiş olana kadar geniş bir yelpazeyi barındıran bu kitlenin ezici çoğunluğunu işçi ve emekçiler oluşturuyor. İşçilerin yoğun olarak yaşadığı büyük kentlerdeki oy dağılımı bunu teyit ediyor. Bu işçi sınıfının iktidar mücadelesinde devrimci bir potansiyelin gelişme eğilimine işaret ediyor. Ancak bu potansiyel ne kadar etkili olursa olsun kendiliğinden politik bir karşıtlığı ifade etmez. Böyle bir sonuç tek başına direnişine öne koyan bir stratejiyle yaratılamaz. Bunun için daha fazlasına, direnişide içeren bir saldırı stratejisine, ihtiyaç var. Ve bu strateji ancak, ideolojik ve örgütsel hazırlığı öne koyan bir anlayışla yaratılabilir. Bu hazırlık olmadan işçi sınıfının devrimci değışimi sağlanamayacağı gibi, sonuç alıcı bir politik güce de ulaşılamaz.

Önümüzdeki dönemin her bakımdan çok daha zor bir dönem olacağı açıktır. Nazım’ın dediğı gibi,

“Varılacak yere

kan içinde varılacaktır.

Ve zafer

artık hiçbir şeyi affetmeyecek kadar

tırnakla sökülüp koparılacaktır...

“Kokuşmuş Bir Ceset”

Rosa Luxemburg, I. paylaşım savaşındaki tutumundan hareketle Alman Sosyal Demokrat Partisini kokuşmuş bir cesede benzetmişti. Bu niteleme bugün Türkiye sol, sosyalist, komünist vb. (bu toplam yazının devamında sosyalist hareket olarak belirtilecek) parti ve örgütler için çok hafif kalıyor.

Dünya komünist hareketinde ideolojik, politik ve örgütsel bozulmaların ne zaman başladığı konusunda çok farklı açıklamalar var, biz bu tarihi 1930’larda başlatmanın daha doğru olduğunu düşünüyoruz. Şüphesiz öncesi de vardır, ancak sürecin bir dar açısı olduğunu düşünürsek, başlangıçta açının iki çizgisi birbirine çok yakın olduklarında belirli bir noktaya kadar hata olarak kabul edilebilir olanlar, bir noktadan sonra hata olmaktan çıkarak bir kopuşu ifade etmeye başlarlar. Kısaca başlangıçta bilinmeyen bir yolda deneme sınama yöntemine baş vurmak bir ölçüde makul karşılanabiliyordu ve karşılaşılan zorluklar, pekala hatalara yol açabiliyordu. Ancak zamanla teori zorunluluğun teorisi olmaktan çıkarak zorlukların teorisi haline gelmeye başladı. Yapılan tüm hata ve eksikler zorluklarla açıklanmaya başlandı. Bu başlı başına bir araştırma ve inceleme konusu. Biz burada sosyalist hareketle ilgili bazı tespitler yapmakla yetine-

ceğiz.

Sosyalist hareketin ideolojik, politik ve örgütsel alanlarda derin bir kriz yaşadığına kuşku yok. Bu konuyla ilgili olarak çok şeyler yazıldı, tekrarlamak niyetinde değiliz. Bu kriz sürecinin sonuçlarından birisi sosyalist parti ve grupların önemli bir kısmı, burjuva partilerin bir eklentisi haline gelerek, burjuva düzene eklemlendiler. Bu durum yenilgi dönemlerinin tipik bir klasiğidir.

Bu değişimde en tipik olanı, Marksizm’in Leninizm’in bugünü anlamaya ve açıklamaya yetmediğinin, geçmişe ait bir teori olduğunun ileri sürülmesidir. İleri sürdükleri tezler yeni değil, hareket noktaları bundan neredeyse yüz yirmi yıl önce söylenenlerin bir tekrarı. Kapitalizmin artık eski kapitalizm olmadığını tekrarlayarak, bundan işçi sınıfının da eski işçi sınıfı olmadığı, dolayısıyla Marksizm’in bu yeni durumu anlamaya yetmediği savını tekrarlayarak kopuşlarını “bilimsel” bir temele oturtmaya çalıştılar. Sonuçta bir kavşakta birincilerle buluşarak kapitalizmin sol payandası haline geldiler.

Bizim esas olarak üzerinde durmak istediğimiz kesim kutsal kitaba el basarcasına Marksist- Leninist olduğunu iddia edenlerdir. Bu kesimde Marksizm’in –Leninizm’in lafzı neredeyse ezbere bilinir. Karşı karşıya kaldıkları her sorunda kendi düşüncelerinin doğruluğunu Marks, Engels ve Lenin’den alıntılar yapılarak kanıtlamaya çalışırlar. Foyalarının döküldüğü an, lafzın yetmediği, Marksizm’i bir “eylem kılavuzu”, dünyayı anlama ve değiştirmenin devrimci yöntemi olarak kullanmanın gerektiği sınıf mücadelesinin dönemeç noktalarıdır.

Sosyalist hareketin bu kesimine özgü olan, Marksizm’in lafzını kabul edip özünü kavrayamadığı bazı temel noktaları şöyle sıralayabiliriz. Bunların başında devlet ve devrim sorunu geliyor. Sosyalist hareketin bu kesiminin genel devlet değerlendirmesinde herhangi bir sorun yok, Bu konuda Marksizm’in devletle ilgili “devlet egemen sınıfın egemenlik aracıdır” temel önermesini kabul ediyorlar. Sorun herhangi bir ülkedeki devletin nitelendirilmesi konusunda ortaya çıkıyor. Burjuva devleti, onun kullandığı yöntemlere dayana-

rak kategorize ediliyor. Burjuvazinin sınıf mücadelesinde kullandığı yöntemler, bu yöntemlerin kapitalist gelişme ve işçi sınıfının mücadelesiyle bağları kopartılarak, burjuva devlet “burjuva demokratik”, faşist, henüz faşist olmayan ama bu yolda ilerleyen deyim yerindeyse “yarı faşist”, “dinci faşist”, Türkiye söz konusu olduğunda, “AKP devleti”, “saray rejimi”, “tek adam diktatörlüğü” vb. devlet tipleri üretiliyor. Bu türden kategorileştirme onu yapanların niyetlerinden bağımsız olarak burjuva demokrasisinin savunulmasına varıyor. (Bu anlayışın proletarya diktatörlüğüne yansımaları ayrı bir konu)

Devrim konusunda da benzer bir kafa karışıklığı sürüyor. Kapitalizmin her zerresine egemen olduğu bir dünyada hala sosyalist devrim, farklı aşamalardan, demokratik, anti-faşist, anti tekel, anti emperyalist, halk devrimi, işçi hükümeti vb. geçilerek varılacak bir devrim olarak ele alınıyor. Bu tarz bir devrim anlayışı devrimde ittifakların zorunluluğu ile açıklanıyor. Kapitalist bir ülkede ittifak zorunluluğunun o ülkenin somut koşulları tarafından belirlendiği, bu zorunluluğun devrimin niteliğiyle değil, kapsamıyla ilgili olduğu, ittifakın sınıf egemenliğinin bölüşülmesi anlamına gelmediği unutuluyor.

Üçüncüsü, Emperyalizm ve emperyalist savaşla ilgilidir. Lenin bundan yüz küsur yıl önce kapitalizmin emperyalizm aşamasını tahlil ederken, silaha dayalı eski sömürgeciliğin yerini, sermaye hareketi üzerinde kurulu bağımlılık ilişkilerinin aldığını belirtmişti. Aradan geçen bunca yıl sonra hala eski sömürgeciliğin sürdüğünü söyleyen grupların varlığı, emperyalizmi kavramada ciddi sorunları olduğunu gösteriyor. Sorunun bir başka boyutu emperyalist savaşla ilgili. Emperyalist savaşların kapitalizmin iç çelişkilerine bağlı olarak ortaya çıktığını, eşitsiz gelişmenin güç dengelerinde yol açtığı değişim ve emperyalist devletler arasında kızışan rekabetin pazar ve nüfuz alanı kavgasını gündeme getirdiğini biliyoruz. Ama buna rağmen bazı sosyalist çevreler burjuvazinin aklına hitap edilebileceğinden hareketle, yıkıcı bir savaşın olmayabileceğini savunabiliyor.

İçinden geçtiğimiz dünya savaşının yeni bir evresi olan Rusya -

Ukrayna savaşı (aslında buna Batı-NATO, AB ve NATO- Pasifik ittifakı ile Rusya - Çin arasındaki savaşın ilk versiyonu da diyebiliriz) dünya sosyalist hareketini yaşanan savaş emperyalist bir savaş mı, yoksa bir savunma savaşı mı sorusuyla karşı karşıya bıraktı. Bu soruya verilen cevaba göre sosyalist hareket savaşın emperyalist bir savaş olduğunu savunanlar ve savaşın bir savunma savaşı olduğunu savunanlar olarak ikiye ayrıldı. Savaşın savunma savaşı olduğunu savunanlar da kendi içinde, Ukrayna kendini Rusya’ya karşı savunuyor ve Rusya kendini ABD ve NATO’ya karşı savunuyor diyenler olarak ikiye ayrıldı. Kısaca bir taraf işçi sınıfına Ukrayna’nın özgürlüğü için ABD ve NATO’yla birlikte Rusya’ya karşı savaşı, öteki taraf da Rusya’nın “ulusal bağımsızlığı” için Rus burjuvazisiyle birlikte ABD ve NATO’ya karşı savaşı diyor. Hatırlanacaktır I. Paylaşım savaşında Kautski işçilere Rus gericiliğine karşı Alman burjuvazisiyle birlikte, İngiltere ve Fransa’ya karşı savaşa, MacDonald ise işçileri saldırgan Almanya’ya karşı burjuvazi saflarında savaşmaya çağırmıştı. Aradan yüz yıldan fazla bir zaman geçti ama oportünizm, sosyal şövenizm durduğu yerde, kendi burjuvazisinin yanında durmaya devam ediyor.

Dördüncüsü kriz ve devrimle ilgili, Kriz kapitalist ekonominin ayrılmaz bir özelliğidir. Devrim ise krizin içinde embriyonik olarak yer alandır. Krizlerin devrim ürettiğini biliyoruz, aynı şekilde her krizin otomatik olarak devrimle sonuçlanmadığını da. Toplumsal olaylarda etki ile tepki doğrusal bir ilişkiye sahip değildir. Yani etki aynı ölçüde bir tepki yaratmıyor. Toplumsal alanda tepki sınıf mücadelesinin genel durumuna, sınıflar arasındaki güç dengesine, işçi sınıfının bilinç ve örgütlülüğüne bağlı olarak belirleniyor. Sınıfsal öznenin örgütlülüğü, siyasal öznenin gücü tepkiyi büyütebileceği gibi, tersi durum, yani burjuvazinin ideolojik, politik ve silahlı gücü, manevra kabiliyeti tepkinin gelişmesini engelleyebiliyor. Krizle devrim arasındaki ilişki bu koşullara göre biçimleniyor. Sınıf mücadelesinin tarihsel deneyiminden bildiğimiz başka bir şey de kapitalizmin atlattığı her krizden sonra, yeni bir krize kadar, gelişmesi ve güçlen-

mesini büyük bir hızla sürdürdüğüdür. Kriz ve devrim arasındaki bu ilişkide tek yanlı bir abartma –ki, sosyalistlerin çok sık düştükleri bir durumdur- sonuçta büyük kayıplara, acı yenilgilere ve tüketen umutsuzluklara yol açmaktadır.

Sosyalist hareketteki kafa karışıklıkları elbette bunlarla sınırlı değil, örgütsel alanı da kapsıyor. Bu başlıklarla ilgili yapılan bu özeti özeti açıklamaların, sorunun enine boyuna tartışılmasına yardımcı olacağını umuyoruz.

Sosyalist hareketteki bu kafa karışıklığı kendisini seçim sürecinde de yeniden üreterek ortaya koydu. Önce şunu belirtmeliyiz, sosyalist hareket başlığı altında topladıklarımız, reformistinden devrimcisine, adlarının önünde devrimci, sosyalist, işçi, komünist vb. ekler bulunanlardır. Onların seçimle ilgili değerlendirmelerini ele almamız da bu eklere dayanıyor. Eğer bu ön ekler olmasaydı, bu değerlendirmenin de bir anlamı olmazdı. Sosyalist hareket 1970’den bugüne büyük bir değişim gösterdi. 1970’lerde mutlak çoğunluğuyla boykotçu olan hareketlerin bugünkü uzantıları, küçük burjuvaziye özgü bir savrulmayla bir uçtan öteki uca savrularak, bugün büyük çoğunluğuyla parlamenterizme demir atmış durumda. Bu bir tespittir, bunun ideolojik, politik ve örgütsel nedenleri ise ayrı bir yazı konusudur. ,

Seçimdeki tavırlarından hareketle sosyalist hareket içinde yer alanları üç gruba ayırmak mümkündür. Sosyalist hareketin sayıca az bir grubu seçimde boykotu savundu. Boykotun işçi sınıfının seçim taktiklerinden biri olduğu konusunda herhangi bir kuşku yok. Boykot savunusu bu gruplar tarafından genellikle burjuvazinin yoğunlaşan şiddetine, “kurumsal faşizm’in” varlığına dayandırılıyor. Bu durumda boykot bir taktik olmaktan çıkarak, burjuva şiddetin azdığı her durumda başvurulması gereken bir değişmez bir kurala dönüştürülüyor. Halbuki, Marksizm bize, işçi sınıfının en gerici parlamentolarda bile mücadele etmekten imtina etmemesi gerektiğini, seçim taktığının sınıf mücadelesinin somut durumundan hareketle belirlenmesi gerektiğini ve işçi sınıfının mevcut düzene başkaldırdı-

ğı, sınıf mücadelesinin barışçıl olmayan biçimlere doğru yöneldiği dönemlerde burjuvazinin sınıf hareketini geriletmek üzere başvurduğu seçim taktiğine, boykot ve silahlı ayaklanmayla cevap verilmesi gerektiğini öğretiyor.

Bunun dışındaki Sosyalist parti ve örgütlerin çoğunluğu ya “Sosyalist Güç Birliği”, ya da “Emek ve Özgürlük” ittifakıyla seçime katılıyor. HDP ekseninde oluşan Emek ve Özgürlük ittifakı HDP ve HDK bileşenlerinden oluşuyor. “Sosyalist Güç Birliği” eski iki harekete, Sosyalist İktidar Partisi ile Dev Yol’dan kopup gelenlere dayanıyor. TKH ile Devrim Hareketi, ismini TKP olarak değiştiren partiden, Sol Parti ise birlik ve bölünme süreçlerinden geçerek kuruldu. İki kökenden gelen bu partiler güç birliklerini 5 maddelik bir deklarasyon ile açıkladılar. Deklarasyon, AKP’nin “yirmi yıllık iktidarı boyunca Cumhuriyet’in kazanımlarını tek tek ortadan kaldırarak tam boy piyasacı ve işbirlikçi bir siyasal islamcı” rejim kurduğu paragrafıyla başlıyor. Devamında ise, yok edilen Cumhuriyet kazanımlarından birinin laiklik olduğunu anlıyoruz. “laiklik için bir araya” geldikleri vurgusunu, tarikatların ve cemaatlerin kapatılması izliyor. Ama cumhuriyetin kazanımlarından biri olduğu düşünülmüş olacak ki, devlet dininin simgesi olan diyanetin kapatılmasının sözü bile edilmiyor. Deklarasyonda, özelleştirmelere karşı kamuculuk savunuluyor. Önce şunu söylemeliyiz; devletçilik yerine kamuculuk kelimesini kullanarak, isim değiştirerek şeylerin gerçek özünü değiştiremezsiniz. İkincisi, sizin kamu varlığı dediğiniz devlet varlıkları, burjuvazinin iddia ettiği gibi halka değil, esas olarak halkın parasıyla yapılırsa da burjuvaziye aittir. “Yani en kolektif burjuva mülkiyettir.” Devlete dokunmadan siz onları “kamulaştırdığınızda da onlar öncesinde olduğu gibi, yine burjuvazinin hizmetinde olacaktır. Deklarasyon en başa “AKP’ye ve onun temsil ettiği düzene karşı mücadele”yi koyuyor. Ayrıca, güç birliği sözcüleri açıklamalarında seçimlerde “Erdoğan’ın kazanmasına yardımcı olmayacak”-larını belirtmektedirler. Bunun Türkçesi, Kılıçdaroğlu’nun destekleneceğidir. Nitekim TKP ve TKH bunu açıkça söylemeye cesaret

edemezken, Sol Parti açıkça Kılıçdaroğlu’nu destekleyeceğini açıkladı. İster açıkça, ister kelime oyunu yaparak olsun, bu açıklamaların arkasına ne yazarsanız yazın siz, niyetinizden bağımsız olarak, kapitalizmin savunusuna çıkarsınız. Sosyalizme olan “samimi inancınız” bu gerçeği değiştirmez.

Birçok partinin katılımı ve destekçisinden oluşan Emek ve Özgürlük ittifakında ise işler biraz karışık gözüküyor. “Üçüncü Yol” olarak da adlandırılan bu ittifakın temel şiarlarından biri, Kürt sorununun barışçı çözümü ve Türkiye’nin demokratikleştirilmesidir. Her şeyden önce kendilerini “Üçüncü Yol” olarak nitelemeleri bu ittifakın daha katlanılabilir bir kapitalizmi savunduğunun itirafıdır. Çünkü emek sermaye çelişmesine dayanan kapitalizmde egemen sınıf olan burjuvazinin karşıt kutbu işçi sınıfıdır, alternatifi ise işçi sınıfının devrimci iktidarındır. Bu iki karşıt kutup dışında bir üçüncü yol tarihsel deneyimin de kanıtladığı gibi dönüp dolaşıp sermaye egemenliğine çıkar. Bu gerçeği ittifakın yayınladığı seçim bildirgeleri de teyit ediyor.

Emek ve Özgürlük ittifakı seçim sürecinde iki bildirge yayınladı. Birinci bildirgedeki 11 madde, 2. bildirgede daha da ayrıntılandırıldı. Güçlü demokrasi, bağımsız yargı, kayyum rejiminin kaldırılması, Kürt sorununun demokratik çözümü, barışçı dış politika, kadın özgürlük ve eşitliği, adalet, liyakat, doğaya saygı, gençlere özgür yaşam, demokratik anayasa vb. istemler bu ittifakın bir iki nokta hariç Millet İttifakı’yla paralellığe sahip olduğunu gösteriyor. Var oluş temelini oluşturan Kürt sorunundaki somut istemleri ise analilde eğitim ve evrensel kimlik hakları (?) ile sınırlandırılıyor. Deklarasyonda yer alan bu istemler ile Millet İttifakı’nın açıkladığı belgeler arasındaki en önemli farkı HDP ve onunla hareket edenlerin bu istemlerdeki samimiliğidir. Zaafları ise barış ve demokrasi söylemiyle devletin demokratikleştirilmesinin mümkün olduğu sanmanın küçük burjuva hayalciliği olduğunu görememeleridir. Ana vurguyu Türkiye’nin demokratikleşmesinin oluşturduğu son bildirgede yer alan bazı istemler, Sosyalist Güç Birliği ile bir paralellığe de işaret

ediyor. Demokrasi ve kamuculuk savunusu bu paralelliği anlatıyor. Laiklik konusunda S.G.B’den farklı olarak Diyanetin yerine “İnanç Hizmetleri Başkanlığını”nın kurulması öneriliyor. İşte ittifakın din ve inanç özgürlüğünü sağlamakta bulabildiği “ileri” formül bundan ibaret. Bu en hafif deyişle, tıpkı “üçüncü yol” önermesindeki gibi isim değiştirerek kitle üzerinde farklı şeyler savunulduğuna dair bir algı yaratma girişimidir.

HDP her seçim döneminde birkaç adım daha geri atarak kapitalizmin eğik düzleminde aşağıya kayışını sürdürüyor. Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı çoktandır unutuldu. Barış ve toplumsal uzlaşma söylemiyle istemlerini, burjuvazinin kabul edeceği sınırlara çekti. Yaşanan bu değişimin inandırıcılığını artırmak için seçim listelerini burjuvaziye ürkütmeyecek isimlerle takviye etti. İttifak içindeki devrimci partilerin kontenjanları bir vekille sınırlanırken, liberallerin, yetmez ama evet’çilerin listelerdeki yeri ve parti içindeki konumları sürekli olarak güçlendiriliyor. Bunun da yetmediği anlaşılıyor ki devlet katında muteber isimler listelere eklendi. Eğik düzlemdeki bu kayışın en son örneği mecliste yapılan Finlandiya’nın NATO’ya kabul oylamasında yaşandı. Oylamayla ilgili olarak HDP Dışişleri Komisyonu Sözcüsü Hişyar Özsoy, açıklamasında şunları söyledi. “Hiçbir zaman askeri anlaşmaya ‘evet’ oyu vermiyoruz, her zaman ‘hayır’ diyoruz. İlk defa askeri bir anlaşmada böyle yapıyoruz. Şimdiye kadar hepsine red oyu verdik. Ama bu defa Finlandiya’nın güvenlik kaygılarını meşru gördüğümüz için bu oylamaya katılmama kararı aldık, ‘hayır’ da demek istemedik.” Yani HDP’ye göre NATO emperyalist bir saldırı örgütü değil bir güvenlik örgütüymüş. Meclisteki Finlandiya oylamasına katılmayan diğer bir parti de TİP’ti. TİP cumhuriyetin değerlerinden biri olarak göklere çıkardığı anti-emperyalizmi, Finlandiya oylaması sırasında unutuverdi. Erkan Baş “özürü kabahatinden büyük” misali, seçim çalışmaları yaptıkları için bunu atladıklarını söyledi. Halbuki oylama sırasında kendisi Ankara’daydı. İşte bizim parlamentarizme boyun eğme dediğimiz tam da budur. Bu boyun eğme size gerekli anda, gerekli

olanı “unutturuyor”.

HDP içinde bazı kırılmalar yaratan bu gelişmeler, onun devrimci hareketlerle olan bağlarını da zayıflatıyor. İttifak içindeki bazı parti ve gruplar, açık ya da örtülü olarak Kılıçdaroğlu’nu desteklemeyeceklerini açıkladılar. HDP’nin ideolojik, politik yönelimiyle yarattığı bu kırılmaların büyüyerek devam edeceği anlaşıyor. Kısacası, “yetmez ama evet”çi bloku, yeni katılımlarla genişledi. Hatırlanacaktır, içinde sosyalistlerin de olduğu ağırlıklı olarak “aydınlardan” oluşan bir blok Türkiye’de demokrasi adına birşeylerin değişeceği beklentisiyle referandumda “yetmez ama evet” çiydi. O zaman “yetmez ama evet”çileri yerden yere vuranlar seçimde aynı akıl yürütmeyle, demokrasi adına bir şeylerin değişeceği beklentisiyle “yetmez ama evet”cilerin safında yer aldı. Kaderin cilvesi, sayısı fazlalaşan “kahramanlar” aynı kavşakta buluştu.

Özet olarak seçimlerdeki konumlarını açıklamaya çalıştığımız bu iki ittifakın ortak hareket noktasını “tek adam diktatörlüğünden”, “saray rejiminden”, Erdoğan’dan kurtulmak oluşturuyor. Bu aynı zamanda hükümetin uyguladığı politikalarından baskı, işsizlik, enflasyon, geleceksizlik vb. etkilenen geniş kitlelerin de talebidir. Bu geniş kitleler, burjuvazinin yarattığı yanılısamayla Erdoğan’ın kaybetmesiyle içine düştükleri durumdan kurtulabilecekleri umudunu besliyorlar. Bu umudun boş olduğunu yaşayarak görecekler.

Ya sosyalistler, onların beklentileri ne? Toplanma, örgütlenme, sendikalaşma, grev, genel grev vb. özgürlükler mi genişleyecek? Dünyanın emperyalist savaşın eşiğinde olduğu bugünkü koşullarda savaş politikalarından mı vazgeçilecek? Krizin derinleştiği bu koşullarda işçi ve emekçilerin çalışma, barınma ve insanca yaşama koşullarında bir düzelme mi gerçekleşecek? Bunların hiç birinde bir düzelme olmayacaktır. Çünkü Türkiye kapitalizmi kendini reforme edecek koşullara sahip değildir. Bu koşullarda burjuvazinin verebileceği tavizler, yaşam biçimine ve sosyal medyaya kabaca müdahalenin ötesine geçmeyecektir.

Hükümet ve muhalefet işçi ve emekçileri din, milliyetçilik, şo-

venizm, beka, göçmen düşmanlığı vb. sahte bir kutuplaşmanın esiri haline getirerek, hem kitleler üzerindeki burjuva ideolojik ve politik hegemonyayı perçinliyor, hem de sahte umutlarla kitlelerdeki öfkeyi denetim altına almaya çalışıyor. Sosyalistler ise, niyetlerinden bağımsız olarak, sahte umutları besleyerek burjuvazinin imdadına ya-
tışıyor. Seçmenin Erdoğan yanlısı ve karşıtı olarak kutuplaştırıldığı, oy kullanmanın buna indirgendiği bugünkü koşullarda söylenecek sözün, gösterilecek çabanın seçmenin oyunun belirlenmesinde ciddi bir etkisinin olmayacağını biliyoruz. Ama söylenen hiçbir söz, girilen hiçbir çaba boşa gitmeyecektir!

Sosyalist hareketin içine düştüğü bu kafa karışıklıklarının başlıca nedeni, Marksizm’in lafzıyla yetinilerek, özünden uzaklaşılmasıdır. Marksizm’i bilimsel bir yöntem olarak kullanamamadır. Marksizm bize dünyayı anlama ve değiştirmenin yöntemini verir. Sonuç alıcı olan şüphesiz değiştirmektir, ancak anlamadan değiştirmek de mümkün değildir. Marksizm’i kelimenin gerçek anlamında “bir eylem kılavuzu” olarak kullanmadığı sürece sosyalist hareketi çepeçevre saran bu çürüme devam edecektir. Giderek pis kokular yayan bu çürümeden kurtulmanın yolu, tam bir ideolojik, politik ve örgütsel kopuştur.

Türkiye’de Muhafazar Milliyetçi Blokun Tarihsel Oluşumu

Osman Tiftikçi

Türkiye’de sağ, milliyetçi, muhafazakar partilere oy verenlerin oranı yüzde 60-70’leri bulmaktadır. Bu kitle, 1950’den beri istikrarlı bir hal almıştır. Örneğin bir çok Avrupa ülkesinde iktidarlar, sağ ile sosyal demokrat partiler arasında yer değiştirirken, Türkiye’de kendine sosyal demokrat diyen partiler 1946 yılından beri iktidar yüzü görmemişlerdir. Bir iki koalisyon hariç.

Türkiye devrimci, demokrat hareketi bu kitleyle bağ kurmak ve bu kitlenin ezilen, sömürülen kesimlerini mücadeleye kazanmak zordur. Bunu yapabilmek için bu kitlenin her yönüyle anlaşılması gerekir.

Bu sağcı kitle homojen değildir. İçinde her sınıf ve kesimden unsur barındırmaktadır. Hiç kimse doğuştan solcu, sağcı, muhafazakar vs. olmadığına göre bu istikrarlı sağcı kitle nasıl oluştu?

İnsanların siyasi eğilimleri birçok etken tarafından belirlenir. Kişinin sınıfsal konumu, etnik kimliği, dini kimliği, yetiştiği, yaşadığı çevrenin genel eğilimi, devletin, egemen düzenin ideolojisi ve elbette siyasi örgütler önde gelen etkenlerdir. Bunlara dünyada ve ülkemizde farklı dönemlere göre değişen genel siyasi, ideolojik havayı da eklemeliyiz.

Türkiye’de milliyetçi, muhafazakar kitle esas olarak 1950 seçimleriyle birlikte, çeşitli faktörlerin etkisi altında oluşmuştur. 1920’li ve

30'lu yıllarda tek parti, tek adam yönetimine karşı oluşan genel muhalefetin önemli bir bölümü, 1946 ve 1950'lerden itibaren, düzenin siyasi partileri ve resmi ideoloji kullanılarak, milliyetçi, muhafazakar bir kitleye dönüştürülmüştür. Bunun başarılabilmesi için sol hareket, farklı etnik ve dini kimlikler baskı altına alınıp yasaklanmıştır.

Bu süreç şöyle gelişti : 1930 Yerel Seçimi: Muhalefetin Siyasi Olarak Dışa Vurumu

23 Nisan 1920'de kurulan TBMM farklı siyasi eğilimleri içinde barındıran nispeten demokratik bir yapıya sahipti. M. Kemal'in Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC), Rauf Beylerin İkinci Grubu, Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası'nın üç milletvekili, Kürtler, Çerkesler, Lazlar Birinci Mecliste yer almışlardı. Rumlar ve Ermeniler ise artık meclis içinde yoktu. Türkiye'nin ilk tek dinli meclisiydi bu.

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile başlayan süreçte, bu nispeten demokratik meclisin yerini tek parti ve tek adam yönetimi aldı. Bu yönetimin karşısında geniş bir muhalefet cephesi oluştu. Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) karşısında oluşan muhalefet daha önce İttihat ve Terakki'ye karşı oluşan muhalefetin birebir devamı değildi. İktidara karşı muhalefet cephesi cumhuriyet döneminde daha çok genişledi ve çeşitlendi. Örneğin gayri Müslimler, feminist kadın hareketi, müte-deyyin kitlenin hatırı sayılır bir bölümü, artık muhalif saflardaydı. O zamana kadar olmayan komünist hareket ve onun etkileyebildiği işçi sınıfı, aydın ve gençlik, yeni ve dinamik bir güç olarak muhalif safta yerini almıştı. Daha önce özellikle Ermeniler içinde gelişen komünist hareket, Müslüman kitleler içine girememişti.

Muhalefet resmi ideolojinin iddia ettiği gibi, irticacılardan, hilafeti, saltanatı isteyenlerden ibaret değildi. Muhalefet cephesi; İşçi sınıfı, Kürtler, Gayri Müslimler, muhafazakarlar, esnaf, feminist kadın hareketi ve İslami kesimden oluşuyordu.

Bu muhalefet siyasi olarak örgütsüzdü. M. Kemal muhalefetin örgütlenmesine yol açacak en küçük bir çatlağa bile izin vermiyordu. 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası hemen kapatılmıştı. 1925 Takrir-i Sükun yasaklarından sonra yasal örgüt olarak sadece

İstanbul'daki feminist kadın örgütü TKB (Türk Kadın Birliği) kalmıştı.(1) Onun yönetimi de M. Kemal'in bizzat yönettiği bir komplo ile 1927 yılında değiştirildi. Örgütlü güç olarak sadece illegaldeki TKP'nin örgütleyebildiği dar işçi, aydın, gençlik çevreleri vardı. Fakat 1930 yerel seçimleri toplumsal muhalefetin örgütsüzlüğüne rağmen ne kadar yaygın ve dinamik olduğunu gösterdi.

1930 yerel seçimleri, CHF'li tek parti tek adam döneminin istisnai ve en önemli seçimi idi. Bu seçimi istisna yapan özellikler şunlardı: İlk defa bu seçimlerde kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmişti. Gene bu seçimde ilk defa başka bir partinin (Serbest Cumhuriyet Fırkası) seçime katılmasına izin verilmişti ve bu seçim ilk tek dereceli seçimdi.

Biraz evvel saydığımız muhalif kesimler, bazıları bağımsız adaylar şeklinde, büyük çoğunluğu ise Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı (SCF) destekleyerek Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında yer aldılar.

Örneğin gayrı Müslimler (o tarihte İstanbul'un üçte biri gayrı Müslim'di) SCF'de yer aldılar. CHF listesinde hiç bir gayrı Müslim adaya yer verilmezken, SCF listesinde 13 gayrı Müslim aday bulunuyordu.

Kadınların tercihi de SCF'den yanaydı. Kadınlar yerel seçimlerde seçim hakkını kazanınca partilere üye olmak için başvurudular. SCF'ye üyelik için başvuranların sayısı CHF'den epeyce fazlaydı. Suat Derviş ve Nezihe Muhiddin de SCF'ye baş vurmuşlardı. Sabiha Zekeriya (Sertel) ise bağımsız olarak adaylığını koymuştu. CHF mebusu Hayrettin Bey, SCF'ye oy verenleri şöyle tanımlıyordu:

“İşçi kadınlar, müritler, mürideler, esnaf çırakları, amele.”

İzmir liman işçileri 6 Eylül 1930'da SCF'ye destek için greve gitmişti.

CHF Parti Müfettişi Hilmi Uran ise SCF etrafında kabul edilemeyecek bir koalisyon oluştuğunu belirtiyor ve CHF'ye karşı oluşan ittifak içinde şunları da sayıyordu:

“Ağrı hesabını soracağız diyen Kürtler, milliyetleri kabaran Araplar”, esnaf, “hatta komünizm fikri besleyenler.”

H. Uran CHF'ye muhalif olanları; serseri, kumarbaz, esrarkeş, kaçakçı, ahlaksız diyerek aşağılıyordu.

CHF yetkililerinin açıklamalarında da görüldüğü gibi, muhalefet

irticacılar, hilafetçilerden, saltanatçılarından, devrim düşmanlarından oluşmuyordu.

CHF seçimlerde ağır bir yenilgi aldı ama resmi rakamlar CHF'nin yerel seçimleri açık ara kazandığını gösteriyordu. Seçime katılım oranı resmi rakama göre yüzde 16 idi. Bu olağanüstü düşük rakam, muhaliflere oy kullandırılmamasından ve muhalif oyların sayılmamasından ileri geliyordu. Yani seçime katılımındaki düşüklük bir bakıma muhalif oyların yüksekliğinin kanıtıydı.

SCF kurucularından olan Ahmet Ağaoğlu seçim sonucunu şöyle değerlendiriyordu:

“CHF mücadeleden yüzde doksan kazanarak muzaffer çıktı. Şimdi müfettişler, valiler, kaymakamlar, polis ve jandarma haklı olarak iftihar edebilirler.”

M. Kemal bir daha seçim yapmaya cesaret edemedi. 1931 ve 1935 yıllarında yapılan, sadece milletvekili adaylarının değil, oy kullancak ikinci seçmenlerin de M. Kemal tarafından belirlendiği ve sadece iktidar partisinin katıldığı uygulamalara seçim değil, milletvekili atamaları demek daha doğru olur.

CHF'ye, tek adam yönetimine karşı oluşan muhalif cephe, kendini siyasi olarak ilk kez böyle ortaya koydu.

1950 Seçimi Sağcı Kitlenin Siyasi Olarak Biçimlenmesi

Toplumsal muhalefet 1946 yılında siyasi yasakların ve örgütlenme yasaklarının kısmen kalkmasıyla birlikte tekrar açığa çıktı. Siyasi partiler, sendikalar, dernekler tekrar kuruldu. Demokrat Parti'nin yanı sıra sosyalist, milliyetçi, İslamcı partiler de vardı. Sosyalist partiler kapatıldı. Komünistler ve sol aydınlar ağır bir baskı altına alındı. 3. kez kurulan çok partili parlamenter sistem sola, Kürtlere ve gayri Müslimlere sınıksız kapalıydı.(2) İslamcı ve milliyetçi küçük partiler de ya kendiliğinden kapandılar ya da devlet tarafından kapatıldılar. Muhalif güçler, program olarak CHP'den pek farkı olmayan DP etrafında toplanmaya zorlandı. Süratle sendikalar kuran işçi sınıfı da devlet sendikası Türk-İş'e doğru sürülüyordu.

Burada önemli bir noktayı daha belirtelim: Muhafazakar akım de-

nilince akla ilk gelen İslami anlayış bu yıllarda en zayıf siyasi akımdı; belki komünistler kadar bile siyasi etkisi yoktu. İslami anlayış milliyetçiliğin alt bileşenlerinden biri durumundaydı, milliyetçiliğin gölgesindeydi. İslami anlayış 1970’li yıllara kadar da milliyetçiliğin gölgesinde kalacaktır. İslami anlayış 1972 yılında MSP’nin (1970’te kurulan MNP’ kapatılmıştı) kurulması ve aynı dönemde MTTB’nin İslamcı gençlerin eline geçmesiyle birlikte milliyetçi hareketten bağımsızlaşıp ayrı bir siyasi akım haline gelebildi.

Demokrat Parti (DP) 1950 seçimlerinde yüzde 55 oy aldı. DP bu oy oranını 1954 seçimlerinde yüzde 58’e çıkardı. Bu oylar sadece milliyetçi ve muhafazakar kitleye, resmi ideolojinin iddia ettiği gibi toprak ağalarına ve onların, yönlendirdiği köylüye ait değildi. 1930 yerel seçimlerine benzer biçimde, CHP ve tek adam yönetimine karşı muhalif unsurların önemli bir bölümü bu sefer de DP etrafında toplanmıştı.

İşçi sınıfı ve sendikalar, özellikle Marmara ve Ege bölgesinin şehirlerindeki kitleler, Kürt hareketinin temsilcileri, basının önemli bir kısmı, aydınlar, solcu aydınların bir kesimi, bürokrasi hatta ordudaki genç subaylar DP’yi desteklediler. Osmanlı’dan cumhuriyete uzanan feminist hareketin simge isimlerinden Halide Edip, DP’den milletvekili adayı oldu ve seçildi. Ordudaki genç subaylar, seçimlerde 1946’da olduğu gibi tekrar yolsuzluk yapılsa, İnönü’yü darbeyle devirmek için örgütlenmeye başlamışlardı.

Muhafif kesimde; “İnönü ve CHP’den kurtulalım da ne olursa olsun” havası egemendi. Metin Toker’in deyiimiyle hiç kimse dönüp CHP’ye bakmıyordu.(3)

1950’de DP’ye oy veren kitlenin önemli bir bölümü daha sonraki süreçte, başta Adalet Partisi (AP) olmak üzere, sağ partilerin kitle tabanını oluşturdu. (4) Bu kitleyi, sağ partilerin her tür etkisine ve kullanımına açık hale getiren etkenleri şöyle sıralayabiliriz:

Sol, sosyalist güçlere, Kürtlere, gayrı Müslimlere konulan yasaklar: Bu sayede emekçi, işçi, köylü kitleler, kadınlar, gençler tümüyle sağ ve resmi propagandanın etkisi altına bırakıldılar.

Devletin Resmi İdeolojisi: Sağ partiler esas olarak devletin resmi ideolojisini savunurlar. Bazıları, özellikle dini istismar eden partiler Atatürkçülük dayatmasına, özünden koparılmış laikliğe itiraz ederler

ama resmi ideolojinin Kürt, Rum, Ermeni ve sosyalizm düşmanı tezlerini savunurlar. Devletçidirler, militarist anlayışa sahiptirler. Resmi tarihe bu bakımlardan sahip çıkarlar. Dolayısıyla sağ partilerin kitlesi bir bakıma okullarda, kışlalarda verilen eğitimle, egemen yazılı ve görsel basının propaganda ve yönlendirmesiyle oluşturuldu.

CHP'nin Atatürkçülük dayatması: CHP Atatürk'ü eleştirilemez, tartışılmaz bir kült haline getirerek, tek parti ve tek adam dönemini bir tür asr-ı saadet gibi sahiplenerek, Atatürkçülüğü dayatarak (Atatürkçülük askeri cuntalar tarafından da dayatıldı), CHP karşısındaki kitleyi kemikleştirdi.

CHP ve Atatürk karşıtlığı, tek parti döneminde yapılanlara karşı tepkiler, sağ, muhafazakar kitlenin başat bir özelliği haline geldi. Sol karşıtlığı CHP karşıtlığıyla, ya da CHP karşıtlığı sol karşıtlığı ile çoğu zaman özdeşleştirildi. Bu durumun ortaya çıkmasında sadece sağ partilerin, İslami hareketin sözcülerinin demagojileri değil, solun Atatürkçülüğü, Kemalizmden kopamaması da önemli rol oynadı.

Dış Etkenler: Emperyalizm İkinci Dünya Savaşından sonra komünizme ve ulusal kurtuluş hareketlerine karşı dini gericiliği kullanmada yeni politikalar geliştirdi ve Türkiye'de bundan payını aldı. Bundan da önemlisi 1946'dan sonra emperyalist sistem tüm dünyada anti-komünist bir hava estirdi. Bu havadan en çok etkilenen ülkelerden biri de Türkiye oldu. 1950-60 arası DP dönemi, solun sesinin duyulmadığı, Amerikan hayranlığının, komünizm düşmanlığının moda olduğu bir hava içinde geçti ve bu hava, DP destekçisi kitlelerin ideolojik, siyasi biçimlenmesinde önemli rol oynadı.

Anti komünist hava 1959 Küba Devrimi, 1960'larda yükselen anti-emperyalist kurtuluş hareketleri, Vietnam devrimi ile kırıldı. Bu kırılma Türkiye'de de yaşandı ve Türkiye'de sosyalist hareketin kitleselleşmesi, TKP geleneğinden kopuş ile birlikte yeni bir döneme girildi. DP iktidarı ile birlikte oluşan, sağcı partilerin etkisine ve kullanımına açık milliyetçi muhafazakar kitle ise varlığını sürdürmeye devam etti.

1950 yılında DP etrafında oluşan muhalefet güçlerinin önemli bir bölümünün sağ partilerin kitlesi haline dönüşmesine neden olan etkenler ve süreç böyle özetlenebilir.

Milliyetçi Muhafazakar Kitlenin Oluşumunda Sosyalist Hareketin Rolü

Milliyetçi, muhafazakar kitlenin homojen bir bütün olmadığını her sınıf ve kesimden unsurları içinde barındırdığını belirtmiştik. Dolayısıyla bu kitle parçalanabilir ve büyük bir bölümü devrimci harekete kazanılabilir. Bunun yapılabilmesi için Türkiye solu geçmişte TKP'nin yaptığı ve birçoğu hala sürdürülen tarihi hatalardan arınmak zorundadır.

1930 yerel seçimlerinde kendini siyasi alanda da dışa vuran toplumsal muhalefetin işçi sınıfından, feminist hareketten, gayri Müslimlerden, Kürtlerden, esnaftan ve İslami kesimden oluştuğunu belirtmiştik. TKP bu muhalif kesimler içinde işçi sınıfı hariç hiçbir kesimin demokratik istemlerine sahip çıkmadığı gibi, bu istemler karşısında kraldan çok kralcı biçimde iktidarın yanında yer aldı.

TKP'nin Kürt hareketine karşı tavrı bilindiği için burada tekrar etmiyoruz. TKP'nin gayri Müslimlere karşı tavrı da farklı değildi. TKP Ermeni soy kırımında suçu Ermeni burjuvazisine ve emperyalistlere yüklüyordu. Milli Mücadele döneminde gayri Müslimlere yapılanları görmüyordu. Milli sermayeden yana yani gayri Müslimlerin mülksüzleştirilmelerinden yana bir tavır takınmıştı. TKP gayri Müslimlerin zorla asimilasyonuna sesini çıkarmadı. TKP böylece demokratik mücadelenin, sayıları milyonları bulan çok önemli iki müttefikini, Kürtleri ve gayri Müslimleri karşısına almıştı. Bu büyük yanlış solun önemli bir kesimi tarafından hala sürdürülmektedir.

TKP Türkiye'deki feminist harekete de karşıydı. Örneğin Ş. Hüsnü'ye göre feminist hareket burjuvazi tarafından ortaya çıkarılmıştı ve amaç güçleri bölmektir.(5)

1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Kuruldu. Bu parti egemen kesimler arasındaki çelişkilerin bir ürünüydü. TKP bu durum karşısında kendi bağımsız tavrını takınması, her iki partinin ezilen sınıflara, ezilen uluslara, ezilen dinlere karşı tutumlarını ortaya koyması gerekirken iktidarla aynı safta yer aldı. İktidarın TpCF'na yönelik suçlamalarına sol literatürden eklemeler yaptı. TKP düzen içi siyasi muhalefetin, M. Kemal'in tek adam olma, yasama, yürütme, yargıyı kendi şahsında birleştirme eğilimlerine karşı mücadelesini görmez-

den geldi ve M. Kemal'in bu tek adam eğilimlerini destekledi.

TKP'nin 1930 yerel seçimlerinde iktidara, tek parti ve tek adam rejimine karşı oluşan muhalefete karşı resmi tavrını biliyorum.

TKP CHP'nin laiklik anlayışını da ciddi biçimde eleştirmedi. TKP bu laiklik anlayışının ve bu anlayış doğrultusunda Sünni kesime dayatılanların, bu kesim içinde yarattığı tepkileri görmezden geldi. Hatta bu tepkileri iktidarla birlikte toptan irtica olarak nitelendirdi ve laiklik adı altında devlet dini dayatmasını destekledi. Böylece Sünni kesimin devlet dinciliğine karşı haklı tepkileri, din adamlarının tekele bırakıldı. Daha sonraki yıllarda, dinci partiler cumhuriyet dönemindeki bu uygulamaları abartarak, en önemli istismar araçlarından biri haline getirdiler.

Laiklik din ile devletin ayrılmasının yanı sıra din özgürlüğü demektir. Laiklik dini inançların örgütlenebilme (dini çerçevede), dini eğitim verebilme, kendi din adamını yetiştirme, ibadethane yapabilme özgürlüğü demektir. Devletin ne maddi ne de manevi olarak bu işlere karışmaması demektir. CHP laikliğinde bu dini özgürlükler gayri Müslimler hariç (o da biçimseldi) hiçbir inanç için, Sünniler için de yoktu. Devlet kendi dışında hiç kimsenin dini eğitim vermesine, din adamı yetiştirmesine, ibadethane açmasına vs. izin vermiyordu. Fakat devlet bu görevleri yerine getirmede son derece yetersizdi. Örneğin dini eğitim konusunda, 1924 yılında medreseler kapatıldıktan sonra imam hatip okulları açılmış sonra kapatılmış, okullara zorunlu din dersi konulmuş, sonra Kuran kursları açılmış daha sonra onlar da kapatılmıştı. 1930'lu yıllarda devletin din eğitim veren, din adamı yetiştiren kurumu yoktu. Diyanet İşleri Başkanlığı yetersizdi. DİB yeterli olmak ve devlet bu işlerle uğraşmak zorunda değildi.

M. Kemal Arap alfabesini ve Arapça öğretilmesini bile yasakladı. Bu yasak İslami kesim tarafından Kur'an okunmasının, dinin yasaklanması biçiminde anlaşıldı ve propaganda edildi.

CHP, Sünni mütedeyyin kitlenin İslam'ı kavrayış ve yaşayış biçimine, giyimine kuşamına saygı gösterecek, bunları olduğu gibi kabul edecek yerde, resmi İslam'ı ve seküler yaşam biçimini dayattı. Buna uymayanlar hakir görüldü.

Devlet bu kadarla da kalmadı. Atatürk'ün aydınları, ülkemizin ve

İslam ülkelerinin geri kalmasının nedeninin din olduğunu iddia ediyorlar, yani İslam'ı aşağılıyorlardı.

1930'lu yıllarda dini cemaatlerin (Süleymancılar, Nurcular, İskenderpaşa, Erenköy Cemaati gibi) oluşmaya başlamasının en önemli nedeni, din özgürlüğünün olmaması, dinin devlet tekeline alınması, dini ihtiyaçlara cevap verilememesiydi.

TKP Sünni kitlenin dini tepkilerini anlamaya çalışmadı, haklı yanlarını görmedi, dini görünümlü tepkileri de, Kürt ayaklanmalarında yaptığı gibi iktidarın ağızıyla eleştirdi ve düşman bildi. Şapka devrimine(!) karşı çıktıkları için insanların asılmasına bile ses çıkarmadı.

İnsanlar inançlarını, dini kavrayış biçimlerini, kılık kıyafetlerini, geleneksel yaşam tarzlarını değiştirmeden de, devrimci, ilerici mücadele içinde yer alabilirlerdi. Doğal ve doğru olanı da buydu. Bunun geçmişte ve günümüzde çok örneği vardır.

Toplumsal muhalefeti bir araya getirebilecek, ortak hedeflere yöneltebilecek güç milliyetçilikten uzak enternasyonalist, düzen ve iktidar karşıtı komünist bir parti olabilirdi ama TKP muhalefete karşı iktidarın, M. Kemal'in başarısı için canla başla çalışıyordu.

CHP destekçiliğinden ve iktidardan bir türlü kopamayan TKP aynı tavrını DP'ye karşı tavrında da sürdürdü. Türkiye'nin neredeyse tüm muhalif kesimleri DP'yi desteklerken, Ş. Hüsnü ve TKP, 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesini karşı devrim olarak gördü ve CHP'yi sahiplendi. (6) Her iki düzen partisi karşısında kendi bağımsız tavrını koyamadı. Bu tavır toplumsal muhalefetin CHP ile birlikte karşıya alınması anlamına da geliyordu. Ş. Hüsnü'nün gözünde CHP hala devrimci bir partiydi. Halbuki CHP, geçmişte komünistlere, halka, Kürtlere, gayrı Müslimlere yaptığı suçlara, 1940'larda yenilerini eklemişti. Örneğin SSCB ile dostluk anlaşması bozulmuştu. 1942 yılında Varlık Vergisi çıkarılmıştı. 1944 yılında İlerici Gençlik Birliği operasyonu ile TKP'liler hapse atılmıştı. Sertellerin matbaası gençlere talan ettirilmiş ve Serteller yurt dışına çıkmak zorunda bırakılmıştı. Sosyalistlerin kurduğu sendikalar ve partiler kapatılmıştı. Solcu aydınlar üzerinde büyük baskı kurulmuştu, Aziz Nesin'ler, Rıfat Ilgaz'lara dergi bile çıkarttırılmıyordu. Nazım Hikmet yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştı. Sabahattin Ali yurt dışına kaçmak isterken

öldürülmüştü. Özetle CHP iktidarı sol hareket, işçi sınıfı hareketi, gayri Müslimler, aydınlar üzerinde tam bir terör estiriyordu. CHP savaş sonrasında emperyalizmin askeri, ekonomik, dini politikalarına çok hızlı uyum sağlamıştı. Bütün bunları yapan partinin iktidardan düşmesi, onun yerine esas itibarıyla aynı programa sahip bir başka düzen partisinin gelmesi, nasıl oluyorsa karşı devrim oluyordu.

TKP elbette sadece olumsuzluklardan ibaret bir parti değildi. TKP Türkiye solunun geçmişi idi ve sonraki bütün devrimci oluşumlar ondan beslendiler. Fakat konumuz genel bir TKP değerlendirmesi yapmak değil.

Özetle TKP toplumsal muhalefeti oluşturan farklı unsurların önemli bölümünün milliyetçi, muhafazakar sağ partilerin etkisine açık hale gelmesinde olumsuz rol oynadı. Tüm muhalif kesimlerin istemlerine, haklı tepkilerine sahip çıkmaya, onların sözcüsü olmaya çalışmadı. TKP kurulduğu andan itibaren toplumsal muhalefete karşı çoğu zaman iktidar partisi ile aynı safta yer alan bir tavır izledi.

Günümüze gelirsek. 1970’li yıllardaki devrimci kopuşlardan, ödenen onca bedelden sonra döndük dolaştık, CHP’nin belediye başkan adaylarını, CHP’nin genel başkanını destekler bir noktaya geldik. Üzerinde düşünsük iyi olur.

(1)- 1930 yerel seçimleri ile ilgili olarak yaptığımız alıntılar ve bu seçimle ilgili daha geniş bilgi için “Türkiye’de Kadınların Seçim Hakkı Mücadelesi 1908-1935” isimli çalışmamıza bakılabilir.

(2)- 2015 seçimlerinde HDP parlamenter sistemin bu temel özelliğine son verdi. Hem seçim barajını geçti hem de Kürt, komünist, Ezidi, Ermeni milletvekillerini, kendi ulusal, dini kimlikleriyle meclise soktu. 1914 seçiminden 100 yıl sonra ilk defa Ermenileri temsilen bir milletvekili (Garo Paylan) Meclise giriyordu. HDP’nin bu başarısı Türkiye’de sağa açık parlamenter sistemin sonu oldu. Bütün düzen partileri ve egemen sınıflar el ele vererek Başkanlık Sistemi’ni kurdular.

1960’lı yıllarda yükselen sosyalist harekete karşı dincileri kullanan düzen, HDP’nin karşısına da dincileri (AKP) çıkardı.

(3)- Akt. Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), çeviren: Ahmet Fethi, Hil Yayınları 1994, s. 44

(4)- DP’nin mirasçısı AP 1965 seçimlerinde % 52.9 (CHP %28.7), 1969 seçimlerinde % 46.6, (CHP % 27.4), 1973 seçiminde % 29.32 (CHP 33.3), 1977 seçiminde % 36.9 (CHP 41.4) oy aldı. AP, MSP, MHP ve diğer sağ partilerin toplam oyları yüzde 60’lardan aşağı değildi.

(5)-TKP’nin feminist harekete bakışı için “Türkiye’de Kadınların Seçim Hakkı Mücadelesi 1908-1935” isimli çalışmamıza bakılabilir.

(6)-Mihri Belli, Devrimci Hareketimizin Eleştirisi (1961-1971), Emekçi yayınları 1977, S. 145-147

Komünistler Birliği'nden Komünist Enternasyonal'e - X -

RSDİP içindeki Kavga ve Komintern-III

Mustafa Sağlam

İleri Doğru Sağlam Bir Adım Atmak İçin Üç Adım Geri

1921 yılı başında iç savaş bittiğinde Sovyet Rusya sadece beyaz ordulara karşı değil, uluslararası burjuvaziye karşı bir zafer kazandı. Bu zaferle birlikte Sovyet Rusya'nın uluslararası ilişkileri gelişmeye başladı. 1921 başından başlayarak birçok ülkeyle (Türkiye, İran, Afganistan ile dostluk anlaşmaları, Polonya, Litvanya, Letonya, Litvanya ile barış anlaşmaları, İngiltere, Norveç ve İtalya ve Almanya ile ticaret anlaşmaları imzalandı.) dostluk, barış ve ticaret anlaşmaları imzaladı. Bu anlaşmaların ardından Almanya ile Ticaret anlaşmasının imzalanması izledi. Bütün bu anlaşmalar, Sovyet Rusya'nın fiili olarak tanınması anlamına geliyordu ve ona daha öncekilerle kıyaslandığında daha kalıcı bir nefes alma zamanı, iç politikaya dönme olanağını sunuyordu.

1918- 21 yılları arasında Avrupa'da devrim dalgasının büyümesiyle patlak veren devrimler (Alman ve Macar devrimleri) yenilmiş, 1921'e gelindiğinde devrimci dalga geri çekilmeye başlamıştı. Bu değişimle birlikte Sovyet iktidarı uluslararası yedeğini büyük ölçüde

kaybetmişti. Görünürde ise Avrupa’da herhangi bir ülkesinde devrim olasılığı yok gibiydi. Sovyet proletaryasının içerideki tek yedeği yoksun ve küçük köylük de tanrıdaki çöküş ile birlikte Sovyet iktidarını yedeği olmaktan çıkıyordu.

1921’de Sovyet iktidarı sadece köylü ayaklanmalarıyla sarsılmıyordu. Sanayinin durumu da bir o kadar kötüydü. Sanayi alanında devrimin hemen ardından uygulanan “kapitalizme cepheden saldırı”, (küçük işletmeler de dahil fabrikaların ve bankaların devletleştirilmesi, işçi çalıştırılmasının yasaklanması, işçi denetimi vb.) politikası beklenen sonuçları vermemişti. Sanayiye tehdit eden en önemli sorunlardan biri de sermaye, yakıt ve hammadde yokluğuydu. İşçi sınıfı ise daha önce de belirtildiği gibi nitel ve nicel olarak gerilemiş, deklase olmuştu. 1917’de 3 milyon 24 bin olan işçi sayısı 1921’de %58,7 azalarak 1 milyon 243 bine düşmüştü. İşçi sınıfının içinde bulunduğu bu durumu Lenin şöyle betimledi; *“Deklase olmuş proletaryaya sahip bir ülkede, komünist talimatla üretimin ve paylaşımın meydana geleceğini düşündük. Bunu değiştirmek zorunda kalacağız, yoksa proletaryaya bu geçişi öğretemeyiz. Böyle görevler tarihte daha önce hiç ortaya konmamıştı. Bu görevi doğrudan, deyim yerindeyse cepheden taarruzla çözmeyi denediğimizde başarısızlığa uğradık. Böyle hatalar her savaşta olur ve bunlar hata sayılmaz. Cepheden taarruz başarılı olmadı — o halde bir çevirme harekâtı yapalım, kuşatmaya ve lağım çalışmasına geçelim.”* (Lenin Seçme Eserler – İnter Yay. cilt-IX, s.293) (S.E. IX-293)

Hem sanayideki çöküntü, hem de, tarımsal alanda yaşanan gerileme ve karaborsa kır ile kent arasındaki, kırın tarımsal ürün fazlasını kente vermesi, kentin de bunun karşılığında kır’a ihtiyaç duyduğu sanayi ürünlerini vermesi biçimindeki ekonomik ilişkiyi işlemez duruma getirdi. Bu ilişkinin bozulmasının yarattığı sorun sadece bir toplumsal - ekonomik (açlık, hastalık vb.) sorun değil, aynı zamanda işçi sınıfı ile köylülük arasındaki siyasal ilişkiyi dinamitleyen siyasal bir sorundu.

Ekmek, yakıt, hammadde sorunu ekonominin temel sorunlarıydı. Önce ekmekle başlamak gerekiyordu, aynı vergi uygulaması ve

ticaret serbestisi tarımda verimi artırarak işçinin ihtiyaç duyduğu ekmeği sağlayacaktı. Ama bunun işleyebilmesi için işçi de köylüye bir şeyler vermeliydi. Bu da hafif sanayinin geliştirilmesini, bu sanayi için zorunlu olan hammadde ve yakıt ihtiyacının karşılanmasını gerektiriyordu. Bunlar NEP'in kısa vadeli hedefleriydi. Ancak bu sürecin kesintisiz sürmesi üretici güçlerinin geliştirilmesine, elektrifikasyona ve makine üreten makine sanayinin, ağır sanayinin gelişmesine bağlıydı. Bunun için de finansman ve hammaddeye ihtiyaç vardı.

Yeni ekonomik politika NEP bu koşullarda, Sovyet iktidarının içine düştüğü ekonomik ve politik krizden kurtulmasının bir yolu olarak Bolşevik Parti'nin gündemine girdi. NEP 1917- 1921 yılları arasında yürütülen kapitalizme cepheden saldırı (savaş komünizmi) politikasından keskin bir dönüş, saldırıdan savunmaya geçişi.

X. Kongre'nin en önemli sonuçlarından biri NEP uygulanmasına geçilmesi kararının alınmasıydı. Sovyet Rusya'ya içerde çöken ekonomiyi (sanayi ve tarımdaki çöküşü) yeniden ayağa kaldırma ve bozulan işçi sınıfı- yoksul ve küçük köylü ittifakını yeniden kurma olanağı veren bu keskin dönüş kapitalist ilişkilerin büyümesi tehlikesini de barındırıyordu.

X. Kongrede onaylanan NEP, üç alanda bir geri çekilmeyi öngörüyordu. Bunlardan birincisi, sanayi alanında devrimden hemen sonra devletleştirilen küçük ve kimi orta sanayi işletmelerinin devletleştirilmesinden vazgeçilmesi idi. Bu işletmeler ya eski sahiplerine, ya da, başka özel şahıslara kiralandı. Bu alanda bir diğer önlem de devlet ve özel şahısların yer aldığı karma işletmelerin kurulması, Sovyet Rusya ile iş yapmak isteyen yabancı şirketlere bir takım imtiyazlar verilmesi idi.

Lenin, Ekim 1921'de Moskova İl Parti Konferansına sunduğu raporda 1917'de hiçbir ara aşama olmaksızın sosyalizme doğrudan geçilebileceğine inandıklarını, bu inançla kapsanabilecekten, denetlenebilecekten daha fazla mülksüzleştirme yaptıklarını vurguladı. Ancak 1921'de kapitalizme cepheden hücum taktiğinin başarısızlığa uğradığını hücumdan kuşatmaya geri çekilmek zorunda kaldıklarını

belirtikten sonra NEP'e geçiş zorunluluğunu şöyle gerekçelendirdi; "1921 ilkbaharına doğru, üretim ve paylaşımın sosyalist temellerine "hücumla", yani en kısa, en hızlı, en doğrudan biçimde geçme denemesinde yenilgiye uğradığımız görüldü. 1921 ilkbaharındaki politik durum, bir dizi ekonomik sorunda kaçınılmaz olarak devlet kapitalizmi mevzilerine geri çekilmek, "hücum"dan "kuşatma"ya geçmek zorunda olduğumuzu gösterdi.

Eğer bu geçiş birilerinde yakınmaya, sızlanmaya, cesaretsizliğe, kızgınlığa yol açıyorsa şu söylenmelidir: Yenilgi, yenilgiyi kabul etme korkusu kadar, bundan gerekli sonuçları çıkarma korkusu kadar tehlikeli değildir....Sosyalist ekonominin kapitalist ekonomiye karşı çok daha karmaşık ve zor mücadelesinde de aynen böyle davranılmalıdır. Yenilgileri kabul etmekten korkmamak. yenilgiden ders çıkarmak. Kötü yapılan şeyi itinayla, dikkatle, sistemli biçimde değiştirmek. Bir yenilgiyi kabul etmenin, tıpkı mevzileri terk etmek gibi mücadelede cesaretsizlik ve enerji azalmasına yol açtığı düşüncesinin doğmasına izin verseydik, böyle devrimcilerin beş paralık değeri olmadığını söylemek gerekirdi....Yeni Ekonomik Politika'ya geçiş görevi de zaten, korkunç ağır koşullar altında, iç savaş koşulları altında, burjuvazinin bize amansız bir savaş dayattığı koşullar altında dolaysız sosyalist inşa denemesinin ardından, 1921 ilkbaharında şu apaçık durumun ortaya çıkmasından ibarettir: dolaysız sosyalist inşa değil, tersine ekonominin bir dizi alanında devlet kapitalizmine geri çekilme, hücum değil, tersine bir dizi geri çekilmeyle bağlantılı, uzun sürecek, son derece ağır, zahmetli ve sıkıcı kuşatma görevi. Ekonomik sorunların çözümüne, yani sosyalizmin temellerine ekonomik geçişin güvence altına almaya yaklaşmak için bize gereken budur." (age- sh. 314-315)

Küçük işletmelerin özel kişilere kiralanması ve yabancı ortaklı işletmelere geçişin kaçınılmaz devamı, işçi çalıştırmaya getirilen yasağın kaldırılması ve işçi denetiminin mülkiyet ve idari alanları kapsam dışına bırakacak biçimde yeniden düzenlenmesi oldu. NEP'den önce Ocak 1920'de çıkartılan bir VTsIK kararnamesi ile 16-50 yaş arasında çalışabilir herkese çalışma zorunluluğu getiril-

mişti, NEP'e geçişle birlikte bu zorunluluğa belli koşullar altında işten çıkarmaların yasal hale getirilmesi ve işletmelerin kârlılık esasına göre düzenlenmesi eklendi. Sanayideki bu önlemleri, ekonominin yeniden organizasyonunda ve devlet aygıtında uzmanlardan ve teknisyenlerden daha fazla yararlanılması izledi.

İkinci geri adım tarımla ilgiliydi; tarımda ürün fazlasının zoraltımı yerine aynı vergi uygulaması getirildi. Buna göre çiftçi toprağını işleyecek, bunun karşılığında miktarı önceden belirlenen bir vergiyi aynı ya da nakdi olarak devlete ödeyecekti. Çiftinin gösterdiği çaba ile uyumlu bir biçimde vergi yükünün azaltılması öngörülüyordu; yani çiftçi daha fazla ürün ürettikçe ödeyeceği vergi oranı da o ölçüde azalacaktı. Ödediği vergiden sonra eline kalan ürünü yerel pazarda satabilecekti.

Lenin Ekim 1921'de VII. Moskova İl Parti Konferansı'na sunduğu raporda yukarıda değinilen iki önlemin yetmediğini, mevcut durumda 'ekonomik görevlerin askeri ve diplomatik görevlerden daha acil olduğunu' söyleyerek konuşmasında alınan önlemlerin "geri çekilmeyi durdurmaya ve hücumla hazırlanmaya yeterli olmadığını" vurguladı. *"Geri çekilmenin yetersiz kaldığı ek bir geri çekilmeye başlamamız gerektiği, devlet kapitalizminde alım satımın ve para dolaşımının devlet tarafından düzenlenmesine geçiş biçiminde daha geri çekilmemiz gerektiği konusunda açık olmalıyız. ... Şimdi bir parça daha geri çekilmek, sadece devlet kapitalizmine değil, ticaret ve para dolaşımının devlet tarafından düzenlenmesine çekilmek zorunda olduğumuz bir durumda bulunuyoruz."* (age. 317-318)

Geri çekilmedeki bu üçüncü adım ilk iki adımın zorunlu bir gereği idi ve meta ticaretinin serbest bırakılmasını öngörüyordu. Başlangıçta yerel pazarla sınırlanan ticaret serbestisi, giderek ulusal pazarı kapsadı ve genel bir ticaret serbest haline geldi. Ticaret serbestisinin 1922 yılındaki ilk sonuçları tüm perakende ticaretin 2/3 ünün (%78'i) özel tüccarların (Nepman) eline geçmesi ve Nepman'ların sanayi işletmelerinin acenteleri haline gelmesi oldu.

Bütün bu önlemler iki temel hedefin gerçekleştirilmesi ile bağlantılıydı. Bu hedeflerden birincisi, işçi sınıfı ile köylülük arasın-

da bozulan ilişkinin yeniden kurulması ki, NEP'in tarımsal alanda öngördüğü önlemlerin anlamı buydu. Bu, mevcut koşullar altında proletarya diktatörlüğünü ayakta tutma ve sağlamlaştırmanın tek olanaklı yoluydu. İkincisi, sosyalizmin maddi temeli olan büyük sanayinin kurulmasıydı. Geri bir teknoloji ve sermaye yokluğu koşullarında, büyük sanayi, kapitalizmin yüzlerce yıllık gelişme seyrince de kanıtlandığı gibi, ancak küçük sanayinin serpilip gelişmesi ve büyük sanayi için alanın temizlenmesi ile kurulabilir. Bu özellikleriyle NEP alışlagelmiş türden olmayan bir reformdu. Lenin bunu şöyle açıklıyordu; *“Reformla devrim arasındaki ilişki sadece Marksizm tarafından tam ve doğru tanımlanmıştır; ki Marks bu ilişkiyi sadece tek bir yanından, yani proletaryanın tek bir ülkede de olsa, bir ölçüde sağlam, bir ölçüde kalıcı ilk zaferinden önceki koşullar altında görebildi. Bu koşullar altında doğru bir ilişkinin esası şudur: Reformlar proletaryanın devrimci sınıf mücadelesinin yan ürünüdür. Tüm kapitalist dünya için bu ilişki proletaryanın devrimci taktiğinin temelini oluşturur.... Proletaryanın tek bir ülkede de olsa zaferinden sonra reformla devrim arasındaki ilişkide yeni bir şey ortaya çıkar. Prensipte mesele eskisi gibi kalır, fakat biçimde şahsen Marks'ın önceden göremeyeceği ve sadece Marksizm'in felsefesi ve politikası zemininde kavranabilecek bir değişiklik olur....Proletaryanın zaferinden önce reformlar devrimci sınıf mücadelesinin yan ürünüdür. Bunun yanı sıra zaferden sonra reformlar (uluslararası çapta eskisi gibi “yan ürün” olarak kalırken) zaferin gerçekleştirildiği ülke için, büyük çabaların ardından şu ya da bu geçişin devrimci uygulanışı için güçlerin açıkça yetmediği durumlarda gerekli ve haklı bir nefes molası olurlar.”* (age.cilt-IX -sh.329-30)

Lenin mevcut durumda bir çıkış yolu olarak gördüğü NEP'in kırda ve kentte kapitalizmin gelişmesine yol açacağını vurgulamaktan da geri durmadı. RKP(B)'nin Taktiği Üzerine Komünist Enternasyonalin 3. Kongresi'nde yaptığı konuşmada, NEP ile kapitalizm arasındaki ilişkiye değinerek şunları söyledi; *“Ayni vergi elbette ticaret özgürlüğü demektir. Köylü ayni vergi ödedikten sonra elinde kalan parayı özgürce mübadele edebilir. Bu mübadele özgürlüğü kapi-*

talizm özgürlüğü demektir. Buna açıkça söylüyoruz ve vurguluyoruz....Bu, devlet kapitalizmidir. Ancak iktidarın sermayenin elinde bulunduğu bir toplumda devlet kapitalizmi ile proleter devlette devlet kapitalizmi iki farklı şeydir.” (age, sh. 264)

Lenin bu farkı ise şöyle açıkladı; *“Devlet kapitalizmi tüm ekonomik literatüre göre, kapitalist düzende olduğu gibi, devlet iktidarının şu ya da bu kapitalist şirketleri doğrudan kendine tabi kıldığı kapitalizmdir. Oysa bizim devletimiz proleter bir devlettir, proletaryaya dayanır, bütün politik imtiyazları proletaryaya tanır ve proletarya sayesinde köylülüğün alt katmanlarını yanına çeker....bizde olduğu biçimiyle devlet kapitalizmi hiçbir teoride, hiçbir literatürde incelenmemiştir; çünkü bu sözcükle ilişkili olağan kavramların tümü kapitalist toplumdaki burjuva devlet iktidarına uydurulmuştur. Bizim ise kapitalist raydan çıkmış, fakat henüz yeni raya oturmamış bir devletimiz var ve bu devlette burjuvazi değil, proletarya egemen. ... Devlet kapitalizmi bizim sınırlayabileceğimiz, sınırlarını bizim tespit edebileceğimiz kapitalizmdir; bu devlet kapitalizmi devletle bağlıdır; devlet ise işçilerindir, işçi sınıfının ileri kesimidir, öncüsüdür, biziz.”* (age-sh.370)

Lenin X. Kongre’den sonraki hemen bütün konuşma ve yazılarında Partiye NEP’in zorunluluğu ve buna karşı mücadelenin nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalıştı. 29 Ekim1921’de Moskova İl Parti Konferansına sunduğu raporda, 1817- 18’de kapsanılabılır, denetlenebilir ve yönetilebilir olandan “çok fazla mülksüzleştirme “ yapıldığını, bu hücumun yenilgiyle sonuçlandığını, 1921’de “hücum”dan “kuşatma” ya, sosyalist inşaya dolaysız geçişten “bir dizi geri çekilmeyle bağlantılı, uzun sürecek, son derece ağır, zahmetli ve sıkıcı kuşatma görevi”ne geri çekilmek durumunda kaldıklarını belirtti, bu durumdan sızlananlara ise şöyle seslendi; *“Eğer bu geçiş birilerinde yakınmaya, sızlanmaya, cesaretsizliğe, kızgınlığa yol açıyorsa şu söylenmelidir: Yenilgi, yenilgiyi kabul etme korkusu kadar, bundan gerekli sonuçlan çıkarma korkusu kadar tehlikeli değildir.”* (age.314)

Lenin bu konuşmasından dörtbuçuk ay sonra 6 Mart 1922’de

Tüm Rusya Metal İşçileri Birliği Kongresinde yaptığı konuşmada (kongreye katılan 315 delegenin 218'i komünist fraksiyon üyesiydi.) *“Ekonomik geri çekilişimizi artık durdurabiliriz. Bu kadar yeter, daha fazla geri çekilmeyeceğiz.”* diyerek, geri çekilmenin sona erdiğini vurguladı.

1918’de “Sovyet İktidarının En Yakın Görevleri” makalesinde yazdıklarını hatırlattı; *“Genel olarak devrimci ve sosyalizm taraftarı, ya da komünist olmak yetmez. Verili her anda, tüm zinciri sınıksız elde tutmak ve bir sonraki halkaya geçişi esassız bir şekilde hazırlamak için, var gücünle asılman gereken zincirin o özel halkasını bulmayı bilmek gerekir...”* Yıllardır büyük acılar ve kahramanlıklarla kapitalizme karşı kararlılıkla mücadele eden eski nitelik, yeni görevlerin yerine getirilmesi için yeterli değildi. Yeni görevler yeni bir niteliği gerektiriyordu ve parti kendini bu yeni niteliğe uygun olarak yeniden örgütlemekle karşı karşıyaydı. “Kapitalizm ve komünizm arasındaki umutsuz, çılgın, son değilse de sona yaklaşan bir ölüm kalım mücadelesinde” verili anda yakalanması gereken halka; göreve uygunluk ve gerçek uygulamaların denetimi, komünist partinin, devlet aygıtının sağlamlaştırılmasıydı. Bu nedenle Lenin NEP döneminde sürekli olarak vurguyu, partinin yabancı unsurlardan; “dolandırıcılardan, bürokratlaşmışlardan, dürüst olmayanlardan, kararsız komünistlerden ve “önyüz”lerini yeni boyamış fakat içi Menşevik kalmış olan Menşeviklerden” arındırılması, devlet aygıtının iyileştirilmesi, emeğin toplumsal örgütlenmesinin yükseltilmesi ve emeğin üretkenliğini artırılmasına yaptı. *“Zafer kazanabilmek için, sosyalizmi yaratmak ve sağlamlaştırmak için, proletarya çifte ya da ikili bir görevi yerine getirmek zorundadır; birincisi, sermayeye karşı devrimci mücadelede sınırsız kahramanlarıyla tüm emekçi ve sömürülen kitleyi peşinden sürüklemek, beraberinde götürmek, onları örgütleyip yöneterek burjuvaziyi yenmek ve onun her türlü direnişini tamamen bastırmak; ikincisi, tüm emekçiler ve sömürülenler kitlesini ve tüm küçük-burjuva katmanları, yeni bir ekonomik inşa yoluna, yeni bir toplumsal bağ, yeni bir çalışma disiplini, bilimin ve kapitalist tekniğinin son sözünü, sosyalist büyük üretimi yaratan he-*

def bilinçli çalışan insanların kitlesel bir araya gelişiyle birleştiren yola götürmek.

Bu ikinci görev birincisinden daha zordur, çünkü tek bir darbenin kahramanlığıyla asla çözülemez, aksine günlük kitle çalışmasının en sürekli, en inançlı, en zor kahramanlığını ister. Fakat bu görev aynı zamanda birincisinden daha da önemlidir, çünkü son tahlilde burjuvazi üzerinde zafer kazanmak, gücünün en derin kaynağı ve bu zaferin kalıcı ve geri döndürülemezliğinin biricik garantisi, sadece yeni, daha yüksek bir toplumsal üretim tarzı olabilir, kapitalist küçük-burjuva üretimin yerine sosyalist büyük üretimin konması olabilir.” (age-s. 472)

NEP, RKP(B)’nin X. Kongre’sinde kongreye damgasını vuran emeğin askerileştirilmesi, sendikaların işlevi sorunu (parti krizi) etrafında oluşan hizipleşmenin gölgesinde ciddi bir tartışmaya yol açmadan, büyük bir ittifakla kabul edildi. Kongre sonrasında NEP’e yönelik eleştiriler artmaya başladı. Lenin’in hastalığının ilerlemesi ve ölümünden sonra ise büyüyerek sürdü. NEP zaman içinde uğradığı değişikliklerle 1928’e kadar sürdürüldü. Bu süre içerisinde NEP aynı zamanda Parti içi tartışmaların da odağında yer aldı.

“Parti Krizi”

Politika değişiminin gündeme geldiği her kritik evrede olduğu gibi 1921 yılı içinde de parti içinde yeni bir kriz ortaya çıktı. Krizin kökleri partide IX. kongre öncesinde yaşanan sendikalarla ilgili tartışmaya dayanıyordu. Tartışmayı parti krizine dönüştüren hamle Troçki’den geldi. Troçki demiryollarının onarımında emeğin askerileşmesiyle elde ettiği başarıyı, koşullardaki değişimi (iç savaş bitmişti) hesaba katmadan tüm sanayiye uygulamayı önerince, öneri sendikacıların tepkisiyle karşılandı, ardından tartışma partinin tümüne yayıldı.

X. Kongreye damgasını vuran Lenin’in “Parti krizi” olarak nitelendirdiği bu tartışma yukarıda kısaca özetlenen Sovyet iktidarının içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal krizin partiye, sağa ve sola savrulma biçimindeki yansımasıydı. Tartışma, 1920 yılı sonunda

partide proletarya diktatörlüğü altında sendikaların yeri ve rolü ile ilgili olarak 2- 6 Kasımdaki V. Tüm Rusya Sendikalar toplantısında başladı, Kasımda MK'da devam etti, 24 Aralıkta MK tartışma özgürlüğü kararını aldı, 25 Aralıkta Troçki'nin sorunu VIII. Sovyet Kongresinde "Sendikaların Rolü ve Görevleri" başlıklı broşürünü kongreye sunmasıyla tüm parti ve Sovyet örgütlerini kapsayarak genelleşti ve bir hizipleşmeye dönüşerek, parti birliğini tehdit eden bir noktaya ulaştı. Tartışma sırasında partide başlıca beş platform –hizip- oluştu.

1- Troçki'nin temsil ettiği, sendikaların "silkelenmesini", sendika yöneticilerinin değiştirilmesi, sendikaların devlet ve partiye bağlı sıkı disiplinli bir örgüt haline getirilmesi, ekonominin askeleştirilmesini öngören platform, 2- Buharin'in temsil ettiği ve farklı platformların görüşlerini birleştirmeyi hedefleyen, "tampon" olarak adlandırılan platform,(bu iki platform tartışmanın ilerleyen aşamalarında fiili olarak birleşerek, Troçki, Buharin, Lari, Preobrajenski, Serebriyokov, Sokolinkov, Yakovlev vb. içinde yer aldığı tek bir platforma dönüştü- 3- Sanayi üretimi ve idaresinin sendikalara verilmesini, sendikaların hükümet ve Parti denetiminden çıkartılmasını, fabrikaların fabrika komiteleriyle yönelttilmesini, "Tüm Rusya Üreticiler Kongresi"nin toplanarak ulusal ekonominin yönetiminin bu kongreye devredilmesini, devletin ve partinin bürokratikleşmesini önlemenin yolu olduğunu ileri süren "İşçi Muhalefeti" grubu; (Şliapnikov, Kollontai) Bu grup, işçi ücretlerinin parayla ödenmesinin ortadan kaldırılmasını, temel besin maddeleri, ulaşım, barınma ve ısınmanın parasız olmasını savunuyor, "parti içi demokrasi" ve gerçek sendikalar talep ediyorlardı. İşçi Muhalefetinin sosyalizmi atlayarak komünizmi uygulamayı öngören bu yaklaşımı sol gezeliğin tipik bir örneği idi. 4- Parti ve devletin bürokratlaştığını ileri sürerek Parti yönetiminin değiştirilmesini talep eden "Demokratik Merkezizetçilik" platformu; (Bubnov, Buguslavski, Sapraon, Kemenski, Maksimauski, Osinski), bu küçük grubun önemi, daha sonra, aynı savla partide ortaya çıkacak grupların ilki olmasıydı. 5- Lenin'in önderliğindeki "On'lar Platformu", (Lenin, Stalin, Zinov-

yev, Kamenev, Tomski, Rudzutak, Kalinin, Petrovski, Artem, Lazovski- Schmit ve Milyutin daha sonra bu platforma katıldı). On'lar görüşlerini "Sendikaların Rolü ve Görevleri Konusunda Kararname Taslağı"nda ortaya koydu. Bu taslağa göre, sendikalar üretim ve yönetim sorunlarının çözümüne, ekonomik planların ve üretim programlarının hazırlanmasına, çalışmanın örgütlenmesine, işçilerin maddi varlığının planlı biçimde güvence altına alınmasına" doğrudan katılmalıydı. (Seçme Eserler, Cilt- IX –sh.49)

Daha çok üç grup (On'lar, Troçki - Buharin grubu ve İşçi Muhalefeti) arasında süren tartışmalarda sık sık Troçki'yle Lenin karşı karşıya geldi. Troçki Kasım 1921'de yaptığı bir konuşmada sendikaların yeniden organize edilmesinden söz etti; *"Sovyet devletinin ekonomik organlarını inşa ettik, yeniden inşa ettik; onları paramparça ettikten sonra çeşitli görevlere çeşitli işçileri özenle seçerek, bir kez daha yeniden inşa ettik. Şimdi açıkça anlaşılıyor ki sendikaların reorganizasyonuna koyulmak, yani en başta sendikaların idari personelini elemek şart."* (Cliff –Troçki-c.II-sh. 165)

Troçki, emeğin askerileştirilmesinin o günkü Rusya için değil bütün bir kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin zorunlu bir uygulaması olduğunu savundu; *"... emeğin askerileştirilmesi... kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde emek gücünü örgütleyip disipline etmenin kaçınılmaz yöntemidir. ... Emekçi halk karşı çıktığında, emeğin askerileştirilmesi 'Araççevizm'dir.' Emekçi halkın kendi iradesiyle, emeğin askerileştirilmesi sosyalist diktatörlüktür."* (Cliff –Troçki-c.II- sh.161)

Troçki daha da ileri giderek özgür emekle zorunlu emek arasında hiçbir fark olmadığını ileri sürdü; *"Tarih, köle emeğinin ne olduğunu bilir. Tarih, serf emeğinin ne olduğunu bilir. Tarih, ortaçağın zanaatçı loncalarının düzenlediği emeğin ne olduğunu bilir. Bütün dünyada şimdi emeğin kiralanması geçerlidir; tüm ülkelerin satılık gazetecileri mümkün olan en üst özgürlük biçimi olarak [gördükleri "kiralık emek" temelinde] Sovyet "köleliği"ne karşı çıkıyorlar. Öte yandan biz de kapitalist köleliğe bütün halk için gerekli ve sonuçta ülkedeki her işçi için zorunlu bir ekonomik plan temelinde,*

toplumsal olarak düzenlenmiş emekle karşı çıkıyoruz. Bu olmadan sosyalizme geçişi, rüyamızda bile göremeyiz... Menşevik karar tasarısında söylendiği gibi eğer zorunlu emek, her zaman ve her şart altında verimsiz olsaydı, o zaman tüm inşa çalışmamız başarısızlığa mahkûm olurdu.” (age. sh.162)

İ. Deutscher Aynı konuyla ilgili olarak Troçkinin şunları savunduğunu yazdı; “Troçkiye göre, zorla işçi çalıştırmak, “kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde en yüksek yoğunluk derecesine ulaşacak?’ ti. “Alınacak tedbirlerin sertliği ekonomik durumumuzun korkunçluk derecesine uygun olmalıdır,” ... “İşten kaçanlar” ceza taburlarına verilecek ya da toplama kamplarına gönderilecekti. “iyi çalışan işçilere teşvik edici gündelikler verilmesini ve işçiler arasında “sosyalist yarışma” usulü konulmasını istiyordu; “Taylorizm” in ilerici özünü almak gerekiyordu. Taylorizm, kapitalistler tarafından kötüye kullanılmış ve haklı olarak işçilerin nefretini kazanmış bilimsel bir Amerikan işletme ve çalışma kavramıydı. Ama sosyalizm bunu rasyonel bir şekilde kullanabilirdi, ve kullanması da gerekirdi. Aktarmaya devam edelim, “Şimdi biz (dedi) bir iktisadi plâna göre sosyal olarak düzenlenen bütün ülke için zorunlu ve her İşçi için mecburî olan bir çalışma düzenine yönelmiş bulunuyoruz. Sosyalizmin temeli budur... Çalışmanın askerileştirilmesi, yukarıda anlattığım ana anlamında, çalışma güçlerimizin örgütlenmesi için gereken ana metottur... Mecburî çalışmanın her zaman verimsiz olduğu doğru mudur?... Liberal saplantıların en kötüsü ve sefilidir bu: kölelik de verimsizdi... Serflerin zorla çalıştırılmaları da derebeylerin kötü niyetlerinden değildir; ... Zamanında o da ileri bir adımdı.” (İ.D. Troçki cilt-I-571-573)

Demekki Troçki’ye göre zorunlu (askerileştirilmiş) emek olmadan sosyalizm inşa edilemiyor. Bu Troçki’nin kendi teori-taktiğini haklı kılmak için, çalışmayı hafifletmek, giderek zorunlu değil de yaşamsal bir ihtiyaç haline getirmeyi öngören Marksist teoriyi altüst etmeyi bile göze alan eski konumunu sürdürdüğünü gösteriyordu.

Tartışmalar X. Kongreye taşındı. 8-16 Mart 1921’de toplanan Kongreye 732 bin parti üyesini temsilen 940 delege katıldı. Delege-

lerin 694'ü oy hakkına sahipti. X. Kongre Bolşevik Parti tarihinde birçok ilkin yaşandığı bir kongre oldu. Bolşevik Parti kendi fraksiyonunu bir parti olarak örgütlediği 1912 yılından bu yana ilk kez resmileşen fraksiyonlara bölündü, yine Parti tarihinde ilk kez kongre delegeleri fraksiyonların kendi gösterdikleri adaylar ile belirlendi. Yani her fraksiyon kongre öncesinde özellikle sendikalar, parti içi demokrasi, bürokratizm konularında oluşan kendi fraksiyonları ve bu fraksiyonların katıldığı delege seçimleriyle kongreye hazırlandı.

Lenin Kongreye sunduğu raporlarda, savaştan barışçı inşaya geçtiklerini, bu geçişi bundan önce üç kez ertelemek zorunda kaldıklarını, barışçı inşaya geçişin önünde ciddi engellerin olduğunu, ülkenin elindeki imkan ve rezervlerini iç savaş için seferber edildiğini, bunun ekonomik yıkım, sefalet, işsizlik ve açlığa yol açtığını, ordunun terhisinin bu tabloyu daha da kötüleştirdiğini belirtti. Konuşmasında Komintern ve uluslararası işçi hareketi üzerinde durarak, Komintern ve işçi hareketindeki gelişmelere rağmen Avrupa devriminin kısa sürede gelişeceği varsayımına kapılmadıklarını, bu koşullarda *“uzun süre proletarya diktatörlüğünü koruyabilecek ve kerte kerte de olsa... bütün sıkıntı ve krizleri sağaltabilecek”* durumda olunması gerektiğini vurguladı. Devamında kapitalist ülkelerle ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve imtiyazlar sorununu ele aldı. Ekonomideki kötü gidişi ve işçi sınıfıyla köylülük arasındaki bozulan ilişkilerin düzeltilmesi için birtakım tedbirlere, sanayi işletmelerinin çalışır hale getirilmesi, tarımda zor alım uygulaması yerine aynı vergi uygulamasına geçilmesi vb. devreye sokulmasının zorunluluğu üzerine durdu. Kongre bu tedbirlerle Yeni Ekonomik Politikanın (NEP) temellerini attı.

Kongrede ele alınan sorunlardan biri de partide ortaya çıkan ve fraksiyonlar biçiminde örgütlenmeye yol açan “parti kriziydi”

Lenin krizle ilgili tartışmalar boyunca Troçki. Buharin, İşçi Muhalefeti ve Demokratik Merkezîyetçi'lerin ileri sürdüğü görüşleri tek tek ele alıp yanıtladı, *“Buharin sorunu eklektik biçimde koyarak işi tamamen azıtmış ve sendikalizme düşmüştür. Troçki'nin hatası ise şudur; tek yanlılık, kendini kaptırma, abartma, inat. Troçki'nin plat-*

formu, bardağın bir su kabı olmasından ibarettir, fakat bu bardağın dibi yoktur.” Troçki’nin “sendikaların “var oluşlarının eski temeli- ni, iktisadi sınıf mücadelesini yitirdikleri” görüşünü ise, “bu yanlış, bu aceleci bir abartmadır: elbette sendikalar iktisadi sınıf mücade- lesi gibi bir temeli yitirmişlerdir, fakat Sovyet aygıtının bürokratik kamburlarına karşı mücadele anlamında, emekçiler kitlesinin maddi ve manevi çıkarlarının bu aygıtın elinde olmayan yollar ve araçlar- la korunması anlamında vs. sınıfsal olmayan “iktisadi mücadele” temelini henüz yitirmediler ve ne yazık ki daha uzun süre yitirmeye-ceklerdir”, diye yanıtladı (Seçme Eserler, Cilt- IX –sh.97-98)

Lenin’e göre egemen sınıfın –devlet iktidarını elinde tutan işçi sınıfının- örgütleri olan sendikalar, *“devletin baskı organları değil- di ve olmamalıydı”*. Troçki’nin Demiryolu Ulaşım Halk Komiserli-ğinin deneyiminden hareketle emeğin askerileştirilmesini savunma- sına karşı çıktı ve Troçki’yi askeri deneyimin bürokratik yanlarını almakla suçladı. *“Kahramanlık, azim, vb. askeri deneyimin olumlu yanındır; kırtasiyecilik ve kibir en kötü askeri deneyimlerin olumsuz yanındır. Hangi niyete sahip olursa olsun Troçki’nin tezleri, askeri deneyimin en iyi değil en kötü yanlarını öne çıkarma eğilimi taşı- yor.”*

Lenin Troçki’yle birlikte hareket eden, Troçki’nin bütün görüş-lerini onlara “üretiminin demokratikleştirilmesi” tezini ekleyerek savunan Buharin’in tezinin “hatalı olduğunu”, demokrasiyle üretimi yan yana getirerek bir adım bile ilerlenemeyeceğini, “biçimsel de- mokrasinin devrimci yönden maksada uygunluğa ister istemez bağlı olması gerektiğini” söyledi. İşçi Muhalefetine “Yüksek Ekonomik Konsey” aygıtının parça parça ilgili sendikaların ellerine teslim edilmesi” anlamına gelen ekonominin yönetiminin sendikalara dev- redilmesinin “komünizmden tamamen kopmak, sendikalizm bakış açısına geçmek” olduğunu, hele hele Rusya gibi bir küçük burjuva toplumda ekonominin yönetimini “Tüm Rusya Üreticiler Konse- yi’ne devretmenin proletarya diktatörlüğünden vazgeçmekle özdeş olduğunu vurguladı. Partide ve devlette bürokrasinin güçlendiğini ileri süren “Demokratik Merkeziyetçilik” ve “İşçi Muhalefeti”ne, bu

illete karşı birlikte mücadele etme çağrısında bulundu.

Tartışmaların ilerleyen safhasında görüş ayrılıklarının sendikaların rolü ve görevleri ile ilgili olmadığı, tartışmanın özünün parti ve sınıfın Proletarya diktatörlüğündeki yeri ve rolü ile ilgili olduğu açığa çıktı., Lenin de eleştirilerini bu nokta üzerinde yoğunlaştırdı; *“Sendikalar sadece tarihsel olarak gerekli değil, aynı zamanda, proletarya diktatörlüğü koşulları altında proletaryayı neredeyse tamamen kapsayan sanayi proletaryasının tarihsel olarak kaçınılmaz örgütüdür. Bu, meselenin esasıdır ve Troçki yoldaş bunu sürekli unutmaktadır. Sanayi işçilerinin tümünü kapsayan ve onları örgütlenmeye çeken sendikalar, bir yandan egemen, iktidarı kullanan yöneten sınıfın, diktatörlüğü gerçekleştiren sınıfın, devlet zorunu uygulayan sınıfın örgütüdür. Fakat sendikalar bir devlet örgütü, bir zor örgütü değil, eğitici bir örgüt, saflara kazandıran, eğiten bir örgüttür; bir okul, bir yönetim okulu, ekonomi yönetiminin bir okulu, bir komünizm okuludur sendikalar..... Proletarya diktatörlüğü sisteminde sendikalar, deyim yerindeyse, partiyle devlet iktidarı arasında dururlar. Sosyalizme geçişte proletarya diktatörlüğü kaçınılmazdır, fakat bu diktatörlük, bütün sanayi işçilerini kapsayan bir örgüt tarafından gerçekleştirilmez.... Buradan partinin, deyim yerindeyse, proletaryanın öncüsünü içine aldığı ve proletarya diktatörlüğünü bu öncünün gerçekleştirdiği sonucu çıkar. . Ve eğer sendikalar gibi bir temel yoksa diktatörlük gerçekleştirilemez, devlet işlevleri yerine getirilemez..... Öte yandan sendikalar devlet iktidarının “rezervuarıdır....Proletarya diktatörlüğü ise, bütün proletaryayı kapsayan bir örgüt tarafından gerçekleştirilemez, çünkü sadece bizde, en geri kapitalist ülkelerden birinde değil, aynı zamanda tüm diğer kapitalist ülkelerde de proletarya hâlâ öyle dağınık, öyle ezilmiş, (tek tek ülkelerdeki emperyalizm tarafından) yer yer öylesine bozulmuştur ki, bütün proletaryayı kapsayan bir örgüt, proletaryanın diktatörlüğünü doğrudan gerçekleştiremez. Diktatörlüğü ancak sınıfın devrimci enerjisini içine almış öncü gerçekleştirebilir..... “İdeolojik karmaşa” aslında Troçki’de vardır, çünkü o kapitalizmden komünizme geçiş bakış açısında sendikaların rolü temel sorununda, burada basit*

bir sistemin olamayacağını, birçok çarkdan oluşan karmaşık bir sistemin söz konusu olduğunu, çünkü proletarya diktatörlüğünün bütün olarak örgütlenmiş proletarya tarafından gerçekleştirilemeyeceğini dikkate almamış, gözden kaçırmıştır. Diktatörlük, öncüden ileri sınıfın kitlesine ve ondan emekçiler kitlesine bazı “transmisyonlar” olmadan gerçekleşemez.... Bugünkü devletimiz öyle ki, tamamen örgütlenmiş proletarya kendisini savunmak zorundadır, biz ise bu işçi örgütlerinden işçileri kendi devletlerine karşı savunmak için ve devletimizin işçiler tarafından savunulması için yararlanmalıyız.” (Seçme Eserler, Cilt- IX –sh. 28-33)

Lenin Parti Krizi yazısında krizin ulaştığı boyutla ilgili olarak da şunları yazdı; *“Küçük bir hatada ısrar edip, hatanın düzeltilmesine karşı tüm gücüyle direnildiğinde ya da büyük bir hata işleyen insanların tek bir kişinin veya birçok kişinin küçük hatasına sarıldığı durumlarda olduğu gibi, küçük farklılıklar ve görüş ayrılıkları büyük farklılıklar ve görüş ayrılıklarına dönüştü.*

Görüş ayrılıkları ve bölünmeler hep böyle gelişir. Biz de küçük görüş ayrılıklarından çıkarak sendikalizme “geliştik”, eğer Parti bu hastalıktan hızlı ve radikal biçimde kurtulmayı başaracak kadar sağlıklı ve güçlü olduğunu gösteremezse, bu komünizmden tam bir kopuş ve Parti’nin kaçınılmaz bölünmesi olacaktır. Acı gerçeği görme cesareti gösterilmelidir. Parti hastadır. Parti ateşle sarsılıyor.” (age. -52)

Troçki’nin *“önümüzdeki Parti Kongresi sendikal hareket anlamında iki eğilim arasında bir seçim yapmak zorundadır.”* söylemi Lenin’in kaygılarını doğruluyordu. Lenin Troçki’nin bu tehdidini şöyle cevapladı; *“MK içindeki görüş ayrılıkları Parti’ye başvurulmasını zorunlu kıldı. Tartışma bu görüş ayrılıklarının özünü ve kapsamını çarpıcı biçimde gösterdi. Söylenti ve iftiralara set çekilmiştir. Parti yeni hastalığa (bu hastalığı Ekim Devrimi’nden sonra unutmuş olduğumuz anlamında yeni), fraksiyonculuk hastalığına karşı mücadele içinde kendisini eğitiyor ve çelikleşiyor. Aslında bu eski bir hastalık; bu hastalık muhtemelen daha birkaç yıl kaçınılmaz olarak nüksedecek, fakat sağılması şimdi daha hızlı ve kolay ger-*

çekleşebilir ve gerçekleşmelidir.” (Seçme Eserler, Cilt- IX –sh. 103)

Kongrede Lenin’in önerdiği metin (“On”lar grubunun tasarısı) 336 oy alarak ezici bir çoğunlukla kabul edildi, Troçki - Buharin grubu 50, İşçi Muhalefeti ise ancak 18 delegenin oyunu alabildi. Ama buna rağmen Partinin yeni MK’si bu iki grubu da içine alarak belirlendi. Lenin, Radek, Tolski, Kalinin, Rudzutak, Stalin, Rikov, Kamenev, Molotov, vb. ile birlikte muhaliflerden Troçki ve Şlip-yapnikov yeni MK’ya seçildi. (MK’ya seçilen diğerleri, Komarov, Mihailov, Yaroslavski, Orkonidze, Petrovski, Frunze, Voroşilov ve Tuntul’ du.) Kirov, Kuibyshev ve Chubar Merkez Komite aday üyesi oldu. Troçkiyi destekleyen üç sekreter, Krestinski, Preobrajenski ve Serebriyakov sekreterlikten alındı, yerlerine Molotov, Yaroslavski ve Mihailov getirildi. Yeni politbüro Lenin, Stalin, Troçki, Zinoviev ve Kamenev’den oluştu. Molotov ise yetkili sekreter oldu.

X. Kongrede, daha önce alınmış olmasına rağmen, uygulanamayan partide üyeliklerin yenilenmesi kararı yeniden görüşüldü. Bunu gerçekleştirecek, içinde muhaliflerin de bulunduğu, Zalutski., Şli-yapnikov ve Molotov’un yer aldığı beş üyeli bir komisyon oluşturuldu.

Kongre’de gerçekleşen bir başka ilk de fraksiyonların - hiziplerin yasaklanması oldu. X. Kongre’de kabul edilen partinin birliği üzerine kararda, “Parti’de daha sendikalar üzerine genel tartışmadan önce fraksiyonculuğun, yani özel bir programa sahip ve bir ölçüde kendi içine kapanmaya ve kendi grup disiplini yaratmaya çalışan grupların oluşumunun bazı belirtilerinin ortaya çıktığı” belirtildi. Kararın 6. Maddesinde, fraksiyonların feshedilmesi öngörülüyordu; “Bu yüzden Parti, şu ya da bu platformda oluşturulmuş olan (örneğin “İşçi Muhalefeti”, “Demokratik Merkezîyetçilik” grupları vs. gibi) istisnasız tüm grupların feshedilmiş olduğunu açıklar, ya da derhal feshedilmelerini emreder. Bu Kongre kararının yerine getirilmemesi, Parti’den kesin ve derhal ihracı gerektirir.” 7. Madde ise MK’yi, fraksiyoncu MK üyelerini MK’den atma yetkisiyle donattı. *“Parti içinde ve tüm Sovyet çalışmasında sıkı bir disiplin sağlamak ve her türlü fraksiyonculuğun bertaraf edilmesinde en büyük birliği sağla-*

mak için Kongre MK'yi, disiplin ihlali veya fraksiyonculuğun yeniden canlandırılması ya da ona göz yumulması hallerinde, Parti'den ihraca varana dek tüm Parti cezası önlemlerini, MK üyelerine karşı ise adaylık konumuna indirme ve en uç önlem olarak hatta Partiden ihraç cezasını uygulamakla yetkili kılar. MK üyelerine, MK adaylarına ve Kontrol Komisyonu üyelerine karşı böyle bir uç önlemin uygulanmasının şartı, tüm MK adaylarıyla tüm Kontrol Komisyonu üyelerinin de katılımıyla bir MK Plenumunun toplantıya çağırılması olmalıdır. Parti'nin en önemli önde gelen fonksiyonerlerinin böyle bir ortak toplantısı, üçte iki çoğunlukla, bir MK üyesinin adaylık konumuna indirilmesini ya da Parti'den ihracını gerekli görürse, bu ceza derhal uygulanır.” (Seçme Eserler, Cilt- IX-sh.160)

Bu karara “Kongre delegeleri 413 lehte ve 25 aleyhte oy kullandılar, iki kişi oylamaya katılmamıştı. Karl Radek kendine özgü çocuksu bilgeliliği ile “bu önergeyi oylarken, bunun bize karşı kullanılabileceğini hissediyorum,” diyordu. Yine de, “madem gerekli görülüyor, bırakalım Merkez Komite bir tehlike anında, en iyi parti yoldaşlarına karşı sert tedbirler alsın,” diyerek “parti birliğini” destekledi. (Kotkin 504)

Bolşevik Parti'nin X. Kongresinde hizipçiliğe karşı alınan bu kararların, kongrenin yapıldığı sıradaki koşullara özgü geçici kararlar olduğunu düşünmek, Lenin'i ve onun yürüttüğü mücadeleyi hiç anlamamaktır. Lenin daha Iskra'yı çıkarmaya başlarken Iskra ile ilgili olarak şöyle söylemişti; “*Yani gazetemizi çeşitli türden görüşlerin basit bir toplanma yeri haline getirmeye niyetimiz olmadığı anlaşıldır. Tam tersine, gazeteye son derece katı saptanmış bir yön vereceğiz. Bu yön tek bir sözcükle, Marksizm sözcüğüyle karakterize edilebilir.*” (Seçme Eserler, Cilt- II –sh.18)

Daha sonra II. Kongrede, parti Bolşevik ve Menşevik olarak bölündüğünde Bolşeviklere derhal bir kongre toplamalarını önermişti. “*Derhal bir Kongreyle hemfikir olmayıp, Martov ve yandaşlarının şamarlarını bundan böyle de sessizce sineye çekmek niyetindeyseniz, o zaman muhtemelen MK'dan da ayrılacağım.*” ... “*Biz bir Parti olmadığımızı kabul etme cesaretini göstereceğiz ve gerçek bir partinin*

kurulması ve sağlamlaştırılması çalışmasına baştan, ta baştan başlayacağız.” (Seçme Eserler, Cilt- II-sh.389-396)

1903’de Lenin Bolşevikleri ikna edip gerçekleştiremediğini, ancak 1912’de her türlü hizbi dışlayan, Bolşeviklerden oluşan bir kongreyi toplayarak gerçekleştirdi. 1921’de aynı ilkeye sadık kalarak hizipçiliğe yolu kapatan bir kararı parti kongresinden geçirdi.

Kongreden sonra hizipçiliği yasaklayan kararın 7. maddesi uygulanarak önce monarşistlerden, anarşistlere kadar herkese özgürlük talebiyle partide faaliyet yürüten Miyasnikov partiden atıldı. 7. Madde X. Kongreden sonra da partide fraksiyon faaliyetine devam eden İşçi Muhalefeti grubuna uygulandı. Lenin sonrasında ise bu maddeye daha sıklıkla başvuruldu.

Lenin Endişeli

Bolşevik Partinin önüne yeni görevler koyan X Kongre aynı zamanda Sovyet iktidarına ve parti birliğine yönelik tehditlerinde büyüdüğü Kongreydi. Ve bu durum Lenin’i endişelendiriyordu. Lenin’in endişelenmesinin birinci nedeni NEP’in barındırdığı tehlikeler ve bu tehlikeler karşısında devletin, işçi sınıfının ve partinin yeterince hazır olmamasıydı. NEP’in içerdiği unsurlar, aynı vergiyle bağlantılı ticaret serbestisi, küçük işletmelerin sahiplerine geri verilmesi ya da kiralanması, ekonomide uzmanların görevlendirilmesi, yabancı sermayeye verilen imtiyazlar vb. hepsi kapitalizmin serpilip gelişmesine yol açarak, Sovyet iktidarını tehdit etmesi kaçınılmazdı. Bu tehditlerin en büyüğü şüphesiz ticaret serbestisiydi. Ticaret serbestisi kapitalist ekonominin temeli olan meta üretiminin yaygınlaşması başka bir deyişle yeni bir burjuva sınıfın serpilip gelişmesi anlamına geliyordu. Gündemdeki ana sorun; mevcut proleter devlet iktidarının NEP’in içerdiği bu tehlikeleri bertaraf edip edemeyeceğiydi.

Bütün bu tehlikenin karşısında proletaryanın elindeki tek olanak devlet iktidarıydı, o da Lenin’in deyimiyle tam anlamıyla proleter bir niteliğe ulaşamamıştı. Ayrıca parti bu sorunun nasıl aşılabacağına ilişkin teorik bir mirasa da sahip değildi. Kendi yolunu, girişerek,

hata yapmayı göze alarak ve yapılan hataları düzelterek bulmak durumundaydı. Çözümün anahtarı mevcut devlet mekanizmasının iyileştirilmesi ve sürece egemen olmasındaydı. Nerede sınırların aşıldığını anında belirleyip frene basılabilmesiydi, bunun için partinin ve sınıfın NEP'in barındırdığı tehditlerle başa çıkmayı öğrenmesi, sınıfın en iyi unsurlarının devletin kilit noktalarına yerleştirilmesi, ve devletin sağlamlaştırılması gerekiyordu. Lenin'i endişelendiren temel nedenlerden biri buydu.

NEP'le birlikte girilen yolda sonuç son derece keskin ve netti. *"Kim Kimi?" , "ya örgütlü proleter güç, ileri işçiler ve ileri köylülerin büyük olmayan bölümü bu görevi kavrayacak ve etraflarında bir halk hareketi örgütlemeyi bilecektir- ve o zaman biz muzaffer çıkacağız. Ya da bunu başaramayacağız – ve o zaman teknik anlamda daha büyük güçlere sahip olan düşman, bizi kaçınılmaz olarak yenecektir."* (S. E. IX-191)

İç savaşta düşman - uluslararası burjuvazi, kapitalistler, büyük toprak sahipleri- ve dost –uluslararası işçi sınıfı, yoksul, küçük ve orta köylüler- karşı karsıdaydı. Bu savaş son derece açık ve netti. 1921'de bu düşman yenilmiş ve askeri zafer kazanılmıştı. Ekonomik cephede ise kapitalizme doğrudan saldırının yenilgiyle sonuçlanmasından sonra, savaş yeni başlıyordu. NEP'le birlikte düşman ve dost kavramları mücadele içinde yeniden şekilleniyordu. Bu mücadele, Lenin'in de belirttiği gibi askeri cephenin görevlerinden kat kat daha zordu. Bu yeni düşmanla savaşın alanı ekonomik cepheydi. Bu cephede kimin üstün geleceğini esas olarak kapitalist anarşi ve meta üretimine karşı yürütülecek mücadele tarafından belirlenecekti. Başarı ise, üretici güçlerin gelişmesine, emek üretkenliğine ve proleter iktidarın ekonomik mücadelenin görevlerini ne ölçüde yerine getireceğine bağlıydı.

Lenin bu mücadelenin başarısının "üç ana düşmanın" yenilmesine bağlı olduğunu vurguladı. Bunlardan birincisi "komünist kibir"-di. İktidardaki komünistlerin görevi sadece kararnameler çıkarmak, propaganda yapmak değil, NEP'in barındırdığı tehlikelerin nasıl ortadan kaldırılacağını işçi sınıfına, köylülere anlatmaktı. Komünistler

ya idari mekanizmanın bir unsuru- memuru- haline gelen bürokratlara dönüşecekti, ya da memurluktan çıkarak işçi sınıfını, halkı siyasi olarak işin içine çekecekti. İkinci düşman “cehaletti. Lenin’e göre Cehalet sadece bir okuma yazma bilme sorunu değildi. Okuma yazmanın son derece düşük olduğu bir ülkede okuma yazma seferberliği cehaleti yenmenin önemli araçlarından biriydi. Ancak bu yeterli değildi, önemli olan bilgiyi edinmek değil, bilgiyi, bilinçle kullanmaktı; yönetmenin öğrenilmesi, görevlerin kavranılması ve buna uygun politik tarzın ortaya konulmasıydı. Bu da okuma yazmanın ötesinde bir kültür sorunuydu. Üçüncü düşman “Rüşvet” Kapitalizmden devralınan kötülüklerden biri olan rüşvetin ortadan kaldırılması salt bir idari tedbirler sorunu değil, bunun ötesinde ihmalcilik, vurdumduymazlık, tembellik ve bürokratizmle mücadele sorunuydu. Kısaca NEP’in barındırdığı tehlikeler ancak komünistlerin yeni duruma uygun olarak kendilerini yenilemeleri ve bu değişimi işçi sınıfını ve köylülüğe taşımalarıyla mümkündü.

İkinci endişe kaynağı partinin durumuydu. Öncesi biryana bırakılırsa Ekim Devrimi’nin zaferinden bu yana parti, neredeyse taktikteki değişimin gündeme geldiği her kritik eşikte bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Brest Litovski, Kızıl Orduda Çarlık subaylarının kullanılması, sendikalar konusunda yaşananlar bu kırılmaların belli başlılarındaydı. Gerki NEP’e karşı parti içi muhalefet öncekilerle karşılaştırıldığında daha zayıftı, ancak NEP’in sonuçları; kırdaki zengin köylüler ve kulakların zenginliği ve etkinliğinin artması, ticarete gittikçe büyüyen Nepmenler, sanayinin özellikle ağır sanayinin çok yavaş gelişmesi, işçilerin durumunda gözle görülür bir düzelenin olmayışı, para krizi vb., ortaya çıkmaya başlayınca parti içinde NEP karşıtı muhalefet de büyümeye başladı. Rusya içinde ve dışındaki Menşeviklerin, buna Avrupa Menşevikleri de dahil, devlet kapitalizmine geçilmesini Sovyet Rusya’nın çöküşünün başlangıcı olarak propaganda etmeleri ve bu propagandaya bağlı olarak Sovyet karşıtlarının yeniden toparlanmaya başlamaları, zengin köylülük ve nepmenlerde spekülasyon faaliyetlerin büyümesini beraberinde getiriyordu. Bu durum, özellikle işçi sınıfının geri kesimlerinde moral

bozukluğuna, küçük burjuva aydınlarda kapitalizme karşı mücadeleden vazgeçildiği biçimindeki kaygıların artmasına yol açıyordu. Şüphesiz en önemlisi parti içinde NEP karşıtlığının büyümesiydi. X. Kongrenin hizipleri engelleme kararına rağmen 1921 içinde bu türden girişimler artarak sürdü. Moskova’da kurulan Tartışma Derneği” NEP’e karşı yürütülen kampanyanın merkezi haline geldi. Bu dernek Merkez Denetleme Komitesinin kararıyla kapatıldı. Parti’nin XI. Kongresi öncesinde eski İşçi Muhalefeti” grubu NEP’e karşı yeniden harekete geçti. Mart 1921’de Lenin Kongrede alınan yasak kararını ihlal ettikleri gerekçesiyle MK ve denetleme komisyonunu toplantıya çağırdı. Sliapnikov’un partiden atılmasını önerdi. Üçte iki çoğunluğu sağlanamayınca Sliapnikov ihtarla kurtuldu. Ama bu grup karşı faaliyetlerini kesintisiz sürdürmeye devam etti. Başta Şliapnikov ve Kollontai olmak üzere 22 muhalif desteğini almak için bir bildiri yayınlarak Komintern’e başvurdu. Muhalifler bildiride partinin burjuva unsurlar tarafından istilaya uğradığını, parti yönetiminin parti içi demokrasi isteyenlere amansız davrandığını ve görüşlerinin engellediğini dile getirerek, Komintern’den partinin bölünmesini engellemek için, yardımda bulunulmasını istedi. Komintern Yürütme Kurulunun konuyla ilgili toplantısında muhaliflerin istemlerinin gündeme alınması Troçki ve Zinovyev konuşmalarıyla engellendi. XI. Kongrede 22’lerin faaliyetleriyle ilgili olarak Dzejinski, Stalin ve Zinovyev’den oluşan bir komisyon kuruldu. Tartışmalar sırasında Şliapkov Lenin’in kendilerini mitralyözle tehdit ettiği söylemini Lenin mitralyözü Menşeviklere ve Sosyal Devrimcilere karşı kullandıklarını partililere ise disiplin cezası uygulanacağını söyleyerek yanıtladı. Komisyon 22’leri fraksiyon kurmakla suçladı ve Sliapnikov, Kollontay, Medvedev, Mitin ve Kuznetsov’un partiden atılmasını önerdi. Öneri Kongrede ele alındı, Şliapkov, Kollontai ve Medvedev’e uyarı cezası verildi, Mitin ve Kuznetsov partiden atıldı. (BD-I-197)

Troçki’nin tutumuna gelince, o, NEP’e cepheden karşı çıkmadı, daha önceki eleştirilerinin aksine, doğrudan değil dolaylı bir yol izledi. Troçkist yazarlar NEP’i ilk önerinin Toçki olduğunu söyleyerek

her konuda olduğu gibi bu konuda da Troçki'ye öncelikli bir konum atfetmeye çalıştılar. Bu iki açıdan doğru değildir; birincisi; Troçki aynı vergi konusunu 1920'de gündeme getirdi. Lenin bu tarihten iki yıl önce 1918'de, "Sovyet İktidarının İvedi Görevleri yazısında aynı vergi sorununu gündeme getirmişti. Ancak Lenin'in bu girişimi iç savaşın başlaması nedeniyle uygulanamadı. İkincisi; Troçki 1920'de aynı vergiyi gündeme getirdiğinde köylünün elinde kalan ürünün takas yöntemiyle alınmasını öneriyordu. Lenin ise Ticaret serbestisi olmadan aynı verginin hiçbir anlamı olmadığını vurguladı.

Bu notu düştükten sonra Troçki'nin NEP konusunda ne söylediğine gelirsek; Troçki dolaylı bir yol izleyerek NEP'in barındırdığı tehlikeleri sıraladı ve karşıtlığını bu tehlikelerin ardına gizledi, "*NEP bizi nereye götürüyor: Kapitalizme mi, yoksa sosyalizme mi? Tabii ki bu temel sorundur. Piyasa, serbest tahıl ticareti, rekabet, kiralalmalar, imtiyazlar; tüm bunlar nasıl neticelenecek? Şeytana elinizi verirsiniz, kolunuzu, daha sonra da omzunuzu ve bütün gövdenizi kaptıracağınız kesin değil mi? Ticaret alanında, özellikle de şehir ve köy arasındaki kanallar boyunca özel sermayenin dirilişine zaten tanıklık ediyoruz. Ülkemizde özel tüccar sermayesi, ikinci defa ilkel kapitalist birikim aşamasından geçerken işçi devleti, ilkel sosyalist birikim döneminden geçiyor. Özel tüccar sermayesi doğar doğmaz, önüne geçilmez bir biçimde sanayiye de sokulur. Devlet fabrika ve işletmeleri özel işadamlarına kiraltıyor. Özel sermaye birikimi, şimdi sonuçta sırf ticarete değil sanayide de sürüyor. O zaman sömürücü beylerin (spekülatörler, tüccarlar, kiracılar, imtiyaz sahipleri) işçi devletinin koruyuculuğunda daha çok semirerek, ulusal ekonominin giderek daha geniş sektörlerini kontrol etmeleri, piyasa aracılığıyla sosyalizm unsurlarını kurutmaları ve sonradan uygun bir anda devlet iktidarının kontrolünü ele geçirmeleri de olası değil mi?" (Cliff-Troçki- II- 232)*

Troçki'nin NEP karşısında benimsediği bu tutum onun "orijinal teorisiyle" (sürekli devrim teorisi) uyum içindeydi. Çünkü bu teoriye göre köylülükle işçi sınıfı arasında ortak bir zemin olamazdı. Bu konu ileriki bölümlerde yeniden ele alınacaktır. Ayrıca M. N.

Roy anılarında kendisi de dahil Troçki'nin NEP'e karşı olduğunu, kendisinin bu karıştıktan kısa sürede sıyrıldığını, ancak Troçki'nin X. Kongrede'ki oylamada oy kullanmadığını yazdı. (M. N. Roy'un Anıları Çeviri: Alkan Arslan dönüşüm yayınları-pdf- sh 485-491)

NEP'e daha açık bir karşı çıkış Troçki'nin en tanınmış yandaşı Prebrajenski tarafından yürütüldü. Bu karşı çıkışın hareket noktasını Marks 'in kapitalist ilkel sermaye birikimiyle ilgili açıklamaları oluşturunuyordu. Prebrajenski bundan hareketle sosyalist sanayinin ancak "sosyalist ilkel birikim" adını verdikleri bir birikim yöntemiyle sağlanabileceğini ileri sürdü. Bilindiği gibi, kapitalist ilkel birikim, sömürgelerin yağması, eşitsiz ticaret ve küçük üreticilerin, köylülerin mülksüzleştirilmesi üzerinden gerçekleşmişti. Sosyalist bir ülkenin sömürge yağması yapamayacağına göre, "sosyalist ilkel birikim" ancak köylülerin ve küçük üreticilerin mülksüzleştirilmesiyle elde edilebilir, bu da, köylülere ticaret serbestisi tanıyan NEP'i ortadan kaldırmadan, yanı savaşı komünizmine geri dönmeden gerçekleşemezdi.

Lenin'in ediseyse sevk eden üçüncü neden ise bizzat kendi sağlığıydı. Lenin 1920 yılı sonunda baş ağrıları ve uykusuzluk çekmeye başladı. Ağrılar giderek sıklaştı, Aralık 1921'de hastalandı. 1922 Ocak ve Şubat ve Mart'ta politbüro kararıyla kısa sürelerle izne ayrıldı. 27 Martta partinin XI. Kongresine katıldı. 23 Nisan'da boynundaki kurşunun çıkarılması için ameliyat oldu. 25 Mayıs'ta yeni bir felç geçirdi ve konuşma yetisini geçici olarak yitirdi. Kasım 1922'de Komintern'in V. kongresinde bir konuşma yaptı. 20 Kasım'da Moskova Sovyet'inde konuştu, bu Lenin'in kitle önünde yaptığı son konuşmaydı. Lenin bütün bu hastalık sürecinde esas enerjisini partinin ve devletin iyileştirilmesi meselesine verdi.

Lenin bu endişelerle XI. Parti kongresine hazırlandı. XI. Kongre 27 Mart-2 Nisan 1922'de toplandı. Kongreye 532 bin parti üyesini temsilen 522'si oy haklı 687 delege katıldı. X. Kongredeki üye sayısının 732 bindi. Yanı. X. ve XI. Kongreler arasında 200 binden fazla parti üyesi üyelikten çıkarıldı. Ancak Lenin üyelikten atılmaları rağmen mevcut üye sayısının yüksek olduğunu belirterek, bir

daha bu türden yığılmalarla karşılaşmamak için Kongre öncesinde parti baş sekreteri Molotov'a yazdığı iki mektupta, *"Şu an üyelerin ezici çoğunluğu itibarıyla partimizin yeterince proleter olmadığına kuşku yoktur. ... Savaştan beri Rusya'da fabrika işçileri eskisinden çok daha az proleterdir, çünkü savaş sırasında fabrikalara askerlik hizmetinden kaçanlar girdiler. ... Ayrıca bugün hükümet partisine katılma hevesinin son derece büyük olduğu da göz önüne alınması"* gerektiğini belirtti. Partiye yeni üye alımıyla ilgili kriterleri belirledi. Üye adaylık sürelerini büyük sanayi fabrikalarındaki işçiler için altı ay, diğer işçiler için birbuçuk yıl, kızıl askerler için iki yıl, tüm diğerleri için ise üç yıl olarak saptanmasını istedi. (S.E. IX-351-54)

XI. Kongre parti içi tartışma bakımından Ekim devrimi sonrasındaki kongrelerinin en sakiniydi. İşçi Muhalefeti'nin NEP'e karşı sürdürdüğü muhalefet biryana bırakılırsa Kongrede hizipsel bir gruplaşma yaşanmadı. Troçki X. Kongrede sendikalarla ilgili tartışmanın bir sonraki kongrede yeniden gündeme getireceğini söylemişti ama bu konuda sessizliğini sürdürdü. Kongrenin ana gündemini NEP belirledi. Lenin Kongreyi açış konuşmasında NEP'in ilk yılında alınan yol, kazanılan deneyim üzerinde durdu. Lenin'in bu deneyimden çıkardığı derslerden birincisi, NEP'in temeli olarak ifade ettiği, köylülere proletarya iktidarı altında kendi yaşamında bir iyileşmenin olduğunu gösterecek, sosyalist ideallere yakınlaşmasını sağlayacak olan ve yeni kurulmaya başlanan sosyalist ekonomiyle (yeni bir üretim, yeni bir paylaşım) milyonlarca köylünün bireysel ekonomisi arasındaki birliğin kurulması yolunda atılan adımların yetersizliği idi. İkinci ders, NEP proletarya diktatörlüğü altında sosyalist sanayi ile izin verilen kapitalist girişimlerin arasında fiili bir yarışmaydı. Girilen yolda, sosyalizmin geleceği bu yarışmanın kazanılmasına, bu da komünistlerin en zayıf olduğu alanda, ekonominin yönetimini öğrenmelerine bağlıydı. Lenin'e göre bu sınavı kazanmak, bilmediğini kabul etmek, öğrenmek, düşmandan öğrenmek, işe koyulmak, her başarısızlıktan sonra yeniden başlamak kararlılığına bağlıydı.

Lenin bir yıllık deneyimden elde edilen dersleri sıraladıktan

sonra NEP’le başlayan geri çekilmenin bittiğini açıkladı. Lenin’in “geri çekilmenin son bulduğu” açıklaması, kapitalizme NEP yoluyla verilen tavizlerin geri alınmasını değil, daha fazla taviz verilmeden partinin ve devletin güçlerinin edinilen deneyime uygun yeniden gruplaştırılmasını içeriyordu. Başka bir deyişle, “komünist olmayan ellerle komünizmi inşa etmek, iktisaden yapılması gereken şeyi, yani köylü ekonomisiyle birleşmeyi” bilmektir. Sovyet iktidarı bunu gerçekleştirmek için herşeye sahipti; “Esas ekonomik güç elimizdedir. Yaşamsal öneme sahip bütün büyük işletmeler, demiryolları vs. hepsi elimizdedir. Kiraya verilmiş işletmeler yer yer ne kadar gelişmiş de olsa genelde önemsiz bir rol oynar, genelde yok denecek kadar az bir kısımdır. Rusya’nın proleter devletinin elinde tuttuğu ekonomik güç, komünizme geçişi güvence altına almak için tamamen yeterlidir. Eksik olan nedir? Neyin eksik olduğu çok açıktır: Yöneten komünist kesimin kültürel eksikliği.” Lenin bu eksikliğin yol açtığı sonucu, kültürel olarak geri olması nedeniyle fethedenin fethedilen durumuna düşmesiyle açıkladı; “Fakat burada görünürde yenilenlerin yüksek bir kültüre sahip oldukları izlenimi doğabilir. Hiç de öyle değil. Sahip oldukları kültür zavallı, önemsiz bir kültürdür; fakat yine de bizimkinden yüksektir. Ne kadar zavallı, ne kadar acınası da olsa yine de bizim sorumlu fonksiyonerlerimizinkinden yüksektir, çünkü bizim fonksiyonerlerimiz yönetim konusunda bilgiye sahip değiller. Kurumların başına geçen komünistler bazen onları bir kalkan olarak kullanmak isteyen sabotörler tarafından kasıtlı olarak ustaca öne itilirler - sık sık kafese konuyorlar. Bu çok nafoş bir itiraf. Ya da en azından pek hoş bir itiraf değil, fakat öyle inanıyorum ki bunu yapmak gerekir, çünkü sorunun püf noktası burada yatmaktadır. Bu yıldan çıkarılacak politik ders bana göre budur ve 1922 yılında mücadele bunun işareti altında geçecektir.” (S. E. Cilt IX- 380)

Lenin, bütün meselenin mevcut durumda zincirin hangi halkasının yakalanmasını bilmekte yattığı belirterek, 1917’de bu halkanın “savaştan çıkmak”, 1919 ve 1920 yılında iç savaşın kazanılması, 1921’de “geri çekilmeyi” başarıyla yönetmek, 1922’de ise, “NEP’le birlikte yakalanması gereken ana halkanın” kurumları değiştirmek,

“ıvır zıvır işlerle uğraşmakta, kararnameler çıkartmakta,” “yeniden örgütlemekte” olmadığını, Bunların “zorunlu olduğu sürece” yapılacağı vurguladı ve devamında komünistlere seslendi; *“halkın karşısına bunlarla çıkmayın, gerekli insanları bulun, pratik uygulamayı denetleyin; halk bunu takdir edecektir.”* “Biz halk kitlesi içinde, herşeye rağmen denizde bir damlayız ve ancak halkın gördüğünü doğru biçimde ifade edersek yönetebiliriz. Aksi takdirde Komünist Partisi proletaryayı, proletarya da kitleyi yönetmeyecek ve bütün aygıt çökecektir. ... Durumun özü budur.” ... *Ve beklenmedik bir şey ortaya çıkmazsa bütün 1922 yılı için çalışmamızın esası bu olmak zorundadır – Üç koşulla.*” (age. -395-97)

Lenin bu üç koşulu, emperyalist bir müdahalenin olmaması, mali krizin çok şiddetli olmaması ve bu sure içinde hiç politik hata yapmamak, insanın seçimi ve uygulamanın denetimi olarak açıkladı. Lenin konuşmasının sonunda “yüksek kurumlar ve partinin bunlarla ilişkisi sorununun pratik yanına” değindi, “Partiyle Sovyet kurumları arasında doğru olmayan bir” ilişkinin geliştiğini vurguladı; Politbüro ve MK’nin “ıvır zıvır “ işlerden kurtarılması, Halk Komiserlerinin otoritesinin yükseltilmesi, çalışma ve savunma komisyonlarının sınırlandırılması (Lenin 120 komisyonun ancak 16’sının gerekli olduğu söyledi), Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi çalışmalarının iyileştirilmesi, ekonomi, iklim, halkın yaşam biçimi, yakıt ve yerel sanayi koşulları dikkate alınarak kurulan “Bölge Ekonomik Müsteşarlıklarının özerklik ve faaliyetlerinin genişletilmesi” vb. “talimatlarını” sıraladıktan sonra konuşmasını “*Sorumlu komünistlerin yüzde doksan dokuzunun şu anda işe yarayacakları yerde olmadığını, işine vakıf olmadığını ve şimdi oturup öğrenmek zorunda olduklarını kabul etmeliyiz ve bunu kabul etmekten korkmamalıyız.*” diyerek tamamladı.

Lenin, Kapanış konuşmasında ise, Sendikalar ve NEP’le ilgili tartışmalardan partinin birliğini sağlayarak çıktığını, Dünyanın hiçbir gücünün devrimin “*başlıca kazanımlarını yok edemeyeceğini, çünkü bunların artık dünya tarihinin kazanımları olduğunu*” belirttikten sonra “*Şimdi esas meselenin öncünün kendi üzerinde ça-*

hışma, kendini yeniden biçimlendirme, yetersiz hazırlığını, yetersiz becerisini açıkça itiraf etme görevinden çekinmemesinde” yatmakta olduğunu vurguladı. (S. E. IX -402)

Lenin’in parti birliğinin sağlandığına dair vurgusu gerçeğin ancak bir kısmıydı, diğer kısımda ise MK seçimlerinde Lenin’in kendi listesini hazırlaması vardı. Molotov XI. Kongre öncesinde Lenin’in dar bir On’lar toplantısı düzenlediğini MK listesinin bu toplantıda hazırlandığını, MK’ya Leninistler dışında (Troçkistler, Demokratik Merkeziyetçiler, İşçi Muhalefeti) kimsenin alınmayacağını kararlaştırdıklarını yazdı. Molotov’un anlattıklarına göre Stalin genel sekreter olması ve politbüro toplantılarının Troçkisiz yapılması da Lenin’in fikriydi. Kongrede, beklendiği gibi, Lenin’in listesinde yer alan 27 aday seçildi. (Feliks Çuyev, Molotov Anlatıyor- Yordam Kitap-188 ..)

Stalin kongrenin ardından yapılan MK toplantısında Genel sekreterliğe getirildi. Bu partide daha önce olmayan yeni bir kurumdu. Daha önce üç kişiden oluşan sekreterlik, XI. kongreyle birlikte genel sekreterin yönetiminde bir sekretaryaya dönüştürüldü. Bu değişimle Devlet ve Parti yönetimi Lenin ve Stalin’in elinde yoğunlaştı.

Lenin 11.kongrede Stalin’in Genel sekreter seçilmesinden rahatsız olan Preobrajensky,i şöyle yanıtladı; *“Demin burada Preobrajensky, Stalin’in aynı zamanda iki Halk Komiserliği koltuğunu işgal ettiğini açıkça ima etti... Pek, Narkomnats bünyesindeki mevcut düzeni sağlamak için, bütün bu Türkistan’daki, Kafkasya’daki ve diğer sorunlarla başa çıkmak için ne yapabiliriz? Bunların hepsi siyasal meselelerdir! Bu sorunları çözmek gerekir ve bu sorunlar Avrupa devletlerini yüzlerce yıl uğraştırmıştır; demokratik cumhuriyetlerde bile bunların oldukça az bir kısmı çözülebilmiştir. Biz bunları çözeceğiz ve bize bu işlerden anlayan adam lazım ki, her milletten herhangi bir temsilci konuyu ona ayrıntılı bir şekilde anlatabilsin. Böyle birini nereden bulalım? Yoldaş Preobrajensky’nin de Stalin’den daha uygun bir adam gösteremeyeceğini düşünüyorum. ... Rabkrin konusu da öyledir. Dev bir işten bahsediyoruz. Lakin denetleme konusunu halledebilmek için otoriter biri lazım, yoksa ufak entrikalar*

içinde kaybolup gideriz.” (Stalin, İktidara Giden Yol- sh-390)

XI. Kongre’den sonra Lenin hastalığı nedeniyle devlet ve parti çalışmalarının uzağında kaldı. Bu dönemde parti içi tartışma, ulusal sorunun pratik çözümü, Dış ticaret tekeli, SSCB’nin kuruluşu, Gürcistan sorunu ve Sosyalizmin İnşası (tek plan, parti ve devlet ağıtı) konuları üzerinde yoğunlaştı.

Ulusal Sorun

Yazının ana kapsamı dışında olduğu için, ulusal sorun ve Rusya’da bu sorunun hangi mücadelelerden geçilerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin kuruluşuna varıldığının ayrıntısına girmeden özetin özeti bir değerlendirmeye yetineceğiz.

1900’lerin başında Rusya hem ekonomik gelişmişlik, hem de ulusal bileşim bakımından büyük bir çeşitliliğe sahipti. Avrupa’dan Asya’ya uzanan geniş topraklar üzerinde kapitalizm öncesi ekonomik biçimleriyle kapitalizm aynı anda varlığını sürdürüyordu. Batıda, Avrupa Rusya’sında küçük ve büyük kapitalist meta üretimi hızla gelişirken, doğuya doğru gidildiğinde kapitalizm öncesi üretim biçimleri, ilkel komünal, ataerkil köy ekonomisi, egemen durumdaydı.

Bu çok çeşitli ekonomik yapı aynı zamanda bir dilsel ve ulusal çeşitlilikle bir aradaydı. 200’e yakın dil ve lehçenin konuşulduğu bu geniş coğrafyada 1897 sayımına göre 140 milyon olan nüfusun % 43’ünü Ruslar oluşturuyordu. Rusları 30 milyon nüfusuyla Ukraynalılar ve 5 milyon nüfusla Belaruslar izliyordu. Slav “ırkına” mensup olan bu üç grup dil ve kültür bakımından birbirlerine yakındı. Geri kalan 30 milyon nüfus içerisinde en kalabalık grubu Türkistanlılar (Türkmenler, Özbekler, Kırgızlar) oluşturuyordu. Bu 30 milyonun 8-10 milyonluk kısmını oluşturan diğer halklar arasında bir dil ve “ırk” birliği olmadığı gibi, hâlâ kabile toplumu aşamasında ve göçebe bir hayata sahiplerdi. Bütün bu çeşitliliği bir arada tutan Çarlık despotizmiydi.

1917 Şubat’ında Çarlığın yıkılışı, ulusal mücadelelerde de yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Devrimin hemen ardından ulusal mü-

cadele, bu mücadelelerin en gelişmiş olduğu Rusya Avrupa'sından başlayarak Rusya topraklarının tümüne yayıldı.

Bu geniş topraklarda UKKTH sorununun çözümünde üç dönemi birbirinden ayırmak mümkündür. Çarlığın yıkılışından Ekim devrimine kadar geçen süreyi kapsayan birinci dönemde UKKTH bazı istisnalar dışında Rusya'nın hemen her yerinde burjuva hükümetlerin kurulması ile belirlendi. Bu süreçte Batı Rusya'da bağımsız burjuva cumhuriyetler ortaya çıktı. Finlandiya ve Polonya bağımsız burjuva devletler olarak Rusya'dan koptu. Bunları daha sonra üç Baltık ülkesi, Litvanya, Estonya, Letonya izledi. Bu alanda tek istisnayı özerklik talebi ile kurulan Ukrayna Rada'sı oluşturdu. Finlandiya ve Polonya'nın emperyalist devletlerin işgali ve dayanışması altında Rusya'dan koparak siyasal bağımsızlığa kavuşmaları eski sömürge siyasetinde bir değişimi de beraberinde getirdi. Eski sömürgecilik ilişkilerinin yerini siyasal bağımsızlık altında, kapitalizmin karakterine uygun bağımlılık ilişkileri aldı. Bu, sömürge siyasetinde yeni bir dönüm noktası oldu. Doğuda ise, UKKTH "Rusya Demokratik Federasyonu" içinde özerklik talebinin öne çıkartılması ile belirginleşti.

2. dönem, 1917 Ekim devrimi ile 1921 iç savaşın bitimini kapsayan dönemdir. Dört devrim yılı süren bu dönem, birinci dönemde kurulan burjuva hükümetler ve onları destekleyen, donatan emperyalist devletler ile İşçi, Köylü ve Asker Temsilcileri Sovyetleri ve Kızıl Ordu arasındaki mücadele ile belirlendi. Bu dönemin hemen başında, Ocak 1918'de 20 kadar özerk bölgeyi kapsayan Rusya Sovyet Sosyalist Federasyonları Cumhuriyeti (RSSFC) kuruldu. Bunu iç savaş sürecinde, farklı tarihlerde kurulan Sovyet Cumhuriyetleri ve Özerk Cumhuriyetler ile RSSFC arasında yapılan anlaşmalar izledi.

İkinci dönemin en önemli özelliği, birinci dönemde kurulan burjuva iktidarlarının yerini Sovyet iktidarlarının alması oldu. Bu hızlı değişim iki ana etken tarafından belirlendi. Birincisi; Bolşevik partinin daha kuruluşundan itibaren UKKTH'nı iliriksiz savunması, bu ilkeye bağlı kalmasıdır. Bu bağlılık, büyük Rus şovenizminin ezilen halkların üzerinde yarattığı korku ve güvensizliğin aşılmasına

olanak sağlayarak ezilen halkların işçi ve köylü kitleleri ile Sovyet iktidarının arasında ezgi ve baskıyı dışlayan yeni bir ilişkinin yeşermesine olanak sağladı. İkincisi ise; Çarlığın yıkılmasının ardından kurulan burjuva hükümetlerin emperyalist işgal güçleri, yerli toprak sahipleri ve burjuvalarla birlikte hareket etmesi oldu. Hem işgalci emperyalistler, hem de beyaz ordular ve yerli yöneticilerin iç savaş süresi boyunca eski düzeni sürdürme gayretleri, işçi ve köylülerin Sovyet iktidarından yana tavır almasına yol açarak, UKKTH'nın Sovyet iktidarı altında gerçekleşmesini kolaylaştırdı.

İç savaşın bitimiyle başlayan 3. dönemde, RSSFC ile diğer Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri arasındaki önceki dönemde oluşturulan gevşek birlik, ekonomik, politik askeri ve diplomatik alanları kapsayan gelişmiş bir birliğe doğru evrildi. Birlik süreci adım adım ilerledi. Önce 1918'de kurulan RSSFC yeni kurulan Özerk Sovyet Sosyalist cumhuriyetlerinin, (Başkirt, Tatar, Kalmuk, Kazak) katılımıyla genişledi. Daha sonra kurulan Uzakdoğu Cumhuriyeti de RSSFC'ye dahil oldu.

İç savaşın farklı tarihlerinde kurulan bağımsız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri, Ukrayna Belarus, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile RSSFC arasında imzalanan anlaşmalarla daha gelişmiş bir bilgiye doğru yol alındı. Bu türden anlaşmaların ilki Nisan 1920'de Azerbaycan S.S.C ile imzalandı; bunu Ukrayna, Belarus, Ermenistan ve Gürcistan'la benzer anlaşmaların imzalanması izledi. Bu cumhuriyetlerin Sovyet kurumları ile RSSFC Sovyet kurumları arasında ilişkiler kuruldu, cumhuriyetler Tüm Rusya Sovyet Kongresi ve bunun yürütme kurulu olan VTsIK'da temsil edildiler. Henüz Sosyalist olarak nitelenmeyen Harezmi ve Buhara Sovyet Cumhuriyetleri ile RSSFC arasında ilişkiler yapılan farklı nitelikli anlaşmalarla düzenlendi.

1921'de Stalin'in önerisiyle RKP(B) MK plenumu Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti adı altında bir araya getirilmelerini onaylandı. 13 Aralık 1922'de Transkafkasya Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyetinin kuruluşu gerçekleşti; Abhazya, Osetya ve Acaristan Gürcistan

içindeki özerk bölgeler olarak düzenlendi.

Aralık 1922’de üç Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna, Belarus ve Transkafkasya Federasyonu ile RSSFC, bir biri ardına aldıkları kararlarla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) kuruluş sürecini başlattı. Harezm ve Buhara Cumhuriyetleri henüz sosyalist bir yapıda olmadıkları için geçici olarak birliğin dışında bırakıldı.

SSCB’nin kuruluşu Ocak 1923’te toplanan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 1. Kongresi’nde onaylandı; kongrede yeni birliğin anayasasını oluşturmak için cumhuriyetlerin temsilcilerinden oluşan 14 üyeli bir anayasa komisyonu kuruldu. Sonrasında komisyon üye sayısı 25’e yükseltildi. Anayasa komisyonunda RSSFC 14 (bu sayının 5’ini özerk bölgeleri temsil eden üyelerdi) Ukrayna SSC 5, Transkafkasya ve Belarusya 3’er üyeyle temsil edildi. Anayasa çalışmaları sırasında birçok öneri tartışıldı. Yeni anayasa tasarısında birliği oluşturan cumhuriyetlerin ve özerk cumhuriyetlerin birlikten ayrılma ve her cumhuriyet ve özerk cumhuriyetin kendi dilini birinci dil olarak kullanma hakkı garanti altına alındı.

Anayasaya göre, iktidar organı SSCB Kongresi’di., iki kongre arasında iktidar, SSCB kongresinde seçilecek Merkez Yürütme Kurulu (VTsIK) tarafından yürütülecek, VTsIK Birlik Yüksek Konseyi ve “Milliyetler Konseyi olmak üzere iki meclisten oluşacak, kararlar her iki mecliste onaylandıktan sonra yürürlüğe girecek, anlaşmazlık halinde sorunu SSCB kongresi çözecekti. Birlik Yüksek Konseyi kurucu cumhuriyetlerin nüfus oranına göre SSCB Kongresi’nde seçilecekti, federasyonlar, özerk cumhuriyet ve özerk bölgelerin katılımıyla oluşan Milliyetler Konseyi’nde ise her cumhuriyet ve özerk cumhuriyet 5, her özerk bölge 3 temsilciyle temsil edilecekti. Bu temsilciler cumhuriyet, özerk cumhuriyet ve özerk bölge yürütme komitelerince seçilecekti.

Anayasada Halk Komiserlikleri üç ana kategoriye göre düzenlendi. Dışişleri, savunma, dış ticaret ulaştırma ve posta-telgraf komiserlikleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin tümünü kapsayan komiserliklerdi. Cumhuriyetlerde bir benzeri olmayacak olan

bu komiserlikler VTsIK tarafından seçilecekti. İkinci kategorideki komiserlikler, Milli Ekonomi Yüksek Konseyi, iâşe, çalışma, maliye ve işçi köylü denetimini kapsayan “Birleşik Komiserlikler”di. Bu komiserlikler hem SSCB, hem de cumhuriyetlerde var olacak ve merkezi komiserliklerle eşgüdüm içinde çalışacaktı. ÇEKA’nın yerini alan ve kısa adı OGPU olan Siyasal, Ekonomik ve Karşı devrimci Faaliyetlerle Mücadele Komiserliği de bu ikinci tür komiserliklere dahildi.

Üçüncü kategorideki komiserlikler, İşçileri, Adalet, Eğitim, Sağlık, Sosyal Refah ve Milliyetler Komiserlikleri, sadece cumhuriyetlerde var olacaktı. Ancak bu komiserliklerle ilgili genel kuralları belirleme hakkı SSCB Konseyi’nindi. Komiserlikler bu kurallara uygun olarak kendi faaliyetlerini bağımsız biçimde yürütebileceklerdi. Ayrıca, tasarıda karşı devrimci faaliyetlerle mücadele için SSCB Merkez Yürütme Kurulu’na bağlı Yargıtay kurulması öngörüldü. Anayasanın temel maddelerini değiştirme hakkı sadece SSCB Kongresine aitti. Anayasa, 6 Temmuz 1923’te VTsIK tarafından onaylandı. 31 Ocak 1924’te SSCB Kongresince onaylanarak yürürlüğe girdi ve SSCB’nin kuruluş süreci tamamlanmış oldu.

Ulusal Sorun Konusunda Parti İçi Tartışmalar

Ulusal sorunun çözümü ve SSCB’nin kurulması parti içinde X. Kongreden beri tartışmalı bir süreç oldu. X. Kongre’de birçok konuşmacı Ukrayna ve Belarus’un yapay halklar olduğunu iddia ederek bu iki ulusun UKKTH çerçevesinde ele alınamayacağını ileri sürdü. Stalin Kongrede ulusal sorunla ilgili olarak yaptığı konuşmada Ukrayna ve Belarus’un ayrı halklar olduğunu belirterek bu şoven söyleme karşı çıktı. Ayrıca Stalin X. Kongrede ulusal sorunla ilgili tezler sundu. Stalin Tezlerinde “Sovyet cumhuriyetleri federasyonu” çağrısı yaptı. “*Tek başına bir Sovyet cumhuriyeti kendisini ekonomik tükenmeye ve dünya emperyalizmi tarafından askeri yenilgiye uğratılmaya karşı muaf sayamaz,*” “*Dolayısıyla, farklı Sovyet cumhuriyetlerinin yalıtılmış biçimde varoluşunun, kapitalist devletlerin varlıkları için oluşturdıkları tehdit bağlamında, sağlam bir temeli*

yoktur. ... Yerli ve yabancı burjuvaziden kendilerini kurtarmış olan milli Sovyet cumhuriyetlerinin varlıklarını müdafaa edebilmeleri ve emperyalizmin birleşik güçleri ile baş edebilmeleri ancak sağlam bir siyasal birliğe katılmaları ile mümkün olacaktır.” (Kotkin-500)

Kongre Stalin’in ulusal sorunla ilgili tezlerini onayladı ve gerekenin yapılması için Stalin başkanlığında 17 kişilik bir komisyon oluşturdu.

X. Kongrede başlayan bu tartışma sonrasında büyüyerek sürdü. UKKTH’nın reddedilmesi, bölgesel özerkliğe karşı kültürel özelliğin savunulması, dillerin eşitliği yerine cumhuriyetlerin dillerinin ikinci dil olması vb. argümanlar başlangıçtan beri Bolşevik Parti’nin reddettiği argümanlar olduğu için, bu konularda ortaya çıkan zorluklar kolaylıkla aşıldı.

Tartışma boyunca en ciddi sorunu büyük Rus şovenizmi ve buna karşı yürütülecek mücadele oluşturdu. Büyük Rus şovenizmi Ekim devrimi ile birlikte hemen ortadan kaldırılması mümkün olmayan köklü bir sorundu. Kökleri yüzyıllara dayanıyordu ve ezilen halkların hafızalarında hâlâ canlıydı. Ekim Devriminin zaferinden sonra özellikle Doğu Rusya’da devrimin ön saflarında Rus işçi ve aydınlarının yer alması ve kurulan Sovyetler ’de bunların yönetici pozisyonları işgal etmesi, yerel halk tarafından hâlâ büyük Rus şovenizminin devamı olarak algılanıyordu. Lenin bu olguya sürekli olarak dikkati çekerek yerel Sovyetlerde, yerel işçi ve aydınların görevlendirilmesi gerektiğini vurguladı. Ancak yerel işçi ve aydınların gerek azınlıkta oluşu, gerekse devrime sahip çıkmadaki kararsızlıkları birçok alanda buna izin vermiyordu.

Bu alanda ilk sorun Taşkent Sovyet’inin kuruluşu sırasında ortaya çıktı, Taşkent Sovyet’inde yönetici görevler bu Sovyet’in kuruluşunda belirleyici bir rol oynayan Rus demiryolu işçilerinin elinde yoğunlaştı. Bu durum Taşkent’te ve diğer bölgelerde büyük Rus şovenizmine dair duyguların güçlenmesine yol açtı. Aslında bu durum her ne kadar büyük Rus şovenizminin bir tezahürü olarak görülse de, gerçekte büyük Rus şovenizminin gölgesinde gelişen yerel bir milliyetçiliğe işaret ediyordu.

Büyük Rus şovenizminin hâlâ canlı olan kalıntıları gelişmeye başlayan yerel milliyetçiliği besleyen tek kaynak değildi; ayrıca uygulamaya konulan NEP de milliyetçiliği besliyordu. NEP, Sovyet iktidarı altında bir yandan kapitalist ilişkilerin filizlenmesine yol açarken, öte yandan da burjuva milliyetçiliğin gelişmesinin zemini ni oluşturuyordu.

Büyük Rus şovenizminin gölgesinde filizlenen bu milliyetçiliğin ilk ciddi soruna yol açtığı Cumhuriyetler, burjuva milliyetçiliğin nispeten gelişmiş olduğu Ukrayna ve Gürcistan oldu. Bu iki sosyalist cumhuriyet, Ekim devrimi sonrasında emperyalist destekli burjuva -Menşevik iktidarların en direngen olduğu ve en uzun süreli iktidarda kaldıkları cumhuriyetlerdi. Ukrayna ile yaşanan ilk ciddi sorun dış ilişkilerde temsil edilme konusunda ortaya çıktı. 1922 yılı başında İtilaf devletleri ile SSCB arasında Cenova’da yapılan görüşmelerde bütün diğer sekiz Cumhuriyet konferansta kendilerini RS-SFC’nin temsil etmesini onaylarken, Ukrayna RSSFC’nin kendisini temsil etmesine karşı çıktı. Ukrayna görüşmelere kendi temsilcisiyle katıldı. Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti de Ukrayna’ya tanınan diplomatik temsil hakkının kendisine de verilmesini istedi. Sonrasında bu sorun aşılsa da bu, sorunun çözüldüğü anlamına gelmedi.

Asıl sorun Halkların iç içe yaşadığı Transkafkasya’da yaşandı. Gürcistan’ın başkenti Tiflis’te Ermeni nüfus, Gürcü nüfustan daha fazlaydı. Aynı şekilde petrol sanayinin gelişmiş olduğu Bakü’de Ermeni ve Rus işçiler nüfusun önemli bir kesimini oluşturuyordu. Gürcüler, Ruslardan çok Ermeni ve Azerilere tepkiliydi. Bölgede adeta Rus milliyetçiliği yerini Azeri ve Ermenileri hedef alan bir Gürcü milliyetçiliğine bırakmıştı. Stalin Transkafkasya’daki bu durumu 1912’de şöyle betimlemişti; *“Eğer Gürcistan’da ciddi bir Rus taraftarı milliyetçilik yoksa, bu her şeyden önce kitlelerde böyle bir milliyetçiliği körükleyecek Rus toprak beyleri ya da Rus büyük burjuvazisi olmadığı içindir. Gürcistan’da Ermeni aleyhtarı milliyetçilik vardır; çünkü orada, küçük ve henüz güçlenmemiş Gürcü burjuvaziyi ezerek onu Ermeni taraftarı milliyetçiliğe iten bir Ermeni büyük burjuvazisi bulunmaktadır.”* (H. Carr- Bolşevik Devrimi

(B.D.) cilt:I -311)

Şubat devriminden sonra Transkafkasya'nın her üç ülkesinde iktidar burjuva-sosyalist (Menşevik - SD) ve burjuva milliyetçi partilerin eline geçti. Gürcistan'da Menşevikler, Ermenistan'da burjuva Taşnak Partisi ve Azerbaycan'da milliyetçi Müsavat (Eşitlik Partisi) iktidarı ele geçirdi. Eylül 1917'de Tiflis'te bu üç partinin temsilcilerinden oluşan Transkafkasya Meclisi ve komiserliği kuruldu.

Brest Litovsk antlaşmasının ardından Türk birlikleri Nisan 1918'de Batum'u işgal etti. Azerilerin Türkleri desteklemesi ile Transkafkasya komiserliği dağılmaya başladı. Gürcüler, Azeriler ve Ermeniler bağımsızlıklarını ilan etti.

Türk birliklerinin Ermenistan ve Azerbaycan'ın büyük bir bölümünü işgal etmesi ve Gürcü Menşeviklerin Türk işgali korkusuyla Almanya'yı yardıma çağırmasıyla Transkafkasya'nın Almanya ile Türkiye arasında ilk paylaşımı gerçekleşti. Bu paylaşımında tek istisnayı, Bolşevik Şaumyan'ın başında olduğu Menşevik ve SD'lerin yer aldığı Bakü Sovyet'i oluşturdu. 1918'de Bakü Sovyet'i Türk birliklerinin ilerleyişine karşı, Menşevik ve SD temsilcilerin oylarıyla İngiliz birliklerinin Bakü'ye davet edilmesi kararını aldı. Kararı protesto eden Bolşevikler Bakü Sovyet'lerindeki görevlerinden çekildiler. Bakü Sovyeti'nin Bolşevik üyeleri Şaumyan ve 25 komünist, Moskova'ya geçmeye çalışırken Menşevik Gürcü hükümeti tarafından önce tutuklanıp, sonra serbest bırakıldılar ve 20 Eylül 1918'de İngiliz Menşevik ortak komplosuyla kurşuna dizildiler.

Almanya'nın Kasım 1918'de yenilgiyi kabul edip geri çekilmesinden sonra Transkafkasya'nın emperyalist paylaşımında Almanya'dan boşalan yeri İngiltere doldurdu. Gürcistan İngiliz denetimine girdi. İngiltere ve Fransa'nın bölgeden ayrılmasından sonra Transkafkasya'daki durum hızla Bolşeviklerin lehine değişmeye başladı.

Stalin, Transkafkasyanın Bolşevikleştirilmesinin önemini şu sözlerle ortaya koymuştu: *“Devrim için Kafkaslar'ın önemini belirleyen sadece ham madde, yakıt ve yiyecek kaynağı olması değil ama aynı zamanda Avrupa ve Asya arasındaki ve kısmen Rusya ve Türkiye arasındaki konumudur. Ayrıca çok önemli ekonomik ve stratejik*

yollar buradadır,” Ayrıca Stalin’e göre Menşevik Gürcistan Sovyet Rusya için “dış müdahale ve işgale açık bir zemin” yaratıyordu. (Kotkin 514)

Bolşeviklerin Nisan 1920’de Bakü’de bir ayaklanma ile iktidarı ele geçirmeleri ve Kızıl Ordunun da yardımıyla Azerbaycan S. S. Cumhuriyetinin kuruluşu Transkafkasyanın Bolşevikleştirilmesinin ilk adımı oldu. Böylece Sovyet Rusya ile Transkafkasya arasında iç savaş boyunca süren iletişimsizlik de ortadan kalkmış oldu. Ekim 1920’de Ermenistan yeniden Türk Birlikleri’nin istilasına uğradı. Türk birlikleri Kars ve Gümrü’yü işgal ederek Ermenistan içlerine doğru ilerledi. Türk ordusunun bu ilerleyişi Kızıl Ordu’nun müdahalesi ile sonlandı ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kuruldu. Azerbaycan ve Ermenistan’dan sonra Kafkaslarda Sovyetlerin iktidarı almadığı tek ülke Gürcistan’dı.

Bolşevik Parti Transkafkasya’nın Sovyetleştirilmesi için bir Rus, bir Gürcü ve bir Ermeni’den oluşan (Kirov, Ordjenikidze ve Miko-yan) bir komiteyi görevlendirdi. Kızıl Ordunun Polonya seferi sırasında Sovyet Rusya, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerini tanıması karşılığında, Gürcistan hükümeti ile Gürcistan’ın bağımsızlığını tanıyan bir anlaşma imzaladı. Anlaşma Bolşevik partinin Gürcistan’da serbestçe örgütlenmesini öngörüyordu.

Sovyet Rusya ile Gürcistan Menşevik hükümeti arasında yapılan ve Gürcistan’ın bağımsızlığını tanıyan anlaşmaya rağmen, Gürcü hükümeti anti Bolşevik eylemlerini sürdürdü, Gürcistan Komünist Partisi ve yayın organları yasakladı, parti üyeleri tutuklandı. Menşevik Gürcistan hükümeti komünistlerin yanı sıra, sınırları içindeki azınlıklara, Osetler ve Abhazlar’a karşı baskıyı artırdı. Bunlarla yetinmeyen Menşevik Gürcü Hükümeti, Eylül 1920’de 2. Enternasyonalin anti- Bolşevik liderlerini, Kautsky, Vandervalde ve Ramsey McDonald’ı Gürcistan’a davet ederek Gürcistan’ı anti Bolşevik propagandanın merkezi haline getirdi.

Komünistlere ve azınlıklara karşı yürütülen baskılara karşı Şubat 1921’de Tiflis’te bir komünist ayaklanma gerçekleşti, Kızıl Ordu Lenin ve RKP Politbürosu kararıyla ayaklanmacıları desteklemek

üzere Tiflis'e girdi. Şubat 1921'de Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edildi. Bolşevikler Menşeviklere ortak hükümet önerisini getirdi. Bu teklifi reddetmekle kalmayan Menşevikler Fransa'dan askeri yardım talebinde bulundu. Fransa ve İngiltere ordudaki isyanlar nedeniyle bu talebe olumlu yanıt vermeyince Menşevik yöneticiler Fransız ve İtalyan gemleriyle Avrupa ülkelerine sığındı. Gürcistan'da kalanlar ise, Sovyet iktidarına karşı savaşlıkları için tutuklandı. Tutuklanan Menşevikler Mart 1921'de serbest bırakıldı. Ancak, Menşeviklerin Sovyet yönetimine karşı çıkmaya devam etmesi yeni tutuklamalara yol açtı.

Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nin kuruluşu Transkafkasya'da sorunun bittiği anlamına gelmedi; bölgede halkların iç içe geçmişliği ve Ermeni ve Azeri karşıtı Gürcü milliyetçiliği sorunun çözümünü zorlaştıran faktörler olarak varlığını sürdürdü. Gürcistan KP'si ile yaşanan sorun Ukrayna KP'si ile yaşanan sorundan daha köklüydü.

1921'de Transkafkasya'yı ziyaret eden Stalin bu bölgedeki üç büyük devletin, Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın Transkafkasya Sosyalist Federasyonu Sovyetler Cumhuriyeti (TSFSC) adı altında birleştirilmesi görüşünü ileri sürüldü. Daha sonra bu görüş Lenin ve Merkez Komitesi plenumu tarafından benimsenince Transkafkasya Federasyonu'nu oluşturma çalışması hız kazandı.

Azerbaycan ve Ermenistan KP'leri tarafından benimsenen Transkafkasya Sosyalist Federasyonu Sovyetler Cumhuriyeti (TSFSC) fikri, Gürcistan KP'sinin muhalefeti ile karşılaştı. Gürcistan'ın birliğe bağımsız bir cumhuriyet olarak katılmasını savunan Gürcistan KP liderleri Mdivani ve Maleharadze'nin Transkafkasya Federasyonu'na karşı çıkışları ekonomik ve demografik nedenlere dayanıyordu. Gürcistan KP yöneticileri ekonomik bakımdan daha geri olan komşularıyla bir federasyon içinde olmayı uygun görmüyorlardı. Federasyona karşı çıkışın en önemli nedenlerinden bir diğeri de, Gürcistan'ının başkenti Tiflis'te Ermeni nüfusun Gürcü nüfustan daha kalabalık olması, federasyonun kurulması halinde bu nüfusun daha da artacağı endişesiydi. Görüldüğü gibi, Gürcistan KP'sinin

Transkafkasya Federasyonu'na karşı çıkışının ana nedeni büyük Rus şovenizmine karşıtlıktan ziyade Gürcistan'da güçlenen yeni tip milliyetçilikti. Gürcistan'da dört yıllık Menşevik iktidar döneminde güçlenen bu milliyetçilik, KP'yi de etkisi altında almıştı.

Gürcistan sorunu Lenin'in hastalığı dönemine denk düştü. Lenin Aralık 1921'de ilk felci geçirdi ve izinli olarak Gorki'de dinlenmeye çekildi. Sağlığında geçici bir düzelmelerin ardından çalışmaya yeniden dönse de, Ocak ve Mart 1922'de hastalığının nüksetmesi ile iki kez daha izin kullanmak ve çalışmadan uzaklaşmak zorunda kaldı. Hastalığı nedeniyle hem Gürcistan hem de SSCB'nin kuruluş süreci ile yeteri kadar ilgilenemedi. Mart 1922'de gündeme gelen Transkafkasya Federasyonu sorunuyla ancak Stalin, diğer Merkez Komite üyeleri ve Gürcistan Komünist Partisi lideri Mdivani ile görüşmekle yetinmek durumunda kaldı.

Gürcistan komünist liderlerle RKP(B) arasındaki anlaşmazlıklar Gürcistan Sovyet cumhuriyetinin kurulmasından hemen sonra başladı. İlk anlaşmazlık, "Britanya ve Fransız sermayesi ile kurulan Osmanlı Bankası'nın Tiflis'te bir şube açmasına Gürcü Komünistlerce izin verilmesine kızan Sovyet Rusya finans komiseri Grigory Sokolnikov'un bankanın Gürcistan'daki faaliyet izninin iptalini istemesi" ile başladı. (Kotkin 620)

Bunu Şubat 1921'de Gürcistan'ın işgalinden birkaç hafta sonra, Transkafkasya cumhuriyetleri ulaşımının can damarı olan Gürcistan demiryolları, anlaşıldığı kadarıyla Gürcü Bolşeviklerin protestolarına rağmen, Sovyet sistemindeki diğer iki cumhuriyetinkilerle birleştirildi ve bu iş için çok sayıda Rus demiryolu işçisi çalıştırıldı. Nisan 1921'den itibaren ekonomik çöküş tehlikesi ile yüzyüze gelen Lenin,"Transkafkasya'nın tamamı için bölgesel bir ekonomik organ" kurulmasını ısrarla tavsiye ediyordu." (B. D. -I-360)

3 Mart 1921'de. Transkafkasya Federasyonu kurulması gerçekleştirmek için oluşturulan çalışma grubunun başına getirilen, kendisi de bir Gürcü olan. Ordzhonikidze'ye yazdığı mektup Lenin'in Gürcistan sorununa verdiği önemi ve duyduğu endişeyi yansıtıyordu. Lenin mektubunda Gürcistan'da sorunun çözümü için üç öneride

bulunuyordu;

“Bir, işçiler ve yoksul köylülerin bir an önce silahlandırılması ve güçlü bir Gürcü Kızıl Ordu’sunun oluşturulması.

İki, Gürcü aydınları ve küçük tüccarlarına ayrıcalıklar verilmesinde özel bir politika izlenmesi. Bunların devletleştirilmesinin düşüncesizlik olmasının yanında, konumlarını iyileştirmek ve kendi küçük ticaretlerini sürdürmelerini sağlamak için belirli ödümler verilmesine gerek olduğu da kabul edilmelidir.

Üç, ayaklanmadan önce Gürcistan’da belli koşullarla Sovyet gücünün varlık göstermesi fikrine tamamıyla karşı çıkmış bulunan Zhordania ve benzeri Gürcü Menşeviklerinin oluşturduğu bir bloğa uygun bir ayrıcalık düşünülmesi son derece önemlidir.

Gürcistan’ın hem yerel, hem de uluslararası konumunun, kendi komünistlerinin Rus modelini mekanik olarak kopyalamaktan kaçınmayı gerektirdiğini lütfen aklınızdan çıkarmayın” (Lenin’in Son Kavgası – Öteki Yayınevi, s. 279)

Hem Gürcistan’da Menşeviklerin gücü hem de Kızıl Ordunun Gürcistan’a girmesinin ardından Sovyet Rusya’ya karşı başını II. Enternasyonal liderleri Kautsky, Mac Donald, Henderson’un çektiği uluslararası kampanya Lenin’in kaygılarının büyüklüğüne işaret etmekteydi. Aynı tarihlerde İkibuçukuncu Enternasyonal tüm işçi örgütlerinin katılacağı bir konferans çağrısı yapmıştı. Çağrı Komünist Enternasyonal tarafından da kabul edildi. Konferans 2 Nisan 1922’de Berlin’de toplandı. Gürcü Menşevik Çeretelli II. Enternasyonal adına konferansa katılan heyetteydi. Konferans başında II. Enternasyonal liderlerinden Vandervelde, Bolşeviklerin Gürcistan’dan çıkması ve Moskova’da 1918’de silahlı ayaklanmaya katılan SD’lerin yargılanmasına II. Enternasyonalin müdahil olmasını ön koşul olarak sundu. Konferans bir sonuca varamadan dağılsa da bu durum Lenin’in endişesini büyüten diğer bir nedendi.

Lenin’in NEP’e de uygun olan bu önerilerini dikkate alınarak, Gürcistan’da tutuklu Menşevikler için af çıkartıldı; ancak hem yurtdışında bulunan Menşevik liderler hem de aften yararlanan Menşevikler diğer bölgelerde olduğu gibi (Moskova, Ukrayna, (Y)eka-

terinburg vb.) karşı devrimci faaliyetlerini sürdürmeleri nedeniyle yeniden tutuklanınca Lenin'in önerilerinin bu kısmı uygulanamaz oldu. Aynı konuda Lenin, Nisan 1921'de "Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Dağıstan ve Dağ Cumhuriyet'indeki Komünist Yoldaşlara" adlı makalesinde "küçük burjuvaziye, aydınlara ve özellikle köylülere karşı daha yumuşak, özenli ve uysal davranmak gerektiğini" belirterek şu önerileri sıraladı; *"Kafkasya milliyetlerinin işçileri ve köylüleri arasındaki ulusal barış ne kadar önemli olursa olsun, sosyalizme geçiş olarak Sovyet iktidarını korumak ve geliştirmek kıyas kabul etmeyecek kadar daha önemlidir. Görev zordur, fakat kesinlikle uygulanabilir. Onu başarıyla çözmek için en önemli şey, Transkafkasya komünistlerinin, kendi durumlarının, RSSFC'nin durum ve koşullarından farklı olarak kendi cumhuriyetlerinin durumunun özgünlüğünü kavramaları, bizim taktiğimizi kopya etmek değil, bilakis onu somut koşulların değişikliğine uygun olarak düşünüp taşınarak değiştirme zorunluluğunu kavramalarıdır. ... Sosyalizme daha yavaş, daha ihtiyatlı, daha sistemli geçiş — RSSFC'den farklı olarak Kafkasya Cumhuriyetleri için bu mümkün ve zorunludur. Bunu kavramak gerekiyor ve bizim taktiğimizden farklı olarak bunu uygulamayı bilmek gerekir. ... Bizim taktiğimizi kopya etmeyin, bilakis onun özelliklerinin nedenlerini, önkoşullarını ve sonuçları bağimsızca düşünün, ülkelerinizde onun lafzım değil, ruhunu, anlamını, 1917-1921 yıllarının deneyiminin derslerim uygulayın. İktisaden derhal kapitalist yurtdışıyla mal mübadelesine atılın, düzinelerce milyon en değerli madencilik ürünlerini cebe indirse de, cimri davranmayın."* (S. E. Cilt IX -230-232)

Lenin'in Kafkaslarda sorunun çözümünde dikkatli davranılmasını içeren bu önerileri aynı zamanda RSSFC'de uygulamaya başlanan NEP'in bölgede doğrudan uygulanmasına yönelikti. 2 Ekim 1922'den dinlenmek üzere gittiği Gorki'den 12 Aralık'ta Moskova'ya döndü Aynı gün akşam, Gürcistan olaylarıyla ilgili bilgi almak üzere Dzierzynski'yle görüştü.

Transkafkasya Federasyonu'nun kuruluşu sırasında Gürcistan KP liderleri ile RKP adına sorumlu MK üyesi Ordjenikidze arasında ya-

şanan gerginlikler kaçınılmaz olarak RKP'ye de yansdı. Gürcistan Komünist Partisi'nden Tsintsadze ve Kavtaradze yaşanan sorunlarla ilgili olarak Stalin ve Orjonikidze'yi suçlayan bir mektubu Buharin vasıtasıyla Lenin'e ulaştırdı. Ayrıca *"21 Ekim 1922 saat 02.55'te Mdivani Tiflis'ten Kremlin'i aradı ve Sovyet Merkez Yürütme Komitesi Prezidyumu sekreteri Gürcü kökenli Avel Yenukidze'ye Orjonikidze ile ilgili ağır hakaretler savurdu. Yenukidze keskin bir yanıt vererek, eğer Gürcistan'da durum kötüye gitti ise "bunun zeminini hazırlayan Gürcü Merkez Komitesi çoğunluğudur," dedi. Lenin de artık bu durumdan bezmişti ve aynı gün daha geç bir saatte çektiği telgrafta Mdivani'yi sert bir dille paylayarak Orjonikidze'yi savundu ve tartışmanın parti sekreterliğine -Stalin'i kastederek- taşınmasını önerdi. (Kotkin – 626)*

Lenin Tsintsadze'nin Buharin vasıtasıyla kendine ulaştırdığı mektubu aynı gün, 21 Ekim 1922 tarihinde cevapladı. Lenin cevabında, mektubun Merkez Komite sekreterlerinden biri tarafından değil de, Buharin tarafından kendisine iletilmesinin tuhaflığına dikkat çekerek, şunları yazdı; *"Tsintsadze ve diğerlerinin imzasını taşıyan telgraf mesajında kullanılan uygunsuz ifade biçimi beni şaşırttı. Benim dolaylı ve Mdivani'nin doğrudan katılımıyla alınan Merkez Komitesi kararları sonucunda tüm ayrılıkların giderildiğinden emindim. Bu nedenle de Ordjenikidze'ye yapılan hakareti şiddetle kınıyor ve mesajınızı iletmiş bulunduğum RKP MK sekreterliğince (Stalin kastediliyor – y) çözümlenmesi için anlaşmazlığınızın uygun ve de samimi bir tarzda dile getirilmesi gereğinde ısrar ediyorum."* (Lenin'in Son Kçavgası-102)

Bu telgraf Merkez Komitenin Transkafkasya Federasyonu'nu oluşturma kararına direncin sürdüğünü gösteriyordu.

Lenin, "Transkafkasya Cumhuriyetleri Federasyonu'nu Üzerine" Stalin'e gönderdiği 28 Kasım 1921 tarihli Nota'da benzer kaygıları bir kez daha dillendirerek şunları yazdı; *"Yoldaş Stalin temelde sizinle aynı fikirdeyim ancak ifade biçiminin biraz değiştirilmesinden yanayım..."*

1- Bir Transkafkasya Cumhuriyetleri Federasyonu, ilkede ta-

mamen doğru iken ve mutlaka tamamlanması gerekirken, hemen gerçekleştirilmesi zamansız kabul edilmelidir; yani tartışılması, yayılması ve alt Sovyet birimlerince benimsenmesi belirli bir zaman alacaktır.

2- Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan Merkez Komiteleri 'ne Federasyon sorununu parti içinde ayrıntılarıyla tartışmaya sokması, işçi ve köylü kitleleri aracılığıyla bir federasyon oluşturma adına etkin bir propaganda yürütmesi ve cumhuriyetlerin her birindeki Sovyet Kongrelerinde bu yönde kararlar alınması yolunda (Kafkas bürosu aracılığıyla) talimat verilmelidir. Ciddi bir muhalefet yükselirse Merkez Komitesi Politbüro'su, Rus Komünist Partisi doğru bir biçimde ve zamanında bilgilendirilmelidir." (age.-283)

Olaylar Lenin'in önerdiği biçimde gelişmedi. Lenin Kafkasya Federasyonu konusunda acele edilmemesi gerektiğini savunuyordu. Bu Orjonikidze'nin ilk aceleciliği değildi, 1920-21 yıllarında Orjonikidze, Stalin'le işbirliği halinde, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'a Kızıl Orduyu göndermişti. Orjonikidze o tarihte de acelecilikle suçlanmıştı. Orjonikidze'nin buna cevabı "ne yapabilirim?", "ben aceleci bir insanım. Belki elli yaşına gelince biraz daha hoşgörülü olabilirim ama şimdi bu konuda yapabileceğim bir şey yok." cevabını vermişti (Kotkin – 624)

Gürcistan Komünist Parti MK'si Lenin'in yardımcısı Rikov'un da hazır bulunduğu toplantıda çoğunluk kararıyla SSCB'ye Kafkasya federasyonu olarak değil de Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak katılma kararı aldı. Bu RKP(B) merkez komitesinin aldığı karara, (birliğe Kafkas cumhuriyeti olarak katılma kararı) açık bir meydan okumaydı. RKP(B) MK'si Parti disiplini gereği Gürcistan parti yönetiminden istifa etmelerini istedi. 22 Ekim'de Gürcü Merkez Komitesi'nin on bir mensubundan dokuzu istifa etti. Sorun bu şekilde, Gürcistan KP Merkez Komitesi'nin yeniden oluşturulması ile bir sonuca bağlandı. 13 Aralık 1922'de Tiflis'te toplanan birinci Transkafkasya Sovyet Kongresi RSFSR anayasasına çok benzeyen Transkafkasya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyetinin (TSFSR) anayasasını onayladı. Kabul edilen anayasaya göre, üç Sovyet

cumhuriyetinin temsil edildiği konferans tam yetkili organ olarak kabul edildi. Ve Lenin'in üç Sovyet cumhuriyeti için öngördüğü "yüksek ekonomi konsey" kuruldu. (BD I-361)

Gürcistan KP'si içinde federasyon ile ilgili tartışmalar Federasyon kurulduktan sonra da artarak sürdü Mdivani ve Makharadze tartışmanın eksenini yerel milliyetçilikten büyük Rus şovenizmine kaydırınca tartışma Bolşevik Parti'yi de kapsayan bir tartışmaya dönüştü. "Mdivani destekçilerinden biri elinde mermer kâğıt tutucu ve bıçak ile kendisini kovaladığı ve öldürmekle tehdit ettiği iddiasıyla Orjenikidze'yi resmen partiye şikâyet etti" (Kotkin 627)

Olaylar bu ölçüde büyüyünce Bolşevik Parti Merkez Komitesi 1922 Ağustosunda Gürcistan'da yaşananları araştırmak üzere Çerjinski başkanlığında (bir Polonyalı - Çerjinski, bir Litvanyalı - Mitskaviç, ve bir Ukraynalı - Manuilski) oluşan üç kişilik bir heyeti görevlendirdi.

Heyet yaptığı araştırmanın sonucunu bir rapor haline getirerek RKP Merkez Komite'sine sundu. Lenin 12 Aralıkta konuyla ilgili olarak önce Çerjinski'yi dinledi. Çerjinski raporu Orjenikidze'yi haklı buluyordu. Bu sonuç ile birlikte Gürcistan sorunu kapanır gibi oldu.

Dış Ticaret Tekeli

Gürcistan sorunu geri plana düşerken, Bolşevik parti ve Lenin iki sorunla daha uğraşmak zorunda kaldı. Bunlardan biri Dış Ticaret tekeli, diğeri de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin kurulmasıydı. Dış ticaret tekeli 22 Nisan 1918'de kurulmuştu. 1921'de Riga'da yapılan Baltık Ekonomik Konferansı'na Sovyet delegesi olarak katılan Miliutin, bu tekelin yürürlükten kaldırılacağına söz vermişti. Böylece dış ticaret tekeli sorunu Bolşevik Parti'nin gündemine girdi. Bu konusunda Bolşevik Parti içerisinde üç görüş çatışıyordu. Buharin, Sokolnikov, Piatakov tekelin kaldırılmasını öneriyordu, Stalin, Zinovyev ve Kamenev tekelin gevşetilmesinden yanaydı. Lenin ve Troçki tekelin korunmasından savunuyordu. 25 Mayıs'ta yapılan politbüro toplantısında Lenin'in tezi kabul edildi.

Ancak tartışma bitmedi. Lenin'in hastalığı nedeniyle katılamadığı 6 Ekim 1922 MK plenumunda Sokolnikov'un teklifiyle dış ticaret tekelinin gevşetilmesi kabul edildi. Lenin'in sert tepkisiyle sorunun görüşülmesi 25 Aralıkta yapılacak olan MK plenumuna ertelendi. Stalin 20 Ekim'de MK üyelerine gönderdiği mektupta 6 Ekimde alınan kararın doğruluğuna ilişkin fikrinin değişmediğini, ancak Lenin'in sorunun bir sonraki MK toplantısında ele alınmasını kabul ettiğini bildirdi. (Lenin'in Son Kavgası - 101)

Lenin, 1922 Eylül'de iyileşip görev başına döndükten sonra 25 ve 27 Kasım'da yeniden kötüleşti ve dinlenmek üzere Gorki'ye gitti. 12 Aralıkta Moskova'ya döndü. 12 Aralık 1922'de Troçki'ye, *"Size Krestinsky'nin (Almanya'da Sovyet Rusya'nın tam yetkili temsilcisi olan Krestinsky mektubunda dış ticaret tekeli savunuyordu. -Y) mektubunu iletiyorum. Fikrinizi bir an önce bana bildirin; plenumda tekel adına mücadele edeceğim. Ya sizin fikriniz?"* yazılı bir not iletti. Troçki aynı gün Lenin'e verdiği cevapta dış ticaret tekelinin sürdürülmesinin bir zorunluluk olduğunu belirttikten sonra, *"Öte yandan dış ticaret yöntemlerinde değişikliğe gidilmesi ve iyileştirme yapılması kesinlikle çok büyük önem taşımaktadır. Tehlike şu ki, tekel uygulamasını geliştirme adına aslında tekeli baltalayacak yollara kayılabileceğini"* yazdı. Troçkinin gönderdiği bu not Lenin'i tatmin etmemiş olacak ki, 15 Aralıkta Troçki'ye gönderdiği notta dış ticaret konusunda görüş birliğine vardıklarını düşündüğünü söyleyerek, plenumda kendisini temsil etmesini istedi. Yine aynı gün Stalin'e, MK'ya iletmek üzere *"Şu anda bütün işlerimden çekilmem için gerekli her şeyi yapmış durumdayım ve gönül rahatlığıyla ayrılabilirim. Ayrıca dış ticaret tekeli konusunda görüşlerimi savunmak üzere Troçki ile anlaşmaya vardım"* yazılı bir notu iletti. Notta dış ticaret tekeli konusundaki tartışmanın ertelenmesine karşı olduğunu, "bu son derece önemli konuda bir kez daha belirsizliğe düşülmesine izin verilemez ki, böyle bir kararsızlık tüm çabalarımızı berbat eder." yazarak başlangıçta gevşetilmesinden yana olduğu dış ticaret tekeli konusunda Stalin'in Lenin'le anlaştığını anlıyoruz .(age. 169-170- 183-185)

Lenin 16 Aralık 1922 ‘de yeniden kötüleşti. Bir daha hiç yazamadı. “18 Aralık 1922’de yapılan Merkez Komitesi toplantısında Stalin’in, aşırı iş yükü tanısından hareketle doktorların talep ettiği üzere, “personelle kişisel ilişkilerinde ve yazışmalarında Vladimir İlich’in izolasyonundan” sorumlu olması için oylama yapıldı. En yakın aile fertleri, doktorları, hizmetlileri ve sekreterleri dışında Lenin’i ziyaret etmek yasaklandı ve teması sürdürmesine izin verilen az sayıda kişinin de fiili meseleleri tartışmaya açarak onu heyecanlandırmaları yasaklandı.” Bu karar başta Krupskaya olmak üzere ilgililere iletildi. (Kotkin 631)

MK plenumunun Dış Ticaret Tekeli konusundaki oylamanın Lenin’in istediği gibi sonuçlanmasından sonra 21 Aralık’ta Lenin Krupskaya’ya dikte ettirip Troçki’ye gönderdiği mektupta, *“Tek bir el ateş etmeden yalnızca basit bir manevrayla mevzii ele geçirmiş görünüyoruz. Durmamamızı ve saldırıya devam etmemizi ... öneriyorum.”* diyerek elde ettikleri başarıyı kutladı. Krupskaya mektubun altına “Vladimir İlyiç, yanıtınızı telefonla bildirmenizi rica ediyor” notunu ilıştirdi.

Krupskaya 23 Aralık’ta Stalin’i Kamenev’e şikayet ederek, *“Dün Stalin, doktorların izniyle Lenin’in bana yazdırmış olduğu kısa bir not üzerine çirkin küfürler savurdu... 30 yıl boyunca hiçbir yoldaştan tek bir kaba söz işitmiş değilim ve Parti’nin ve İlyiç’in çıkarları Stalin kadar benim için de çok değerlidir. Şu anda olabildiğince soğukkanlı düşünmem gerek. İlyiç ile neyin tartışılıp tartışılmayacağını, onu neyin üzüp üzmeceğini bir doktordan ve herhalde Stalin’den daha iyi bilirim. V. İ. ’nin çok daha yakın yoldaşları olarak size ve Grigoriy’e (Zinovyev’e) müracaat ediyorum ve beni özel yaşamıma yapılacak kaba müdahalelerden, çirkin küfür ve tehditlerden korumanızı istiyorum.”* diye yazdı.(Lenin’in Son Kavgası - 189)

Stalin’in Krupskaya’ya ağır sözler söylediğini Molotov da teyit ediyor. Şöyleki; *“Lenin’in durumu ağırlaştığında doktorlar ziyareti yasakladılar. Ama Krupskaya izin verdi. Krupskaya ve Stalin arasındaki çatışma bundan çıktı. ... Stalin doktorların ziyareti yasaklama-*

sı üzerine Zinovveyev ve Kamaney'in Lenin'in yanına bırakılmaması için sekreterliğe bir karar aldırdı. Onlar da Krupskaya'ya şikâyet ettiler.” Molotov Krupskaya ile Stalin arasında geçen konuşmayı aktarıyor, Stalin görüşme yasağının MK kararı olduğunu söylüyor, Krupskaya “ama Lenin kendisi istiyor” cevabını veriyor, Stalin sinirlenip Krupskaya hakaret (“Lenin’le yatmış olmak Lenin berati almak için yeterli değil”) ediyor.” (Molotov Anlatıyor,- 214)

Molotov’un bu açıklamaları Krupskaya’nın kendisine yapılan hakareti Troçki’ye gönderdiği notla ilişkilendirmesini boşa düşürüyor. Çünkü Lenin 12 -15 Aralık arasında Stalin ve Troçki’ye notlar gönderdi, Stalin’e gönderdiği bir notta Toroçki’nin Plenumda kendisini temsil etmesi de yazılıydı. Plenumda alınan sonuçtan sonra Lenin’in Troçki’ye bir kutlama notu göndermesi anormal bir durum olmadığı gibi MK’nı görüşme yasağı kararına da ters değildi.

Konuyla ilgili Stephen Kotkin kitabında şunları yazdı, “19-22 Aralık tarihleri arasında Lenin’in herhangi bir faaliyeti yer almıyor. Troçki’nin iddiasına göre, Lenin 21 Aralık’ta kendisine gönderilmek üzere Krupskaya’ya sıcak bir mektup dikte ettirmişti (“en sıcak yoldaşça selamlarımla”). Dış ticaret tekeli mücadelesini kazandığı için Troçki’ye teşekkür ediyordu” Ancak Troçki’nin arşivindeki sözde mektup orijinal değildi, kopyanın kopyasıydı; Lenin’in arşivindeki mektup ise o kopyanın kopyasıydı. Aslında Lenin’in mutlu olmak için elbette bir nedeni vardı: 18 Aralık’ta Merkez Komite Genel Kurulu, onun istediği gibi, devlet dış ticaret tekelinin sürmesi lehine oy kullanmıştı - karar taslağı Stalin’de idi. Genel Kurul aynı zamanda Lenin’in tercih ettiği yeni devlet yapısını, SSCB’yi de oylamıştı ve bunu Stalin ayarlamıştı. Son olarak, Genel Kurul Troçki’nin ekonomi yönetimini devlet planlama komitesi bünyesinde yeniden organize etme isteğini reddetti.” 21 Aralık tarihinde dikte edilen mektupla ilgili şüpheleri daha da artıran Krupskaya’nın 22 Aralık’ta ortaya attığı uydurulmuş iddiadır: Güya Stalin Lenin’in Troçki’ye sözde tebrik mektubunu bir gün önce öğrenmiş, telefon açarak Krupskaya’yı haşlamıştı. Aslında Stalin Krupskaya’ya kızacaktı. Ama bu bir ay sonranın olayıdır ve göreceğimiz gibi, zamanlamadaki farklılık

çok önemlidir. Kesin olarak bildiğimiz şey, 22 Aralık'ta Lenin'in, "insani bir tedbir olarak" siyanür için Stalin'e gönderilmek üzere (Lidiya Fotiyeva aracılığıyla) dikte ettirdiği resmi taleptir. Hemen ardından Lenin'in en büyük korkusu gerçek oldu ve 22-23 Aralık gecesi ikinci ağır felç atağını geçirdi. Doktorlar, "ne sağ kolunda ne de sağ bacağında bir hareket var," diye yazıyordu? (Kotkin - 633)

Krupskaya ile Stalin'i karşı karşıya gelmesine yol açan, dış ticaret tekeli sorunu, MK üyelerinin çoğunluğunun Lenin'in konumunu benimsemesiyle çözüldü.

SSCB'nin Kuruluşu

Dış Ticaret tekeli konusu bu şekilde kapanırken, gündeme Sovyet cumhuriyetlerinin birleştirilmesi sorunu girdi. Transkafkasya Federasyonunun kurulmasının hemen ardından Aralık 1922'de üç Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna, Belarus ve Transkafkasya Federasyonu ile sekiz özerk cumhuriyeti ve onüç özerk bölgeyi kapsayan RSFSR, bir biri ardına aldıkları kararlarla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) kuruluş sürecini başlattı. Birlik, ekonomik, askeri ve ideolojik olmak üzere üç temel üzerine oturtuldu.

SSCB'nin kuruluşu ile ilgili ilk tasarı metin 24 Eylül 1922 tarihinde Stalin tarafından hazırlandı. 6 maddeden oluşan Stalin'in tasarısının 1. maddesi Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan Sovyet Cumhuriyetlerinin Rus Sovyet Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'ne (RSSFC) katılmasını öngörüyordu. 26 Eylül'de Lenin Kamenev'e yazdığı mektupta, Stalin'in tasarısıyla ilgili olarak Skolnikov ve Stalin'le görüştüğünü, ("bağımsızlık" düşüncelerinden kuşku duyulan Gürcü komünisti) Mdivani ile de konuşacağını, "Stalin'in fazlasıyla aceleci olduğunu belirterek", bu tasarımı iki önemli noktada eleştirdi; bunlardan birincisi, Stalin'in tasarısında yer alan Ukrayna, Belarus, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetlerinin RSSFC'ye resmen katılmalarını öngören birinci maddeydi. Lenin mektubunda Stalin'in bu maddeki "katılma" ifadesinin "birleşme" olarak değiştirilmesini kabul ettiğini yazdı. Bu maddenin

“Avrupa ve Asya Sovyet Cumhuriyetler Birliği bünyesinde RSSFC ile resmi birleşme olarak” değiştirilmesi, ikinci maddeye ilişkin olarak da RSSFC Tüm Rusya Merkez Komitesi yanında bir “Avrupa ve Asya S.C.B Federal Tüm Rusya Merkez Komitesi” kurulmasını önerdi. Önemli olanın “ ‘bağımsızlıkçı’ halka destek çıkmak değil, onların bağımsızlığını yok etmek yerine yeni bir düzen daha yaratıp bir eşit cumhuriyetler” kurmak olduğunu vurguladı. 3., 4. ve 5. maddelerde bazı küçük değişiklikler önerdi ve dönüşüne kadar Stalin’in tasarıyı MK politbürosuna sunmayı ertelediğini kabul ettiğini bildirdi. Tasarıya “Mdivani ve diğer yoldaşların görüşlerini de alınca bazı ekleme ya da düzenlemelerde buluna”bileceğini ekledi.

Stalin 27 Eylül’de Politbüro üyelerine yazdığı mektupta 1. maddenin Lenin’in eleştirisini dikkate alarak “Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri RSSFC ile Avrupa – Asya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği bünyesinde resmi olarak birleştirilmesini uygun görmek” olarak değiştirilebileceğini belirtti. 2. 3. Ve 4. Maddelerle ilgili olarak şu düzenlemeleri önerdi; “Tüm Rusya Merkez Komitesinin yanında bir başka Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi’nin oluşturulması” önerisi bence kabul edilmemelidir. ... *“iki Merkez Yürütme Komitesi’nin varlığı bize yalnızca sürtüşme ve anlaşmazlık ortamı getirecektir. Yoldaş Lenin’in yerine şu değişikliği öneriyorum. “Bu doğrultuda, RSSFC Merkez Yürütme Komitesi, cumhuriyetler birliğini oluşturan merkezi kurumlar için bağlayıcı kararlar alan Tüm-Federal Merkez Yürütme Komitesi bünyesinde yeniden düzenlenecektir.”* 3. Maddede Lenin’in öngördüğü değişikliklerin yazı düzenlemeleri olduğunu ve 4. Maddeyle ilgili olarak Yoldaş Lenin’in kendisi Maliye, Gıda, Emek ve Ulusal Ekonomi Halk Komiserlikleri’nin Federal Halk Komiserlikleri’yle birleştirilmesi istemiyle aceleci davranmıştır. Yoldaş Lenin’in bu aceleciliğinin ulusal liberalizmin zararına bağımsızlık yanlısı güçlere destek sağlayacağı su getirmez. 5. Paragraftaki düzeltilmesi ise bence gereksizdir.” (bak, Lenin’in Son Kavgası, s.-85-94)

Stalin bu düzenlemeleri yaptıktan sonra son şeklini verdiği tasa-

rıyı 5-6 Ekim’de toplanacak MK plenum üyelerine gönderdi. Tasarının önemli maddeleri, “1- Ukrayna, Beyaz Rusya, Transkafkasya (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan –y) cumhuriyetleri ile RSSFC arasında, her birinin birlik üyeliğinden ayrılma hakkı saklı tutularak, sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri Birliği bünyesinde birleşmeleri yönünde bir anlaşmaya varılması zorunludur. 2- Birliğin en yüksek organı, RSSFC, Trans Kafkasya, Ukrayna ve Beyaz Rusya Merkez Yürütme Komiteleri’nin kendi nüfusları oranında temsilcilerden oluşacak birlik Merkez Yürütme Komitesi olacaktır. 3- Bu birlik MYK’nin yürütme organı yine kendisinin atadığı Halk Komiserleri Konseyi olacaktır.” 4. Maddede, dış işleri dış ticaret, demiryolu ulaşımı, posta telgraf Halk komiserlikleri’nin SSCB’nin aynı organlarıyla birleşecekleri, 5. Maddede cumhuriyetlerdeki gıda, maliye, emek, denetleme ve karşı devrimle mücadele komiserlikleri birliğin Halk Komiserleri ve Emek savunma konseyinin kararlarına bağlı olması düzenledi. Cumhuriyetlerin adalet, eğitim, iç işleri, tarım, halk sağlığı ve sosyal güvenlikle sorumlu komiserlikler ise bağımsız kabul edilecekti, (daha ayrıntılı bilgi için age. 93-94)

Tasarı 5-7 Ekim tarihleri arasında toplanan MK plenumunda görüşüldü. Lenin hastalığı nedeniyle bu planuma katılamadı. 6 Ekim’de, MK Plenumu devam ederken “Egemen Ulus Şovenizmi ile Mücadele Üzerine Politbüro’ya bir nota gönderdi; *“Egemen Ulus Şovenizmine karşı ölümüne bir savaş ilan ediyorum. Onu bu berbat dış ağırımdan kurtulur kurtulmaz yiyip bitireceğim. Birliğin Merkez Yürütme Komitesi’nde sırasıyla bir Rus, bir Ukraynalı, bir Gürcü olmak üzere tüm üyelerce başkanlık edilmesi gereğine mutlaka ısrar edilmelidir.”* Lenin’in bu sert notası, muhtemelen MK plenumuna katılamamasına duyduğu öfkeyi yansıtıyordu ve MK’ya bir uyarı niteliğindeydi. (age.-95)

SSCB sorunu yine Lenin’in katılamadığı 18 Aralık MK Plenum’unda da görüşüldü, Lenin’in ilk önerisindeki birlik ismi SSCB olarak değiştirildi, İki merkez komiteden vazgeçildi, geri kalanın tümü Lenin’in önerdiği biçimde kabul edildi. Bütün bu süre içinde Stalin sık sık Lenin’le görüştü ve tasarıya son biçimi bu görüşme-

lerde varılan mutabakatla verildi. Politbüronun kabul ettiği metin Lenin'in katılamadığı, 26- 30 Aralık 1922'de toplanan X. Sovyet Kongresi'nde onaylandı. 30 Aralıkta kongre kendini SSCB'nin 1. Kongresi, olarak ilan etti ve SSCB'nin resmi kuruluşunu onayladı.

Yukardaki alıntılarda da görüleceği gibi, Stalin SSCB'yi biran önce kurmak için gösterdiği çaba nedeniyle Lenin tarafından "acelecilikle" eleştirildi. Bu eleştiri daha sonra da Stalin'in karşısına çıkacaktı. Benzer biçimde Stalin de maliye, gıda, emek ve ulusal ekonomi Halk Komiserliklerini Federal Halk komiserlikleriyle birleştirmek istediği için Lenin'i acelecilikle ve "bağımsızlık" yanlısı Gürcülere (istifa ettikten sonra MK'ya seçilememiş Mdivani vb.) gösterdiği tolerans nedeniyle ulusal liberalizme destek vermekle eleştirdi. Karşılıklı bu eleştiriler Lenin ile Stalin arasındaki ilişkilerde bir kırılmaya yol açtı.

Lenin 22-23 Aralıkta yeniden bir felç geçirdi, sağ kol ve bacağına kıpırdatamaz oldu. Geçirdiği felce rağmen doktorlara kısa bir not dikta etmek için diretti. 23 Aralıkta Stalin'e kısa bir not yazarak XII. Kongre'de MK üye sayısının 27'den 50'ye hatta 100'e çıkarılması gerektiğini belirtti. Geçirdiği Felçten sonra 24 Aralıkta toplanan Politbüro, Lenin'in her gün not dikte ettirme ısrarını görüştü ve "Vladimir İlich her gün 5-10 dakika süreyle yazı dikte ettirebilir ancak bu karşılıklı yazışma formunda olamaz ve Vladimir İlich cevap almayı talep edemez," şeklinde bir karar çıkarıldı." (Kotkin 634)

SSCB'nin kuruluşuyla aşılır gibi olan Gürcistan sorunu Orjonikidze ile Gürcü muhalifler arasındaki çatışmanın kavgaya dönüşmesiyle yeniden Parti gündemine girdi. Lenin'in yardımcısı "Rykov, Orjonikidze'nin Tiflis'teki dairesinde kaldı ve orada, eski Sibirya sürgünü arkadaşı, Mdivani grubundan Akaki Kabakhidze ile bir görüşme ayarladı. Muhtemelen birlikte içki içiyorlardı. Kabakhidze, Otjonikidze'yi devlet tarafından masrafları karşılanan beyaz bir atı alıkoymakla suçladı. Orjonikidze'nin arkadaşı Mikoyan, daha sonra, hayvanın Kafkas dağ kabilelerinin hediyesi olduğunu -böyle bir hediye geri çevrilemezdi- ve Orjonikidze'nin onu devlet ahırına teslim ettiğini, zaman zaman da bindiğini anlatacaktı. Orjonikidze Ka-

bakhidze'ye vurdu. Rykov onları ayırdı ve Moskova'ya tartışmanın siyasi değil kişisel olduğunu rapor etti.” (Kotkin- 627)

Orjenikidze'nin Kabakhidze'ye attığı tokat ve ardından Gürcü muhaliflerin yaşanan sorunla ilgili RKP(B) MK'sına başvurması ile Gürcistan dosyası yeniden açıldı. . Gürcistan sorununun başlangıcı-na dönersek, Kızıl Ordunun Sovyet ayaklanmasını desteklemek ve Menşevik hükümeti devirmek üzere Gürcistan'a girmesi Lenin'inde olduğu politburo ve MK toplantısında alınmış ve bunun gerçekleştirilmesi Orjenikidze'nin baş komiseri olduğu Kafkasya Devrimci Savaş Kurulu'na vermişti. Kafkaslardaki üç ülkenin (Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan) Traskafkasya Federasyonu adı altında birleştirilmesi de parti kararıydı. Gürcistan Komünist Partisi MK çoğunluğu etnik ve ekonomik gerekçelerle bu karara kaşı direndi. Lenin bu direnişe karşı son ana kadar Orjenikidze'nin yanında yer aldı. Ama tokat olayını işin rengini değiştirdi.

Yeniden gündeme gelen Gürcistan sorunun Bolşevik Parti Politbüro üyelerinin (Politbura toplantısında izinli olduğu halde Troçki de katıldı, Lenin ise hastalığı nedeniyle katılmadı.) katıldığı 25 Ocak 1923 oturumunda görüşüldü. Politbüro Çerzinski komisyonu ve Mdivani'yi dinledi, yapılan oylamada Orjenikidze aklandı ve Mdivani başta olmak üzere Gürcü muhaliflerin Gürcistan'dan uzaklaştırılması kararı alındı.

Ne olduysa Lenin sekreterleri vasıtasıyla Çerzinski raporunu iletirdi. Politbüronun 24 Aralık 1922 tarihinde aldığı karar gereği Lenin'in rapordan haberi olmaması gerekirdi. Stalin Lenin'i haberdar edenin Krupskaya olduğunu düşünerek Krupskaya'ya öncekinden daha ağır hakaretler etti. “Krupskaya Stalin'in telefondaki kabalılığının aşırı olduğunu söylese de başka bir kaynak bu iddiayı desteklemiyordu. Görgü tanıklarından Maria Ulyanova -telefon Lenin'in odasının hemen dışında koridordaydı- Stalin'in, Krupskaya'nın politbüro kararını ihlal ettiğine “sert bir dille” dikkat çektiğini ve bunun üzerine Krupskaya'nın sinir krizi geçirdiğini söylüyordu: Çılgılık atıyor, yerde yuvarlanıyordu. Belki de Krupskaya kasıtlı olarak unutulmaz bir gösteri sahnelemeye çalışıyordu. Ulyanova, Krupska-

ya'nın "birkaç gün sonra" olayı Lenin'e anlattığını ve Krupskaya ile Stalin'in barıştığını da anlatıyordu." (Kotkin 638)

Krupskaya Stalin'in kendine yönelik kaba davranışını Lenin'e anlatınca Lenin, 5 Mart 1923'te Stalin'e şunları yazdı. *"(çok gizli) (Kopyaları Kamanev ve Zinovyev yoldaşlara) Sevgili Yoldaş Stalin, karıma telefon edip çirkin sözler söyleyecek kadar kabalaştınız. ... Bana karşı yapılan birşeyi öyle kolay unutmaya niyetim yok ve elbette karıma yapılan her şeyi kendime de yapılmış sayarım. Dolayısıyla sizden sözlerinizi geri alıp özür dilemek ya da aramızdaki ilişkileri koparmak arasında tercih yapmak üzere iyice düşünmenizi istiyorum."* (Lenin'in Son Kavgası -275)

Stalin Lenin'in bu uyarısını 7 Mart'ta yazılı olarak cevapladı; *"Yaklaşık beş hafta önce [yani Ocak sonunda], sadece karınız değil ama aynı zamanda eski bir parti yoldaşı olarak gördüğüm N. Konstantinovna ile bir görüşme yaptım ve ona (telefonla) yaklaşık şöyle söyledim: "Doktorlar, onun iyileşmesinde önemli bir tedbir olduğunu düşünerek İlich'e siyasal bilgi aktarılmasını yasakladı ve siz Nadezhda Konstantinovna bu tedbiri ihlal ettiniz; İlich'in hayatıyla oynayamazsınız ve bunun gibi şeyler. ... Bu sözlerde size 'karşı' kaba ya da kabul edilemez bir şey bulunabileceğini sanmıyorum ve zaten sizin sağlığınıza kavuşmanızdan başka bir düşüncem yok. Ayrıca alınan tedbirlerin uygulanmasının gözetimini görev bilirim. N. Konstantinovna ile ilgili açıklamalarım, küçük bir yanlış anlaşılma dışında bir şey olmadığını ve olamayacağını gösteriyor. Yine de, 'ilişkilerin' korunması için 'sözlerimi geri almam' gerektiğini düşünüyorsanız, yukarıda söylediğim gibi, sözlerimi geri alırım ancak bunun nedenini, 'suçumun' ne olduğunu ve benden tam olarak ne istendiğini anlayamıyorum."* Doğrudan Staline yazılan bu metnin kopyalarının kim tarafından Kamanev ve Zinovyev'e iletildiği ise şüpheleri Krupskaya üzerine yoğunlaştırıyordu. Lenin 6-7 Martta bir nöbet daha geçirdi. Sekreterleri Stalin'in yazdığı "özür" mektubunun altına, Lenin'e okunamadı notunu düşti. 9-10 Mart 1923'te Lenin yeni bir felç geçirdi ve konuşma yetisini tamamen kaybetti. (Kotkin -641)

Lenin 6 Martta Mdivani ve Makharadze'ye yazdığı notta “Bu meselede tüm kalbimle sizin yanınızdayım. Orjonikidze'nin kabalığı ve Stalin ile Dzierzynski'nin müsamahakâr tavırları nedeniyle çok öfkeliyim. Sizinle ilgili notlar ve bir konuşma hazırlıyorum” Daha önce Mdivani ve Makharadze'yi azarlayan Lenin'in şimdi onlardan yana tavır almasının nedenleri konusunda Troçkinin, “Stalin, Orjonikidze, Dzierzynski hizbine karşı Lenin, Krupskaya aracılığıyla [italik bana ait], Gürcü muhalefet liderleriyle (Mdivani, Makharadze ve diğerleri) gizli bir ilişki kurdu,” açıklaması bir fikir verebilir. (Kotkin 642)

Mdivani grubunun görevden alınmasından sonra Gürcistan Komünist Partisi'nin II. Kongresi 14 Martta Tiflis'te yapıldı. Kongreye Kamanev ve Merkez Denetim Komisyonu adına Kuibyshev katıldı. Kamanev Kongrede arabuluculuk rolünü üstlenerek Mdivani grubunun MK'ya seçilmesini sağlamaya çalıştı. Başarılı olamadı. Mdivani grubu seçilen 25 üyeli MK'da yer alamadı. Kamanev ve Kuibyshev'in hazırladığı ve her iki tarafın hatalarından bahseden rapor 26 Martta Politbüroda görüşüldü. Troçki bu rapordan aldığı güçle Orjnikidze'ye karşı harekete geçti.

Krupskaya ile yaşanan gerginliğin ardından 1 Şubat 1923'te Stalin Politbürodan Lenin'le ilgili gözetim sorumluluğundan alınmasını istedi. Politbüro Stalin'in bu isteğini kabul etmedi. Aynı gün Komisyon belgelerini Lenin'in sekreteryasına teslim etti.

Partinin sorunu çözmesi için atadığı komisyon raporu Orjenikidze'yi desteklediği halde ne olmuştu da Lenin komisyonun raporundan ikna olmadı ve sekreterlerine raporu inceleme talimatını verdi. Görünen ilk neden Orjenikidzenin Kabakhidze'ye attığı tokattı.

Lenin sekreterlerinden Çerjinski'nin raporunu yeniden inceleyip sonuçlarını kendisine iletmelerini istedi; sekreterlerin hazırlayıp 3 Mart'ta Lenin'e sunduğu raporda, Ordjenikidze'nin Merkez Komite talimatlarına göre davranmadığı, Çerjinski ve Stalin'in de buna göz yumduğu gibi Çerjinski'nin raporundan tümüyle ters sonuçlar vardı.

Lenin'in raporu oluşturulacak bir parti komisyon tarafından değil de, sekreterine inceletmesi, Bolşevik parti için pek alışıldık bir

uygulama değildi. Çünkü sekreterler bir parti biriminde görevli değildi. Sekreterlerin hiç biri sorunun doğrudan muhatabı olmadıkları gibi olayların akışı içinde de değillerdi, verecekleri karar rapora dayalıydı ve aynı rapordan birbirine tümüyle zıt iki kararın çıkması pek mümkün değildi. Bu cevaplanması gereken bir soru olarak ortada duruyor.

Cevaplanması gereken kincisi soru Troçkinin devreye girmesiyle ilgili. Önce şunu belirtmeliyiz ki, Troçki, Kızıl Ordunun Gürcistan'a girme kararının alındığı Politburo toplantısında yoktu. İ. Deutscher Troçki kitabında, Troçkinin Kızıl ordunun Gürcistan'a girmesine karşı olduğunu söyledikten sonra şunları yazdı, "*Troçki o sırada bir oldu-bitti ile karşılaştığı için susmuş ve dahası özel bir broşür yazarak bu hareketi savunmuştu bile (Batı'nın sosyalist liderleri, Kautsky, Mac Donald, Henderson ve başkaları, Kızılordu'nun Gürcistan'ı boşaltması için kıyametleri koparırlarken Troçki de bu curcunaya karıştı; bir broşür yazdı ve bu broşürde istilâya ufak bir parça ayırdı. Ayrıca gelişen bir ihtilâle Kızıl Ordu'nun müdahale hakkı olduğunu iddia etti.*" (nasıl karşı olmaksay) "*Sonradan yine 1922 ilkbaharında ünlü Bolşevikler on birinci kongrede Lenin'in hükümetini "self-determination" ilkesini çiğnemekle ve eski zamanın "Tek ve Bölünmez Rusya" sını diriltmekle suçladıkları zaman da susmuştu. Ama bundan az sonra kendisi de aynı suçlamaları Politbüro'nun kapalı kapılarının ardında yapmaya başladı ve yine çatışma Gürcistan'la Stalin'in Gürcistan'daki faaliyetleri konusunda en yüksek noktasına ulaştı.*" (İ.D. Troçki-I -555)

Troçki Eylül 1929'da yayınlanan "Hayatım" adlı kitapta (sh-562) Lenini'in 5 Martta sekreteri Fotiyeva vasıtasıyla kendine aşağıdaki notu gönderdiğini yazıyor. «Aziz Troçki yoldaş, çok rica ederim, parti merkez komitesinde Gürcüleri savununuz. Bu iş şimdi Stalin'in ve Dzerjinski'nin (Çerjinski) ele aldıkları «kovuşturma» konusudur, oysa ben onların tarafsızlıklarına güvenemiyorum. Hatta tersine inanıyorum. Eğer davanın savunmasını üzerinize alırsanız içim rahat edebilecektir. Şu ya da bu nedenle kabul etmezseniz dosyayı olduğu gibi bana geri gönderiniz. Kabul etmediğinizi bu suretle an-

lamış olurum. En iyi yoldaş selamlarıyla. Lenin»

Troçki'nin anlatımıyla Troçki ile sekreterler arasında şu diyaloglar geçiyor; «Zinovyev ve Kamenev'le anlaşamaz mısınız?» diyorlardı sekreterleri. Ama Lenin istemiyordu. Açıkça görüyordu ki, kendisi çekilirse Zinovyev ve Kamenev Lenin'e ihanet edecek ve Stalin'le bir «troyka» kuracaklardır. «Gürcü sorununda Troçki ne düşünüyor acaba, biliyor musunuz diye sormuş Lenin. -Hayır, Troçki, Orconikidzeyi, Voroşilofu ve Kalinini ulusal sorunu anlamakla suçladı. Ertesi gün benim evde yapılan merkez komite toplantısında Glasser (Lenin'in sekreterlerinden biri- y) bana bir kâğıt uzattı, bir gün önce verdiğim söylevin özetiydi ve bu şu soru ile bitiyordu, «Doğru yazmış mıyım? - Neden İcap etti bu? - Vladimir İliç istiyor. - Doğru yazmışsınız» dedim. Sekreterlerle diyalog devam ediyor; Troçki Lenin'in gönderdiği notu Gürcistan'a gidecek olan Kamanev'e ileteceğini söylüyor, Fotiyeva Lenin'e soruyor, Lenin kabul etmiyor. Sonra ne oluyorsa Lenin fikrini değiştiriyor. Fotiyeva içinde Lenin'in Midivani ve diğerlerine gönderdiği «Dâvanızla yürekten ilgileniyorum.» (yukarda tam alıntısı yapıldı-Y) mesajı da olan dosyayı Troçkiye veriyor. Troçki aynı mesajın Kamanev'e iletilmişmi görünce Lenin'in fikir değiştirdiğini anlıyor ve dosyayı Kamanev'e okutturuyor. Kamanev Troçki'ye verdiği sözü tutmuyor, Gürcistan'a gidiyor, Troçki'ye göre Kamanev Stalin'le işbirliği yapıyor. Bu noktada açık kalan soru şu, Troçki Kamenev'e okutma dışında Lenin'in kendisine gönderdiği dosyayla ilgili herhangi bir işlem yaptı mı? Yapıp yapmadığını bilmiyoruz çünkü Troçki Stalin'e karşı kullandığı bu çok önemli silah (Gürcistan konusu) konusunda ne yaptığını ne “Hayatım” kitabında ne de diğer kitaplarında açıklamadı.

22 Aralık'ta geçirdiği felçten sonra Lenin, sağlığından iyice endişe edilmiş olacak ki, 23 Aralık'ta doktorlardan aldığı izinle (günde 5-10 dakika dikte ettirme izni) “ Kongreye Mektup”u (vasiyeti) dikte ettirmeye başladı. Lenin'in Kongreye Mektubuna ilerde değinilecek. Biz burada, bu mektubun sadece Gürcistan sorunuyla ilgili bölümü ele alacağız. Lenin, 30 Aralık 1922'de Milletler (Uluslar) ya

da Otonomizasyon (Özerkleştirme) Sorunu Üzerine notlarına; hastalığı nedeniyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği sorunuyla yeterince ilgilenemediği için Rus işçilerine karşı ihmalkâr davranmış olduğunu belirterek başladı. Gürcistan sorunu üzerine Çerjinski ve Zinovyev'le konuşma fırsatı bulduğunu belirttikten sonra şöyle devam etti; *“Olaylar yoldaş Çerjinski'nin anlattığı gibi, Ordjenikidze'nin kaba kuvvet kullanmasına yol açacak denli tırmanmışsa, kendimizi nasıl bir belaya soktuğumuzu hayal edebiliriz. Besbelli ki bu “otonomizasyon” işi bütünüyle yanlış ve zamansızdı.....*

Bu girişim, hiç kuşkusuz, devlet aygıtının bizim olduğundan emin olana dek bir parça ertelenmeliydi. Fakat şimdi bütün içtenliğimizle bunun tersini kabul etmek zorundayız; bizim dediğimiz devlet aygıtı, aslında, hâlâ bize yabancı, alışamadığımız bir yapıdır. Bir burjuva ve Çarlık karışımı türdendir.”

Lenin notlarını, Stalin, Çerjinski ve Ordjenikidze'yi ayrı ayrı değerlendirerek sürdürdü. Stalin için; *“Stalin'in herkesçe bilinen “milliyetçi şovenizm” kini ile birlikte aceleciliği ve salt yöneticilik sevdasının bu noktada çok tehlikeli bir rolü olduğunu düşünüyorum. Politikada kin genelde en kötü rolü oynar.”* Çerjinski için; *“Yoldaş Çerjinski de orada (Gürcistan kastediliyor-y) tam bir Rus kafasıyla (Ruslaştırılmış ulusların halkının bu Rus kafa yapısına gereğinden fazla saplandıkları herkesçe bilinen bir gerçektir) öne çıkmasından ve Ordjenikidze'nin “tartaklama” olayı yüzünden bütün komisyonun tarafsızlığının gölgelenmesinden korkuyorum. Hiçbir kışkırtma, hatta hakaretin bu tartaklamayı haklı göstermeyeceği ve Yoldaş Çerjinski'nin de buna karşı kayıtsız bir tavır göstermesinin bağışlanamaz bir suç olduğu kanısındayım.”* Ordjenikidze için ise; *Kafkasya'daki bütün yurttaşlar için Ordjenikidze otorite idi. Kendisinin Çerjinski'nin sözünü ettikleri sinir bozukluğunu yansıtmaya hiç hakkı yoktu.”* diye yazdı.

31 Mart'ta Notlar, *“bir ezen ulusun milliyetçiliği ile bir ezilen ulusun milliyetçiliği, büyük ulus ve küçük ulus milliyetçiliği arasında mutlak bir ayırım yapılması” gerektiğini vurguladı ve şöyle devam etti; “Sorunun bu yönünü görmemezlikten gelen ya da (ken-*

disi gerçekten bir “nasyonal sosyalist”, hatta kaba bir büyük Rus zorbası olduğu halde dikkatsizce “nasyonal sosyalizm”e ilişkin suçlamaları savuran bir Gürcü, özünde işçi sınıfı dayanışmasının çıkarlarına zarar vermektedir; Çünkü işçi sınıfı dayanışmasının gelişimini ve gücünü, ulusal adaletsizlikten başka hiçbir şey bu kadar baltalayamaz.” diye devam etti.

Ve notlarını şu önerilerle tamamladı; “Öncelikle, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ni korumalı ve güçlendirmeliyiz. Bundan kesinlikle kuşku duyulamaz.... İkinci olarak, Sosyalist Cumhuriyetler Birliği diplomatik aygıtı açısından da korunmalıdır.... Üçüncü olarak; yoldaş Ordjenikidze’ye ibret alınacak bir ceza verilmesi (yakın dostum olduğu ve yurtdışında birlikte çalıştığımız için bunu üzülererek söylüyorum) ve Çerjinski komisyonunun toplamış olduğu malzemelere ilişkin soruşturmanın tamamlanması ya da kesinlikle barındırdığı sayısız yanlış ve taraflı yargının düzeltilip yeniden hazırlanması gereklidir. Bu gerçek büyük Rus milliyetçiliği hareketinin tüm politik sorumluluğu elbetteki Çerjinski’ye ve Stalin’e yüklenmelidir... Dördüncü olarak, birliğimizin Rus asıllı olmayan cumhuriyetlerinde ulusal dilin kullanılmasına ilişkin katı kurallar konulmalı ve bu kurallar büyük bir özenle denetlenmelidir. Hiç kuşkusuz devlet aygıtımızın şu anki durumuyla, demiryolu hizmetleri, mali hizmetler ve benzerinin birleştirilmesi bahanesi kullanılarak Rus asıllıların yoğun suiistimallerine uğrayacaktır. Bunlara karşı mücadele için, bu mücadeleyi üstlenenlerin içtenlikleri bir yana, özel bir yetenek de gerekmektedir. Ayrıntılı bir yasa hazırlanmalıdır ki, bunu da ancak cumhuriyetlerde yaşayan ulusların kendileri en güzel şekilde yapabilir. Ayrıca bu çalışmaların sonunda, gelecek Sovyet kongresinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ni yalnızca askeri ve diplomatik işlere odaklayıp tüm diğer alanlarda halk komiserliklerine ayrı ayrı bağımsızlıklarını geri vererek, geri adım atmak durumunda kalabileceğimizi de şimdiden kabul etmeliyiz.” ... “ulusal aygıtlar ile Rus devlet aygıtının birleşmemesi sonucu devletimize gelecek zarar; bırakın bizi tüm enternasyonal ve de yakın gelecekte bizim peşimizden tarih sahnesine çıkacak olan yüz milyonlarca Asya halkla-

rının bundan uğrayacağı zararın yanında hiç kalır.” (Lenin’in Son Kavgası, - 207-214)

XI. Kongre’de Stalin’i genel sekreterliğe getiren bizzat Lenin’di. Ayrıca Lenin Preobrajensky’nin Staline neden bu kadar çok görev verildiği sorusuna, ulusal sorunun gibi zor bir sorunun çözümünde “Yoldaş Preobrajensky’nin de Stalin’den daha uygun bir adam gösteremeyeceğini düşünüyorum.” cevabını vermişti. Lenin daha sonrasında da Stalin’i desteklemeye devam etti. 1922 Ekim ayında görevi başına döndükten sonra muhalif Gürcüleri paylamış, İşçi Köylü Denetimi Komiserliğine yapılan eleştirileri bizzat göğüslemiş ve Stalin’in başında olduğu anayasa tasarısını savunmuştu.

Bundan yaklaşık iki ay sonra ne oldu da Lenin’in Stalin’e ilişkin görüşlerinde bu ölçüde bir değişim gerçekleşti. Bunun nedeninden biri “tokat” olayıysa, diğerinin sekreterliğe mal edilen gerçekte ise kimin hazırladığı karanlıkta kalan Gürcistan raporuydu.

Lenin’in “Milletler (Uluslar) ya da Otonomizasyon (Özerkleştirme) Sorunu Üzerine” notlarında Stalin’e yönettiği eleştirilere gelince; 30 Aralıkta başladığı notlarını 31 Aralıkta tamamladı. Bu tarihlerde Bolşevik Parti SSCB kuruluşu ile ilgili çalışmalarını tamamlamıştı. Cumhuriyetlerin ayrılma hakkı ve dillerinin birinci dil olması metinde kabul edilmişti. Bu konuda herhangi bir ayrılıktan söz edilemezdi. Bunun dışında Polirbüro, MK ve Sovyetler Birliği Kongresinde kabul edilen metinle Lenin’in yukarıda alıntılanan önerileri arasında iki önemli fark bulunuyor. Birincisi Lenin sadece iki komiserliğin (asker ve diplomatik) SSCB bünyesinde olmasını önerirken kabul edilen metinde bunlara ulaştırma ve posta-telgraf komiserlikleri de eklendi. İkinci farklılık Lenin askeri ve diplomatik işler dışında diğer komiserliklerin sadece cumhuriyetlerde olmasını önerirken kabul edilen metinde Milli Ekonomi Yüksek Konseyi, iae, çalışma, maliye, işçi köylü denetimi ve OGPU (Siyasal, Ekonomik ve Karşı devrimci Faaliyetlerle Mücadele Komiserliği) hem SSCB, hem de cumhuriyetlerde var olacak birleşik komiserlikler olarak yer aldı ve cumhuriyetlerdeki bu komiserlikler merkezi komiserliklerle eşgüdüm içinde çalışacaktı. Diğer komiserlikler (eğitim, sağlık,

adalet vb.) sadece cumhuriyetlerde olacaktı. Lenin'in askeri ve diplomatik işler dışında diğer komiserliklerin yerel olmasını önermesindeki esas kaygısı, bu komiserliklerin kullanılarak Rus asıllıların suiistimallerine yol açması olasılığına dayandırılıyordu. Lenin'in bu önerileri sadece dört cumhuriyet için geçerliydi. Lenin'in bağımsız olması gerektiğini savunduğu Komiserlikler RSSFC'de yer alan özerk cumhuriyetleri dışarda bıraktığı için de sorunluydu.

Notların asıl ağırlığını Lenin'in Büyük Rus şovenizmiyle ilgili yazdıkları oluşturuyor. Stalin ve Orjenikidze karşıtlarının da en çok sözünü ettikleri notlardaki bu bölümdür. Lenin'in, Stalin, Çerjinski ve Ordjenikidze'ye yönelttiği ağır eleştirilerin çıkış noktası, bizzat Lenin'in eleştirilerinde de görüleceği gibi, Gürcistan sorunuydu. Bu sorun Gürcü Komünist Partisinin bazı yöneticilerinin Transkafkasya Federasyonu'na karşı çıkması ile ortaya çıkmıştı. Lenin başlangıçta bu konuda Stalin'le "ilkede" aynı fikirdeydi, ayrılık yönteme iliskindi. Lenin, her şeyin tartışılmasını ve "daha yavaş" hareket edilmesini istiyordu. Ancak Gürcistan'daki olayların gelişimi, yöntem konusunda Lenin'in uyarılarının yeterince dikkate alınmadığını gösterse de bu Gürcistan Komünist Partisi yöneticilerinin doğru yolda olduğunu kanıtlamaz.

Orjenikidze Kabakhidze'nin kendisini yolsuzlukla suçlamasına öfkelenip bir tokat attı. Notlarında da görüleceği gibi Lenin bunu bir tokat olarak değil Rus şovenizminin patlaması olarak gördü. Tepkisini de bu belirledi. Orjenikidze'nin yolsuzlukla suçlanmasını bile görmemezlikten geldi.

Lenin'in ezen ulus milliyetçiliğiyle ezilen ulus milliyetçiliğini bir ve aynı görmediğini biliyoruz. Gürcistan yaşanan milliyetçilik sorunu bizzat komünist partisi içinde yeşeren bir milliyetçilikti. Var olan ve şiddetle savaşılmaması gereken Büyük Rus şovenizmini gölgesinde gelişen bu milliyetçiliği ezen ve ezilen ulus milliyetçiliği çerçevesinde ele alınamayacağı da açıktır.

Sekreterlerin hazırladığı rapora yukarda değinildi. Bu raporun neden bir parti komisyonu tarafından değil de, sorunla ilgisi olmayan sekreterlerden oluşan bir komisyona inceletildiği sorusu da ay-

dınlatılmadı.

Sonuçta Gürcistan sorunu Lenin ile Stalin arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açtı. Lenin, birliği bir an önce gerçekleştirmek için Stalin'in gösterdiği çabayı acelecilikle eleştirirken, Stalin askeri ve diplomatik işler dışında bütün komiserliklerin yerel olması önerisini Lenin'in aceleciliği ve ulusal liberalizme taviz olarak nitelendirdi.

Diğer bir nokta da Lenin'in iyileştikten sonra bu konuya bir daha dönmemiş olmasıdır. Ocak 1923 Lenin'in durumu iyileşmeye başladı ve yeniden Sovyet Devrimi'nin sorunları üzerine yazılar dikte ettirdi. "Bir Günlükten Sayfalar, Kooperatifçilik Üzerine, Bizim Devrimimiz, İşçi ve Köylü Denetimi, Az Olsun Öz Olsun" bu dönemde yazdığı önemli makalelerin bir kaçıdır ve bu makaleler Mart - Mayıs 1923 tarihleri arasında yayınlandı. Bu noktada dikkati çeken olgulardan biri, Lenin'in sağlık durumunun düzeldiği bu dönemde çok önem verdiği bilinen ulusal soruna ilişkin hiçbir makale yazmamış olmasaydı. Bu konuda biri Troçki'ye, diğeri Mdivani ve Makharatze'ye iki kısa not yazdı. Troçki'ye yazdığı 15 Mart 1923 tarihli notta, Stalin ve Çejinski'nin tarafsızlığına güvenemeyeceğini belirterek "Gürcistan davasının savunulmasını üstlenmesini" istedi. (Lenin'in Son Kavgası. sh. 273)

Mdivani'ye yazdığı kısa notta ise, "Ordjenikidze'ye kabalığı için ve Stalin ile Çerjinski'nin kayıtsızlığına öfkeli" olduğunu belirterek, "davamızı tüm kalbimle destekliyorum" diye yazdı. (age. S.-276)

Dikkati çeken bir diğer olgu da, Kongreye Mektup'un içinde yer alsada hiçbir gizliliği olmayan ulusal soruna ilişkin notların yayınlanmamış olmasıdır. Kongreye Mektup'u Krupskaya saklıyordu. Milliyetler ve Özerkleştirme Sorunu hakkındaki notlar ise Fotiyeva tarafından muhafaza ediliyordu.

Fotiyeva bu notları RKP(B) XII. Kongresi sırasında, 16 Nisan 1923'de, yani yazılmasında üçbuçuk ay sonra, Stalin'e iletmek istedi. Stalin'e bıraktığı notta ise şunları yazdı; "Vladimir İlyiç bunu yayınlamayı öneriyordu ve bu son hastalık nöbetinde (10 Mart'taki nöbetten söz ediliyor-y) kendisine makalenin basılıp basılmayacağını sorduğumda, makaleyi yayınlamayı düşündüğünü, fakat bunu

bir süre sonraya bıraktığını söylemişti.” Raporu neden uzun süre MK’ya iletmediğini ise hastalığıyla açıkladı. Stalin raporu kongrenin bitimini beklemeden kongre prezidyumuna verdi. “Prezidyum raporu önce kongre delegasyon temsilcileri oturumunda, sonra da kongre delegeleri bir araya geldiklerinde” okudu. (Yuriyev Yemelyanov - İktidara Giden Yol. s. 415)

Böylece Troçki’nin XII. Kongre’de Stalin için hazırladığını iddia ettiği “bomba” (Troçki kongre öncesi Lenin’in bir bomba hazırladığından söz etmişti) Troçki’nin elinde patladı.

Gürcistan sorununun partide tartışmalara, Lenin’le Stalin arasında “gerginliğe” yol açacak ölçüde büyümesine Stalin ve Ordjnikidze’nin “aceleciliği” kadar Lenin’in endişeleri ve hastalığı da önemli bir rol oynadı. Yukarda da belirtildiği gibi, Lenin Gürcistan sorununun 2. Enternasyonalin “ağır topları” ve Paris’e yerleşen Menşeviklerce uluslararası bir sorun haline getirilmesinden endişe ediyordu. Ayrıca hastaydı ve sorunla doğrudan ilgilenemedi, ikinci ve üçüncü şahıslar tarafından bilgilendirildi. Sorunun net olarak görmesinde bu durum, hatta Stalin ile Krupskaya arasında yaşanan gerginliğin önemli bir etken olması muhtemeldi.

Stalin, Lenin’in ulusal sorun konusundaki eleştirilerini, uzun bir müddet sessiz kaldıktan sonra 1926’da şöyle cevapladı. “*Yoldaş Lenin, Partimizin 12. Kongresi öncesinde Gürcü yarı milliyetçilerine, Mdivani türünden yarı komünistlere karşı sert bir örgütsel politika izlememden... onlar hakkında takibat yaptırmamdan dolayı beni kınıyordu. Ancak daha sonraki gelişmeler, uklonistler (eğilimciler) diye bildiğimiz unsurların, Mdivani gibi kişilerin, aslında MK sekreterlerinden biri olarak sergilediğimden çok daha sert bir tavrı hak ettiğini göstermiştir. Sonraki olaylar uklonistlerin su katılmamış, en aşırı oportünizmin çürüyüp dağılan grubu olduklarını ortaya koydu. Lenin bu gerçekleri bilmiyordu ve bilemezdi. Çünkü hastaydı, yatakta yatıyordu ve olayları takip etme olanağına sahip değildi.*” (Yuriyev Yemelyanov - İktidara Giden Yol – 415)

Sosyalizmin İnşası

1-Gosplan ve Ağır sanayi

Parti içinde 1922-23 yılları boyunca gittikçe büyüyen görüş ayrılıklarından bir diğeri de Gosplan ve ağır sanayi konusundaki görüş ayrılıklarıydı. Marksist teorinin sosyalizmin inşasında temel yaklaşımlarından biri olan planlı ekonomi konusunda parti içinde herhangi bir görüş ayrılığı yoktu, bu konu devrimin ilk gününden itibaren partinin gündemindeydi. Görüş ayrılıkları pratikte birçok ekonomik ilişkinin (ataerkil, küçük köylü ekonomisi, kapitalist, sosyalist) varlığını sürdürdüğü Rusya’da planlamaya yaklaşımın nasıl olması üzerindeydi.

Lenin 1900’lerin başında kapitalizmin tekelci devlet kapitalizmine dönüşme sürecini incelerken tekelci devlet kapitalizminde sadece üretimin toplumsallaşması, üretim araçlarının merkezileşmesi ve yoğunlaşması olgusunu değil, aynı zamanda planlı ekonomiye geçişin unsurlarını da gördü. Buradan hareketle tekelci devlet kapitalizmini sosyalizme geçişin eşiği olarak nitelendirdi. *“Tarihin diyalektiği öyledir ki, savaş tekelci sermayenin, tekelci devlet kapitalizmine dönüşmesini son derece hızlandırmakla insanlığı bu sayede sosyalizmin eşiğine getirmiştir. Emperyalist savaş sosyalist devrimin arifesidir. Ancak proletaryanın ayaklanmasına yol açan şey, taşıdığı tüm dehşetle savaş değildir sadece -ekonomik bakımdan olgunlaşmamışsa hiçbir ayaklanma sosyalizmle sonuçlanmaz. Tekelci devlet kapitalizmi sosyalizm yolunda en kapsamlı maddi hazırlık ve sosyalizme geçiş yolu olduğu için, tarihin merdiveninde sosyalizm basamağıyla onun arasında başka hiçbir ara basamak yoktur artık.”* (BD-II- 327)

Teoride gelişmiş kapitalist bir ekonomi için öngörülen planlamanın Rusya gibi geri bir ülkede (sermaye kıtlığı, üretkenliğin düşüklüğü, birçok ekonomik ilişkinin iç içe olduğu geri bir tarım ülkesi olması vb.) nasıl uygulanacağı konusunda Bolşevik Partinin önünde teorik bir miras ve pratik bir deneyim yoktu. Devlet işletmele-

ri dışında Rusya’da gelişmiş özel bir kapitalist sanayiden bile söz edilemezdi. Planlama konusunda parti içinde yaşanan tereddütlerin kaynağı da bu durumdu.

Tarımın ilköllüğü tüm ekonomide tek bir plan uygulamasına olarak vermiyordu. Bu yüzden ilk planlama girişimleri iç savaşın kazanılması sırasında 1920’de sanayi üzerinden başlatıldı. Lenin’in ilk plan önerisi Rusya’nın ekonomisini canlandıracak, sanayinin coğrafi dağılımını düzenleyecek, ulaştırma ve elektrifikasyonu sağlayacak bir planın hazırlanmasıydı. Bu amaçla Eylül 1918’de Milli Ekonomi Yüksek Konseyi (Vesenka) kuruldu. Aralık 1918’de yapılan Vesenka kongresinde yönetiminin örgütlenmesinden, üretiminin örgütlenmesine geçildiği, tüm Glavki’lere (çalışma, ulaşım, bayındırlık, elektrik santralleri, sulama vb. alanlarda kurulan üst komiteler) yeni bir üretim planı hazırlama talimatını verildi. Kongre ayrıca 1919 yılı için tüm ekonomiyi kapsayan tek bir ekonomik plan uygulamasını kabul etti. Mart 1919’daki parti kongresinde kabul edilen parti programı da tek ekonomik planı içeriyordu.

İç savaşın başlamasıyla birlikte ekonominin planlanması konusu zorunlu olarak ikinci plana düştü. Kısmen de olsa, kamulaştırılmış işletmeleri kapsayan planlar fiilen Kızıl Ordunun ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı kaldı. 1920 sonunda iç savaşın kazanılması ile planlama sorunu yeniden gündeme geldi ve partide iki farklı plan görüşü ortaya çıktı. Birinci görüşü temsil edenler genel hatlarıyla tüm ekonomiyi kapsayan uzun vadeli merkezi otoriteye dayalı bir planı savunuyordu. Kızıl Ordu’nun ihtiyaçlarını karşılamak için yürütülen faaliyet bunun örneğiydi. Kasım 1918’de VTsIK kararıyla ülke kaynakları ve imkanlarının savunma amacıyla seferber edilmesi için tam yetkili İşçi Köylü Savunma Konseyi kurulmuştu. Savaş Halk Komiseri Troçki, Olağanüstü İş Konseyi başkanı Krasin ve VTsIK temsilcisi Stalin’in yer aldığı konseyin başkanlığını Lenin üstlenmişti. Konsey tüm ekonomiyi iç savaşın gereklerine göre örgütleyerek büyük bir başarı elde etmişti. İkinci görüşü savunanlar ise ekonominin yeniden kurulmasını öngören, ama öne çıkan somut görevleri ele alan uzun vadeli hedefleri kısa vadeli bölümlere ayıran

bir plan anlayışına sahipti. Böylece acil çözülmesi gereken sorunlar çözülecekti ve planlama konusunda, üzerinde hareket edilebilecek somut bir deneyim elde edilecekti. Ancak bu tartışmaya rağmen hiç kimse planlamaya ve tek ekonomik plana karşı değildi. Anlaşmazlık konusu planlamaya nereden başlanacağı, hangi somut sorunların öncelikle ele alınacağıydı. Parti içindeki görüş farklılıklarına dayalı bu tartışma Lenin'in ölümünden sonra da büyüyerek, parti krizlerine dönüşerek sürdü.

Birinci görüşü savunanların başında Troçki geliyordu. Mart 1920'de yapılan IX. Parti Kongresinde Troçki, "Ekonomik Kuruluşun Genel Görevleri Üzerine" sunduğu raporda tek ekonomik planı savundu. "Şimdiye kadar rekabet yasalarının temel mekanizması yerine koyabileceğimiz tek bir ekonomik plana sahip olmadık. Vesenka'nın güçlükleri böyle bir planın olmayışından kaynaklanmaktadır. Aslında belirli bir plan vardır. Ekonomik zorluklara göre merkezde hazırlanan bu planın pratikte ancak %5'i ile 10'u gerektiği gibi uygulanmaktadır."(B. D. II- 334)

Rikov Troçki'nin raporunu "hayattan kopuk soyut bir derleme" olarak nitelendirince araya Lenin girdi ve Rikov'u eleştirerek ekonomiyle ilgili komiserliklerle Vesenka arasında örgütsel bağlar kurulması gerektiğini söyledi. Kongre Lenin'in düşüncesini benimsedi. Kongrede alınan bir diğer karar da ulaştırmanın geliştirilmesi idi.

Kongreden hemen sonra bu kararlar doğrultusunda İç savaş sırasında görev yapan İşçi Köylü Savunma Konseyi'nin ismi Çalışma ve Savunma Konseyi (STO) olarak değiştirildi. Görevi de, "iş gücünün seferber edilmesi ve yeniden dağıtımının düzenlenmesi" olarak belirlendi. STO Halk Komiserleri Konseyi'ne (Sovnarkom) bağlandı. Diğer Halk Komiserlikleri ve sendikalarla ilişkilendirilerek planlama merkezi bir nitelik kazanmaya başladı.

IX. Kongre'nin dikkat çektiği bir diğer sorun ulaştırmanın geliştirilmesi idi. Kongreden sonra Ulaştırma Halk Komiserliği (Narkomput) ve Vesenka'nın demiryolları bakım ve onarımından sorumlu temsilcilerinin katıldığı bir Ulaştırma komisyonu kuruldu, başkanlığına Troçki getirildi. Komisyon 1920-1924 yıllarını kapsayan bir

plan hazırlayarak faaliyete başladı. Troçki Aralık 1920'deki VIII. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'nde sunduğu raporda öngörülen 5 yıllık planın 2,5 yılda tamamlanacağını ilan etti. Bu başarı planlama karşıtlarının sesini kısarak planlamaya olan ilgiyi arttırdı. Kongrede Rikov'un Vesenka'nın faaliyetleri (kereste, zeytinyağı, şeker, kumaş, elektrik üretiminde elde edilen başarılar) hakkında sunduğu veriler planlamaya olan inancı daha da pekiştirdi.

Bu sırada Lenin, Nisan 1918'de gündeme getirdiği ulaştırma ve tarımın elektriğe kavuşturulmasının uzun vadeli bir planın temel ögesi olduğunu görüşünü hayata geçirmekle meşguldü. Şubat 1920'de VTsIK'da yaptığı konuşmada bu planını tekrarladı. Toplantıda “ekonominin tümüne yönelik bir planın bilimsel olarak hazırlanması ve uygulanması kararı alındı.” Aynı toplantıda Vesenka'ya Rusya'nın tümünü kapsayan elektrik santralleri ağı kurulması için bir plan hazırlanması ve Rusya'nın Elektriklendirilmesi İçin Devlet Komisyonu (Geolro) kurulması talimatı verildi. Yüzden fazla kişinin yer aldığı Komisyonda üyelerin çoğunluğunu burjuva uzmanlar oluşturuyordu. Komisyonun başına eski Bolşevik Krjijanovski getirildi. Ekim 1921'de Tüm Rusya Elektro – Teknik Kongresi Moskova'da toplandı. Bin delegenin katıldığı Kongre Geolro'nun faaliyetlerini onayladı.

Hem STO ve Ulaştırma Komisyonu'nun hem de Geolro'nun başarısı (iki yılda 12 bin kilovatlık 221 elektrik santrali kurulmuştu) planlama konusunda partide ikinci görüşün, “belirli somut görevleri ele alan kısa vadeli uygulama hedefleri içeren bir plan anlayışının” ağırlık kazanmasına yol açtı. Ama bu tek ekonomik plandan vazgeçildiği anlamına gelmedi. Nisan 1921'de STO'ya bağlı bir Devlet Genel Planlama Komisyonu (Gosplan) kuruldu. Ayrıcalıklı (ücret, gıda, giyim, ulaşım ayrıcalığı) 34 kişilik komisyon üyelerinin büyük çoğunluğu ünlü teknisyenler ve profesörlerden oluşuyordu. Parti bu komisyonda yedi üyeyle temsil edildi Gosplan'ın başına Geolro'nun başkanı olan Krjijanovski getirildi, Geolro Gosplana bağlandı. (B. D. II-340)

Aralık 1921'de toplanan Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi STO,

Goelro ve Gosplan'ın faaliyetlerini onayladı. Akaryakıtlı ilgili bir plan hazırlanılması kararını aldı. Bu çabalara rağmen plan sorunu Partinin X. Kongresinde öne çıkan NEP'e geçişin gölgesinde kaldı. Haziran 1922'de yayınlanan bir kararnameyle Gosplan'ın yetkileri ve görevleri yeniden tanımlandı. Uzun vadeli ve acil üretim planı hazırlama yetkisinin yanı sıra önemli ekonomik ve mali kararların alınmasında Gosplan'a danışılması kararlaştırıldı.

X. Kongre sonrası Parti içinde NEP'e yönelik eleştirilerin artmasıyla birlikte planlama sorunu da yeniden öne çıkmaya başladı. Planlamayla ilgili eleştirilerin merkezinde Troçki ve onunla hareket eden Preobrajenski vardı. XI. Parti Kongresi'nden "hemen önce, Lenin'e gönderdiği kritik notta Troçki, bölgesel parti örgütlerinin tarımsal ekim kampanyalar ya da fabrikaların kiraya verilmesi gibi ekonomik meselelerle meşgul olduklarından yakındı. *"Parti, parti olarak, doğrudan yönetim ve denetim faaliyetinden kurtarılmazsa, partiyi bürokratizmden ve ekonomiyi de yolsuzluktan temizlemek imkansız olacaktır."* Troçki, partinin ilgisini gençlerin kuramsal konularda yetiştirilmesi gibi konulara yoğunlaştırması çağrısı yapıyordu. Lenin, gelen bu notun üstüne şöyle yazdı: *"Arşive."* (Kotkin 628)

Tony Cliff aynı konuda şunları yazdı. *"Troçki'nin Ağustos 1921'de Merkez Komitesi'ne sunduğu memorandum, Gosplan'ın güçlendirilip büyük ölçekli sanayi temelinde bir ekonomik planın oluşturulması çağrısında bulunuyordu. Ancak Lenin'in desteğini alamadı. Lenin, bu fikre o kadar sıcak bakmamıştı. Planın kâğıt üzerinde kalacağından, "komünist böbürlenme"nin teşvik ettiği bir sahtekârlık olacağından kaygılanıyordu. Gosplan Başkanı G. M. Krjijanovski'ye 19 Şubat 1921'de şöyle yazmıştı: "Biz dilenciyiz. Aç, sefil dilenciler. Bizim için şu anda tam, entegre, gerçek bir plan 'bürokratik ütopya'dır." Dolayısıyla da ne Mayıs 1922'deki birinci beyin kanamasında, ne de sonbaharda işine geri döndüğünde Troçki'nin duruşunu desteklemedi."* (Cliff, Troçki- II'de 238)

Plan konusunda Troçki'ni ileri sürdüğü görüşlerle Lenin'inkiler arasındaki temel farklardan bir diğeri, Gosplan'ın yetkileri konusuydu. Troçki, tüm ekonomik birimlerin Gosplan'a bağlanması ve

Gosplan'ın yasama ve yürütmeci bir organ, yani bir "süper komiserlik" olarak örgütlenmesini öngörüüyordu. "Troçki'ye göre bir plan olmadan üretimi rasyonalize etmeye, kaynakları ağır sanayi üzerinde toplamaya ve ekonominin çeşitli sektörleri arasında yeniden denge kurmaya imkân yoktu. Troçki en sonunda Gosplan yetkilerinin iyice belirtilmesini, böylece bu kurumun geniş bir planlama otoritesi haline getirilmesini, üretim kapasitelerinin, işgücü-hammadde stoklarının, gelecek yıllar için üretim amaçlarının tespiti, ve "ulusal ekonominin çeşitli kolları arasında gereken orantıyı" sağlama yetkisinin kuruma verilmesini istedi. Troçki, daha 3 Mayıs, 1921 de Lenin'e şunu yazmıştı. *"Ne yazık ki çalışmamız plansız olarak, bir planın gerekliliğini anlamadan sürüp gidiyor. Devlet Planlama Komisyonu aşağı yukarı, yakın bir gelecekte pratik ve işleyen bir planın gerekliliğini planlı bir şekilde reddeden bir kurum halinde."* (I. D Troçki-II -57)

Lenin, uzunca bir zamanı kapsayan ve ciddi başarılar hedefleyen bir plan olmadan, çalışılamayacağını kabul etmekle birlikte Troçki'nin Gosplan'ın yetkilerinin artırılması önerisine karşı çıktı. VIII. Tüm Rusya Sovyet Kongresi'ne sunduğu raporda (22 Aralık 1920) Planla ilgili görüşlerinin bir özetini sundu: *"Ekonomik planlar belirli bir programa göre uygulanmalıdır; bu programın artan oranda yerine getirilişi vurgulanmalı ve takdir edilmelidir. Kitleler açlık, soğuk ve yoksulluk dönemini kısaltmanın, tamamen, ekonomik planımızın onlar tarafından hızla uygulanmasına bağlı olduğunu bilmekle kalmamalı, aynı zamanda bunu hissetmelidir de. Tek tek üretim dallarının tüm planları sıkı biçimde koordine edilmeli, birbiriyle birleştirilmeli ve hepsi birden, acilen ihtiyaç duyduğumuz entegre ekonomik planı oluşturmalıdır. Bununla bağıntılı olarak Ekonomi Komiserliklerini bir tek ekonomi merkezinde toplama göreviyle karşılarıyız."* Lenin Çalışma ve Savunma Konseyi'nin reorganizasyonu üzerine Gusev'in sunduğu plana değinerek Troçki ve Rikov da dahil birçok ünlü fonksiyonerin bu Çalışma ve Savunma Konseyi'ne nakledilmesi" talebini " bu tür eksantrikliğe daha az ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum! Oluşturması üç yıl sürmüş bir aygıtı fırlatıp

atamayız” diye cevapladı. Çalışma ve Savunma Konseyi’nin Halk Komiserleri Konseyi’nin bir komisyonu olmasını önerdi. *“O zaman Ekonomi Komiserliklerinin birleştirilmesi çalışması daha pürüzsüz, daha hızlı, daha kararlı ve daha enerjik biçimde gerçekleşecektir.”*(- Lenin S.E. -VIII-286-87)

Lenin Troçki’nin plan konusundaki görüşlerini eleştirmekle yetinmedi kendi elektrifikasyon planını ortaya koydu. Yakıt üretimi, hidroelektrik, tarım, ulaşım ve sanayiye içeren plan on yıllık bir süreyi kapsıyordu. Onyıl içinde imalat sanayinin %80, hammadde sanayiinin ise %80-100 büyümesini, ilk planda 20 buharlı, 10 hidroelektrik bölge santralının kurulmasını öngörüyordu. 1921’den 1930’a kadar kaç santralin kurulacağı ya da geliştirileceği hesaplanmamıştı. Plan önce VIII. Sovyet Kongresi’nde, ardından Şubat 1921’de Elektrik komisyonunca onaylandı. Lenin bu komisyonun görevinin, “genel plan komisyonu için üye değil, uzman kadrolar sağlamak olduğunu” vurguladı. Planın hazırlanmasında 180’den fazla uzman yer aldı. Lenin, plana, gazifikasyon isminin takılarak alaya alınmasını, “gerçek çalışmaya karşı aydın ve bürokrat kendini beğenmişlik” olarak nitelendirdi. Troçki ise, *“geniş bir plana dayanmadıkça Lenin’in elektrifikasyon planının bile bir işe yaramayacağını”* söyledi. (I. D. Troçki-II-57)

Lenin’in planı parti içinde eleştirilere yol açtı. Eleştirilerin çoğu alaylı küçümsemelerdi. Lenin plana yönelik deneyime dayalı eleştirileri gerekli addederken, ukalalık boyutuna varan beylik sözlere karşı hücumla geçti. Lenin bu tür eleştirileri “bomboş gevezelik, “aydın laklakiyati, “olaylar zinciri yasası üzerine gevezeliğe varan can sıkıcı skolastik, bazen yazınsal, bazen bürokratik skolastik, yaşamla bağı olmayan, içi boş tezler, kibirli-bürokratik saygısızlık” olarak nitelendirerek, *“Entegre ekonomik plan üzerine tek ciddi çalışma”nın, “RSSFC Elektrifikasyon Planı”* olduğunu söyledi. *“Ekonomimizin genel planında ciddi değişiklikler yapılmak isteniyorsa, bu ancak bu temelde, başlanmış olanın bitirilmesi biçiminde yapılabilir, aksi halde bu bürokrasicilik, ya da daha basit söylendiğinde inatçı bir dikkafalılık olacaktır. Devlet Elektrifikasyon Komisyonu’nda komü-*

nistlerin görevi daha az kumanda etmek, daha doğrusu hiç kumanda etmemek, bilim ve teknik adamlara ... son derece dikkatli ve ustaca davranmak, aynı zamanda onlardan öğrenmek ve bakış açılarını genişletmek için onlara yardımda bulunmaktır.” (S.E. VIII- 321)

Lenin elektrifikasyon planıyla Sovyet Rusya’nın geleceği arasındaki bağı şu sözlerle açıkladı; *“Bir küçük köylü ülkesinde yaşadığımız sürece, Rusya’da kapitalizm için komünizmden daha sağlam bir temel vardır. Bunu kafamıza sokmak gerekir. Kırdaki yaşamı ciddiyle izleyen ve kentteki yaşamla karşılaştıran herkes, kapitalizmin köklerini koparmadığımızı ve iç düşmanın esasını, temelini yok etmediğimizi bilir. Bu düşman küçük işletmeye dayanır ve onu yok etmek için tek bir çare vardır: Ülke ekonomisini, tarımı da, yeni bir teknik temele, modern büyük işletmenin teknik temeline oturtmak. Böyle bir temeli sadece elektrik sağlar.*

Komünizm — bu, Sovyet iktidarı, artı bütün ülkenin elektrifikasyonudur. Aksi takdirde ülke bir küçük köylü ülkesi olarak kalacaktır, bunu açıkça görmek zorundayız. Biz kapitalizmden daha güçsüzüz, sadece dünya çapında değil, ülke içinde de. Bunu herkes biliyor. Bunu gördük ve ekonomik temelin küçük köylü işletmesinden büyük sanayi işletmesine kaymasını sağlayacağız. Ancak ülke elektrikleştirildiğinde, sanayi, tarım ve taşımacılık, teknik temel olarak, modern büyük sanayiye sahip olduğunda — ancak o zaman kesin olarak zafer kazanacağız.” (age.-290)

Lenin 1922 Aralığına kadar Troçki’nin planlamayla ilgili önerilerinin karşısında durdu. Lenin ile Troçki arasındaki bu anlaşmazlığın temelinde sadece Troçki’nin NEP’e karşı olan direnci değil, Sovyet devriminin yaşamasına olan inançsızlığı vardı. Bu inançsızlık onun teorisinin bir sonucuydu. Ve Troçki bu teoriye hep sadık kaldı. İç savaşın kazanıldığı ve sosyalist kuruculuk yoluna girildiği Ekim 1922 gibi geç bir tarihte bile yaptığı bir konuşmada bu inançsızlığını benzer sözlerle tekrarladı. *“eğer dünya kapitalizmi bir on yıl daha ayakta kalmayı başarırsa “proleter devrimi dünya ölçeğinde ve tabii ki Sovyet Rusya’yu da ebediyen yok edecek güce ulaşacaktır.”* (Kotkin - 628)

Lenin'in, Troçki'nin bu konuşmasından bir ay sonra 20 Kasım 1922'de Moskova Sovyet'inde yaptığı konuşmada söyledikleri adeta Troçki'nin bu konuşmasına bir cevaptı; *"Tamamen açık ve kesin olarak çizilmiş bir yoldayız ve tüm dünya devletleri karşısında başarıyı garantiledik, ...Partimiz tüm ülke nüfusuna oranla küçük bir grup insan, meseleyi ele aldı. Bu küçük çekirdek herşeyi düzenlemeyi görev edindi, bunu başaracak da. Bu bir ütopya değil, ...Sosyalizm şimdi artık uzak geleceğin bir sorunu, ya da herhangi bir soyutlama ya da bir aziz tasviri değildir. ... Sosyalizmi günlük yaşamın içine çektik ve burada yolumuzu bulmak zorundayız."* (S.E. IX- 413-414)

Bu iki alıntı aradaki farkı net bir biçimde ortaya koyuyor. Troçki bir an önce merkezi planlamaya geçilmezse fırsatın kaçacağı, Sovyetlerin çökeceğini savunurken, Lenin ise "açık ve kesin olarak çizilmiş bir yolda" iki adım ileri atmak için bir adım geri çekilmeyi de göze alarak sabırla, kararlılıkla ilerlemeyi savunuyordu.

Troçki Lenin'in hastalığı döneminde de planlamayla ilgili önerilerini Politbüro ve MK toplantılarında gündeme getirdi, önerileri her seferinde reddedildi. En son 18 Aralık'ta Merkez Komite Troçki'nin ekonomi yönetimini devlet planlama komitesi bünyesinde yeniden organize etme isteğini reddetti. 27 Aralık 1922'de MK'ya verilmek üzere Stalin'e yazdığı mektupta Lenin, Troçki'nin Gosplan'la ilgili görüşlerinin belli koşullarla, belirli bir dereceye kadar kabul edilebileceğini yazdı. *"Sanırım bu fikir (Gosplan'a yetki verilmesi-y) uzun bir süre önce yoldaş Troçki tarafından ortaya konuldu. O zamanlar ben bun karşıydım... Ancak konuyu daha yakından inceleyince bunun özünde sağlam bir fikir içerdiğini görüyorum. ... bugünkü koşullarda Devlet Planlama Komisyonu'nun yetki alanını genişletme yönünde bir adım atmamızın zamanı geldi artık. ... Bu bağlamda politik liderlerimizden biri ya da Yüksek Ekonomi Konseyi başkanı ve benzerinin Devlet Planlama Komisyonu'na başkanlık etmesi dışında yoldaş Troçki'nin isteklerini kabul edebiliriz ve etmeliyiz de bence."* (Son Kavgı -203)

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Lenin Troçki'in isteklerinden yasa görevini kabul ederken Devlet Planlama Komisyonu'na Troç-

ki'nin öngördüğü, yürütme yetkisi verilmesine karşı durdu. Çünkü Lenin'e göre bir uzmanlar komisyonu olması gereken bu kurum için *"yönetsel unsur ikinci derecede kalır"* ve bu *"kurumun başında ancak teknoloji alanında mükemmel bir bilimsel eğitim almamış ve çok deneyimsiz biri"* bulunamazdı. Stalin Lenin'in bu mektubundan Troçki ve MK üyelerini haberdar etti. Troçki Lenin'in bu yaklaşımından aldığı cesaretle 24 ve 26 Aralıkta MK'ya yazdığı iki mektupla konunun gündeme alınması ve XII. Kongreye taşınmasını talep etti. Kongre, Devlet Planlama Komisyonu yönetiminde Troçki'nin öngördüğü değişikliği kabul etmedi ve Krjijanovski başkan olarak yerinde kaldı. (Kotkin -634)

Parti içinde planlama sorunuyla bağlantılı olan ağır sanayi konusundaki görüş farklılıklarına gelince; NEP'in öne çıkan amaçlarından biri kent ile kır arasındaki ekonomik ilişkiyi düzenlemektir. Köylü kente, işçi sınıfına tarım ürünlerini verecekti, bunun karşılığında işçi sınıfı da köye ihtiyaç duyduğu sanayi ürünlerini sağlayacaktı. Böylece köylülükle işçi sınıfının birleştirilmesi sağlanacaktı. Ama bu ancak en başta tüketim malları üreten hafif sanayinin gelişmesiyle mümkündü. Bu durum ağır sanayinin geride kalmasını açıklıyordu.

Sanayinin, özellikle ağır sanayinin önünde aşılması gereken bir dizi engel vardı. Bu engellerin başında yakıt, ulaşım ve hammadde sorunu geliyordu. Ağır sanayide bu sorunlara ek olarak finansman ve kalifiye işçi sorunu öne çıkıyordu. Sovyet ekonomisi yetersiz de olsa belirli hammadde (demir, bakır, keten vb.), stoklarına sahipti, ancak bu stokların taşınması önemli bir sorun olmayı sürdürüyordu, ayrıca yakıt sorunu fabrikaların çalışmasının önündeki en ciddi engeldi. Birçok fabrika ulaşım ve yakıt sorunu nedeniyle ya çok düşük kapasiteyle çalışıyordu, ya da üretime devam edemez durumdaydı.

Partide ağır sanayi ile ilgili tartışma bir anlamda Gosplan'la ilgili tartışmanın devamı gibiydi. Gosplan'ın zorunluluğu konusunda olduğu gibi, ağır sanayinin geliştirilmesi konusunda da parti içinde herhangi bir görüş ayrılığı yoktu. Görüş ayrılığı ağır sanayinin gelişmesi için zorunlu olan koşulların, özellikle finansman sorununun

çözümüne ilişkindi.

Kapitalistleşme sürecine geç giren ülkeler sanayide finans sorununu bağımsızlıklarını kaybetme hesabına dış yardımla çözüyordu. Sovyetler Birliğinin bağımsızlığını kaybetmesine yol açacak bir yola girmesi düşünülemezdi. Zaten hiçbir kapitalist ülkenin de Sovyetler Birliğine yardım etme gibi bir niyeti de yoktu. Dış müdahaleyle yok edemediklerinin, kuşatma altında içeriden çıkmasını bekliyorlardı. Dışardan bir yardım alınamayacağına göre, sanayinin finansman sorununun nasıl çözüleceği sorusu partinin önündeki en önemli görevlerden biriydi. Bu sorunun çözümüne dair partide iki grup oluşmuştu. Bunlardan birincisi Troçki'nin lideri olduğu gruptu, Politbüro ve MK'nin çoğunluğunun oluşturduğu ikinci grubun sözcülüğünü Lenin'in yokluğunda Rikov –Lenin'in yardımcısı ve Buharin üstlenmişti.

Birinci grubun teorisyeni Preobrajenski'ydi. Daha önce kısaca değinildiği gibi, Preobrajenski Marks'ın kapitalizmin ilk gelişme döneminde önemli bir rol oynayan ilkel sermaye birikiminden hareket ederek, “sosyalist ilkel birikim” kavramını üretti. Buna göre ağır sanayinin geliştirilmesi için gerekli olan sermaye, sosyalist ilkel birikimle sağlanacaktı. Kapitalist ilkel birikim sömürgelerin yağması ve eşitsiz ticaretten elde edilmişti. Sosyalist ilkel birikimin böyle bir kaynağı olamayacağı açık olduğuna göre, bu, ancak içerde köylülüğün üzerinden ve tarımla sanayi ürünleri arasındaki eşitsiz mübadele koşullarından sağlanabilirdi. Nitekim Preobrajenski'nin savunduğu da tam buydu. Preobrajenski Komünist Akademi'ye sanayinin gelişmesiyle ilgili olarak sunduğu tezlerde sosyalist ilkel birikimin sanayinin kurulması ve geliştirilmesinin ana temeli olduğundan hareketle, kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemini, “ilkel birikim dönemi” olarak adlandırdı. İlkel birikimin kaynaklarını ise şöyle açıklıyordu; Birincisi, küçük üretimin iflası, ikincisi, köylülüğün ağır vergilendirilmesi, üçüncüsü, tekelci fiyat uygulaması yoluyla tarım mallarının fiyatı sürekli düşürülürken, sanayi mallarının fiyatlarının sürekli yükseltilmesi. Bu yollarla elde edilecek gelir sanayiye aktarılaraktı ve sanayinin finans sorunu çözülecekti. Ayrıca

özel sektörün ekstra vergilendirilmesi işlevini göreceği için tekel fiyatı uygulaması, Preobrajenski'nin teorisinde ayrı bir öneme sahipti. Bu teorik şemada Preobrajenski'nin sorun olarak gördüğü tek şey zamandı. Yani köylülüğün ve küçük üretimin sosyalist ilkel birikim tamamlanmadan ölüp gitme ihtimaliydi.

Preobrajenski tekkelci fiyat politikasının sosyalist ilkel birikimdeki önemini şöyle betimledi; *“yükselen fiyatlara değinmekten şiddetle kaçınırım, çünkü düşen fiyatlarla birlikte vergilendirme yalnız mümkün olmakla kalmıyor, aynı zamanda içinde bulunduğumuz duruma göre zorunludur da. Bu şunun için mümkündür: Çünkü malın maliyet fiyatı düşürülünce satış fiyatı, maliyet fiyatındaki tüm düşüşe tekabül etmez, işte geri kalan fark sosyalist birikime gidecektir.”* (Maurice Dobb, Sovyet Ekonomisinin Gelişimi-184)

Maliye Halk Komiseri Sokolnikov'un mali diktatörlüğü yerine sanayi diktatörlüğünü savunan Troçki, Preobrajenski'nin bu teorisini, işçi sınıfını da işin içine katarak daha da “geliştirdi.” “Troçki, kongreye Moskova bölgesinin devlet sanayisiyle ilgili raporundan alınan bir yorumu aktarmıştı: *“İktidardaki işçi sınıfı, sınıf çıkarları gerektirdiğinde, işçi ücretleri pahasına sanayiye kredi açar.”* Troçki, aynı sözleri kendi yorumuyla açarken, “hükümetin size tam ücretlerinizi vermediği ya da yarım ücret verdiği ve siz, işçilerin devlete kendi ücretinizden olma pahasına kredi verdiğiniz anlar ola-bilir” demişti. İşçi, işçi devleti için artık-değer üretmeye hazır olmadıkça, sosyalizme giden bir yol yoktu. Troçki, “ilkel sosyalist birikim” (bu terimini ilk kullanan Vladimir Smimov'du) döneminin kaçınılmaz zorluklarına dair bir ekle konuşmasını bitirmişti.” (Cliff, Troçki II. - 266)

Troçki ve Preobrajenski'nin bu teorik şeması Lenin'in kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi olarak adlandırdığı NEP'in ortadan kaldırılması, yeniden savaş komünizmi dönemine geri dönülmesi anlamına geliyordu. Bu teori, birincisi işçi sınıfıyla köylülük arasındaki ittifakı bozmadan gerçekleşemezdi. İkincisi köylü üzerindeki ağır vergiler eninde sonunda köylüyü ekim alanlarını daraltmaya itebilirdi, bu da köy ile kent arasındaki meta mübadelesinin

kopması anlamına geliyordu. Burada oluşacak açığın dış alım yoluyla kapatılması ise öngörülen amaçla tam bir çelişki yaratacaktı. Üçüncüsü, savaş komünizmi döneminde olduğu gibi köylü üzerinde baskının artırılmasına yol açması kaçınılmazdı.

Karşı tez ise, tarımsal üretimin artırılması, tarımsal fazlanın ihraç edilmesi yoluyla elde edilecek gelirin (vergiler ve ihraç gelirleri) sanayiye aktarılmasıyla finans sorununun çözüleceğini savunuyordu. Şüphesiz bu yol birinciye göre, sanayi gelişmeyi daha uzun zamana yayıyordu, ama işçi sınıfıyla köylülük arasındaki ittifakı koruduğu, köy ile kent arasındaki ticari ilişkiyi sağladığı için daha emin bir yoldu.

Sorunu tam olarak anlayabilmek için Lenin'in bu konuda ne dediğine bakmamız gerekiyor. Troçki ağır sanayinin gelişimini köylülüğün, küçük üretimin ve hatta işçi sınıfının üzerinden elde edilecek "sosyalist ilkel sermaye birikimi"ne dayandırırken, Lenin tam tersine, kapitalist ülkelerden yardım olasılığının olmadığı koşullarda, ağır sanayinin, ancak tarımsal fona dayandırılarak geliştirilebileceğini savunuyordu.

Lenin pek çok konuşması ve makalesinde ağır sanayinin önemine değindi. 26 Mayıs 1921 RKP(B) Tüm Rusya Konferansında Aynı Vergi Üzerine sunduğu raporda, büyük sanayinin sosyalist inşa için taşıdığı önemi şu sözlerle ortaya koydu. *"sosyalist toplumu kurmanın gerçek ve tek zemini büyük sanayidir. Kapitalist büyük fabrika olmaksızın, gelişmiş büyük sanayi olmaksızın sosyalizmden söz bile edilemez, hele bir köylü ülkesinde hiç söz edilemez; biz Rusya'da bunu eskisinden çok daha somut olarak biliyoruz ve büyük sanayiye yeniden kurmanın belirsiz, ya da soyut biçimi yerine bugün belirli, tam olarak hesaplanmış, somut bir elektrifikasyon planından söz ediyoruz."* (S.E. IX-238)

Aynı konuda Kasım 1922'de Komintern'in IV. Kongresinde yaptığı konuşmada şunları söyledi. *"... ağır sanayiye kurmadığımız takdirde, hiçbir sanayi kuramayacağımız gibi, genel olarak bağımsız bir ülke olmaktan da çıkacağımızı çok iyi bilmekteyiz. Rusya'nın kurtuluşu verimli bir mahsulle gerçekleşmez –henüz bu yeterli de-*

ğildir- Köylülere tüketim malları sağlayan hafif sanayinin iyi bir durumda olması da yeterli değildir; bize ağır sanayi de gereklidir. Onun durumunu düzeltebilmemiz için daha birkaç yıl çalışmamız gerekecektir.” (III. Enternasyonal Konuşmaları- Pencere yay.-160)

1920 sonbaharında birçok olanak olmasına rağmen ağır sanayi hamlesinin durdurulmak zorunda kalınmasının nedenlerini ise şöyle açıkladı; *“Çünkü yeterince gıda maddesi ve yakıt fonumuz yoktu. Aylık düzenli dağıtımı güvence altına alınmış 400 milyon pulduk (yaklaşık bir rakam veriyorum) bir devlet tahıl rezervi olmadan, herhangi bir düzenli ekonomik inşadan, büyük sanayinin yeniden inşasından söz etmek zordur; bu olmadan kendimizi büyük sanayinin yeniden inşası için başlamış çalışmanın birkaç ay sonra yeniden kesilmesi durumunda buluruz. Faaliyete geçirilmiş az sayıdaki fabrikaların büyük çoğunluğu şimdi durmuş durumdadır. Tam olarak güvence altına alınmış ve yeterli bir gıda maddesi fonu olmadan devletin dikkatini büyük sanayinin yeniden inşasını sistemli olarak yürütmeye yoğunlaştırmayı, bu inşa mütevazı ölçüde de olsa kesintisiz sürecek biçimde yoğunlaştırmayı olanaksızdır.”* (S.E. IX -239)

Lenin, 22 Aralık 1920’de VIII. Tüm Rusya Sovyet Kongresi’ne sunduğu raporda, iç savaştan zaferle çıkılmasından sonra Sovyet iktidarının bütün güçlerinin ekonomik inşaya hasredilmesi gerektiğini belirterek, sanayinin inşası sorununa değindi; raporunda, köylüden *“kâğıt para karşılığında tahıl aldıklarını”, “köylüye borçlu”* olduklarını ve sanayiye yeniden kurunca bu borcu ödeyeceklerini belirtti; *“fakat bu sanayiye yeniden kurmak için tarımsal üretim fazlasına gereksinim vardır. Bu yüzden tarım yasa tasarımız sadece pratik hedeflere ulaşmak zorunda olduğumuz anlamında değil, aynı zamanda bir odak noktası gibi, onun etrafında Sovyet iktidarının yüzlerce karar ve yasa tasarısının gruplaşması anlamına da sahiptir.”* Aynı konuşmada *“Beslenme Komiserliği’nin raporundan alıntılar yaptı. Sanayinin yeniden kurulması için en az 300 milyon pud’luk (1 pud=16,38 kilogram-y) bir tarımsal rezerve ihtiyaç olduğunu söyledi. “Şimdi, üzerinde Rusya’da iktisadi güçleri yeniden kurmaya başlayabileceğimiz sanayinin inşası için temelin nasıl olduğuna ge-*

liyorum. Ve burada, elinize geçen, ya da bugünlerde bütün Komiserliklerde elinize geçecek olan bir yığın rapor arasında, dikkatinizi her şeyden önce Beslenme Komiserliğimizin raporunda bir noktaya çekmek istiyorum. ...Yaklaşık 300 milyonluk, belki de daha büyük bir fonumuz olacak; böyle bir temel olmadan ülke ekonomisini yeniden kurmak mümkün değildir, taşımacılığı canlandırmayı düşünmek mümkün değildir, Rusya'nın elektrifikasyonu gibi büyük bir göreve yaklaşmak bile mümkün değildir. Sanayi işçilerinin beslenmesini güvence altına almak için, onbinlerce, yüzbinlerce işçiye Sovyet iktidarının istediği yere getirme olanağına sahip olmak için işçi ve köylülerin ortak çabalarıyla temel bir gıda maddeleri stoku oluşturamadan, işçi-köylü iktidarının devleti olarak sosyalist bir ülke imkânsızdır. Bu olmadan geriye sadece boş laf kalır. Ekonominin gerçek temeli gıda maddeleri fonudur. ... Bu gıda maddeleri fonunu, sanayiın restorasyonunun temeli olarak, köylülüğün desteklenmesinin temeli olarak görüyoruz. Bu temel olmadan devlet iktidarı bir hiçtir. Bu temel olmadan sosyalist politika sadece iyiniyetli bir istek olarak kalacaktır.”(S.E. VIII -281-82)

Son yazılarından biri olan “Az Olsun İyi Olsun” makalesinde ise şunları yazdı; “... işçi sınıfının köylülük üzerinde önderliğini korursak, devletimizin ekonomisinde en büyük tutumluluk yoluyla, küçük de olsa her tasarrufu, büyük makineli sanayimizi geliştirmek için, elektrifikasyonu, hidroyerkömürünü* (*Su gücüyle kömür çıkarımı-y) geliştirmek için, Volhovstroy'u** (**Volhov nehri üzerinde kurulan hidroelektrik santrali -y) bitirmek için vs. rezerve etme olanağına kavuşuruz.

Umudumuz burada ve sadece burada yatmaktadır. Ancak ondan sonra, mecazi olarak ifade etmek gerekirse, at değiştirebilecek, yani: köylü atından, güçten düşmüş köylü beygirinden, yoksul bir köylü ülkesine göre hesaplanmış tutumluluk önlemleri beygirinden, proletaryanın elde etmek istediği ve elde etmek zorunda olduğu ata, mekanize büyük sanayi, elektrifikasyon, Volhovstroy vs. atına geçebilecek durumda olacağız.” (S. E. IX-436)

Lenin'in bu önerileri işçi köylü ittifakını güçlendirerek, sanayi

için tarımdan elde edilen vergi ve ihracat gelirlerinden oluşan fonla genel olarak sanayi, özel olarak da ağır sanayi sorununun çözümünü içeriyordu.

2-Parti ve Devlet Aygıtı

Lenin ilk felci geçirdiği 25 Mayıs 1922 ile, yazmadan sonra konuşma yetisini de kesin olarak kaybettiği 10 Mart 1923 arasında birçok kez felç geçirip kısmi düzelmeler yaşadı. Bütün bu süre içinde esas enerjisini partinin ve devletin iyileştirilmesi meselesine hasretti.

Ekim 1922’de yeniden görev başına geldiğinde Parti içinde çözüm bekleyen NEP’teki ilerlemeler, Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı konusundaki tartışmalar, bu çerçevede Gürcistan sorunu, SSCB’nin kuruluşu, Dış ticaret tekeli vb. birçok sorunla ilgilendi (bu sorunlara yazının önceki bölümünde değinildi.)

13 Kasım’da Komintern’in IV. Kongresi’nde “Beş Yıllık Rus İhtilali ve Dünya İhtilalinin Perspektifleri” başlıklı bir konuşma yaptı. Hastalığı nedeniyle zar zor tamamladığı konuşmasında Sovyet Rusya’da uygulamaya konulan NEP’in 18 aylık sonuçlarını değerlendirdi. NEP’in saldırıdan savunmaya bir geri çekilme olduğunu, bu geri çekilmeyi hiçbir hazırlık yapmadan zorunlu olarak başlattıklarını vurguladı ve NEP’le birlikte ekonomideki değişimi özetledi. Bazı ilerlemeler sağlansa da Rublenin istikrarını sağlayamadıklarını, buna karşın açlığın üstesinden gelindiğini, köylülüğün durumunda önemli ilerlemeler sağlandığını, 1921’deki köylü isyanlarının önünün alındığını, aynı vergi yoluyla köylülükten önemli miktarda vergi toplandığını, hafif sanayide bir düzelmeye ulaşıldığını ve bunun işçilerin yaşam koşullarına yansıdığını, ağır sanayide ise çok yavaş ilerlediklerini belirtti. Ağır sanayiye geliştirmek için sermayeye ihtiyaç olduğunu, dışardan borç alamadıklarını, sorunu ancak kendi tasarruflarıyla (dış ticaret, vergiler, devlet harcamalarının kısılması vb.) çözmek zorunda kaldıklarını bu sorunu çözmeden “değil sosyalist, uygar bir devlet bile” olunamayacağını söyledi. Ve mevcut devlet aygıtının durumunu şöyle betimledi; “*Geçmişte hata yaptık, ilerde de yapacağımız açıktır. ...Çünkü; birincisi, geri bir ülkeyiz,*

ikincisi; eğitim seviyemiz çok düşük, üçüncüsü, dışarıdan hiçbir yardım almamaktayız, ... Dördüncüsü; hata devlet aygıtımıza aittir. Eski devlet aygıtını miras aldık, bu da bizim felaketimizdir. Olaylar şu şekilde cereyan etmiştir; 1917’de iktidarı ele geçirdiğimiz zaman, devlet aygıtı bizi sabote etmiştir. O zaman çok korktuk ve onlara, “lütfen geri gelin” dedik. Geri geldiler ve felaket o zaman başladı. Şimdi çok geniş bir memur kitlemiz var, ama bu personeli üretken hale sokacak bilgili elemanlardan yoksunuz. Aygıtı daha iyi bir biçime sokmak ve ona yeni güçler katmak için uzun yıllar çalışmalıyız” (Lenin, III. Enternasyonal Konuşmaları, Pencere yay.-62)

Lenin benzer bir konuşmayı 20 Kasım 1922’de Moskova Sovyet’i Oturumunda yaptı. (bu Lenin’in kitle karşısındaki son konuşmasıydı.) Konuşmasında, NEP’in ana güncel şiar olduğunu vurgulayarak, görevin devlet aygıtının yeniden düzenlenmesi olduğunu söyledi; *“Bizde aygıt eskisi gibi kaldı ve görevimiz şimdi onu yeni tarzda düzenlemektir. Onu bir çırpıda yeniden düzenleyemeyiz, fakat meseleye, elimizdeki komünistler doğru mevzilere yerleşecek şekilde yaklaşmalıyız. Bu komünistlerin, yerleştirildikleri aygıtlara egemen olmaları gereklidir; bizde sık sık söz konusu olduğu gibi, aygıtın onlara egemen olması değil. ... Partimiz, tüm ülke nüfusuna oranla küçük bir grup insan, meseleyi ele aldı. Bu küçük çekirdek her şeyi yeniden düzenlemeyi görev edindi ve bunu başaracak da. ... Sosyalizmi günlük yaşamın içine çektik ve burada yolumuzu bulmak zorundayız. Günümüzün görevi budur; çağımızın görevi budur.” (S.E. IX -213-214)*

NEP’in uygulamada olduğu birbuçuk yıl içinde önemli başarılar elde edilmişti. Köylülüğün durumu düzelmeye başlamış, özellikle hafif sanayide gelişme sağlanmış, ticareti öğrenme ve kapitalist unsurlarla yarışmada önemli bir yol kat edilmişti. Ancak NEP’in içerdiği tehlikeler de büyüyordu. Zengin köylülüğün gücü büyümüş, nepmanlar ticareti büyük ölçüde ele geçirmişti. Bu tehlikeleri bertaraf etmede işçi sınıfının elindeki tek güç devlet iktidarı ve bunu yöneten Bolşevik partiydi. Söz konusu tehlikelerin üstesinden gelmede devlet kurumlarının ve partinin yetkinleştirilmesi hayati bir

önem taşıyordu. Lenin son yazılarında bu konuları ele aldı, özellikle Devlet ve Parti aygıtının iki temel kurumu İşçi Köylü Müfettişliği ve Merkez kontrol Komisyonu üzerinde durdu. NEP'in köylülük içinde yol açtığı ayrışmanın sosyalizm için taşıdığı tehlikeyi ortadan kaldırmak için tarımda kooperatifleşme sorununu ele aldı.

Devlet Denetleme Halk Komiserliği devrimden hemen sonra kuruldu. Ancak bir komiser atanmayan bu kurum, işçi denetimi gibi etkisiz kaldı. Nisan 1919'da komiserlik yeniden ele alındı ve başkanlığına Stalin getirildi. Böylece Stalin Politbüro, Orgbüro'daki görevlerinin yanı sıra, iki Halk Komiserliği'ni, Milliyetler Halk Komiserliği ve Devlet Denetleme Halk Komiserliği'ni üstlendi. Şubat 1920'de Devlet Denetleme Halk Komiserliği'nin ismi İşçi Köylü Müfettişliği Halk Komiserliği (Rabkrin) olarak değiştirildi. Komiserlikte görev yapacak işçi ve köylüler Sovyet meclisleri tarafından seçiliyordu. Müfettişliğin kuruluş nedeni, devlet kurumlarında çalışanların moral durumlarının incelenmesi, denetlenmesi, bürokrasinin önlenmesiydi. Kurumda görevli işçi ve köylüler istedikleri zaman Komiserlikleri ve devlet kurumlarını denetleme hakkına sahipti. Yetkilerin bu genişliği devlet memurları ve devletteki parti sorumluları arasında Müfettişliğe yönelik tepkilerin artmasına yol açıyordu. Stalin Ekim 1920'de Moskova'da düzenlenen "Tüm Rusya Konferansı'nda Rabkrin'e karşı oluşan bu haksız tepkilere karşı durdu. Kurumun esas sorunu ise işleri yürütecek nitelikte işçi ve köylülerin azlığıydı. Devlet Denetleme Halk Komiserliği'nin başarılı olamamasının asıl nedeni de buydu. Müfettişlik 1919'dan sonra da aynı sorunla karşı karşıyaydı. Lenin'in belirttiği gibi, iç savaş sırasında işçi sınıfının deklase olması, bu kurumun görevini gerektirdiği gibi yapmasını önleyen başlıca faktördü.

Lenin'le Troçki arasında anlaşmazlık konularından biri de Rabkrin'di. Lenin XI. Kongreden sonra "Rabkrin'i Sovnarkom (Halk Komiserleri Konseyi) ile Çalışma ve Savunma Konseyleri tarafından yayımlanan kararnamelerin uygulanmasını denetlemek için, yeni bir sistemin kolu haline getirmeyi önerince, Troçki, "Rabkrin'de çalışanların, esas itibarıyla, başka alanlarda başarı gösteremeyen işçiler

olduklarını” belirterek ve “*Rabkrin’e bağlı organlarda entrikanın yaygın hale gelmesinden ve herkesin diline düşmesinden*” yakınarak ona şiddetle hücum etti. Lenin soğukkanlılıkla cevap vererek, *Rabkrin’i lağvetmenin değil, ıslah etmenin söz konusu olduğunu belirtti.* (B. D. I-211)

Lenin’in yetkinleştirilmesini istediği diğer bir kurum da Merkez Kontrol Komisyonu’ydu. Merkez Kontrol (Denetleme) Komisyonu (MKK) Rabkrin’in devlet dairelerinde gördüğü işlevi partide üstlenecekti. Bu komisyonun kuruluşu Eylül 1920’de düzenlenen parti konferansında kararlaştırıldı. Amacı parti tabanı ile merkezi otorite arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, parti yaşamının canlandırılmasıydı. Komisyon parti üyelerinin şikayetlerini dinleyecek, gerekli olanları MK’ya iletecek, tartışacak ve cevaplandıracaktı. Kuruluşunda yönetimi Çersiniski, Muranov, Probrajenski ve önde gelen parti örgütlerinin atayacağı dört üyeden oluşuyordu. Daha sonra MK üyelerinin MKK üyesi olmamaları benimsendi. Aynı denetleme komisyonları İl Komitelerinde de örgütlendi (Hatta bu örnek Komintern’e aktarıldı ve orada da seksiyonların parti yaşamını denetleyecek içinde Komintern sorumlularının olduğu kontrol komisyonları kuruldu.) Komisyon parti örgütlerine gönderdiği talimatta partiye karşı işlenmiş suçların konumu ve görevi ne olursa olsun MKK’ya bildirilmesi isteniyordu.

XI. Kongre’de MKK için yeni bir tüzük benimsendi. Partide tasfiyelerle ilgili soruşturma komisyonların kurulmasına son verildi, bu görev MKK’ya devredildi. Ayrıca MKK görevini yürütürken GPU (karşı devrimle Mücadele örgütü) ve Sovyet Yargıtay’ıyla bağlantılı olarak çalışması kararlaştırıldı. Bunun anlamı partiye sadakatsizliğin “vatana ihanet” suçu olarak kabul edilmesiydi.

Lenin 23 Ocak 1923’te XII. Kongre’ye öneri olarak kaleme aldığı “İşçi Köylü Müfettişliğini Nasıl Reorganize Etmeliyiz” adlı yazısında bu iki kurumun birleştirilmesini önerdi. Bir devlet kurumuyla parti kurumunun birleştirilmesi Lenin’in ilk önerisi değildi. Bolşevik Parti’nin Mart 1919’da düzenlenen VIII. Kongresinde alınan karar Partinin Sovyetlerin çalışmalarını denetlemesini zorunlu

kılıyordu; “*Komünist Parti, kendi saflarında sadece proletarya ile yoksul köylülüğün öncü kesimini —bu sınıfların, komünist programı pratikte gerçekleştirmek için bilinçli mücadele eden kesimini— birleştiren örgüttür.*”

Komünist Parti, görevinin, tüm işçi örgütlerinde: sendikalarda, kooperatiflerde, köy komünlerinde, vb’de belirleyici üstünlük sağlamak ve yönetimi tamamen ele geçirmek olduğunu göz önünde tutar. Komünist Parti, çağdaş devlet organlarında, Sovyetler’de, özellikle, programını ve kesin öncülüğünü kabul ettirmek için mücadele eder... Rusya Komünist Partisi, kendi açısından, Sovyetler’de siyasi üstünlüğü tamamen ele geçirmeli ve Sovyetler’in çalışmalarını bilfiil denetlemelidir.” (B.D.-I-204)

Lenin 1921’de devlet ile parti örgütlerinin birbiriyle kaynaşmasını tekrarladı. “*Sovyetlerin yetkileri ile partinin yetkilerinin birbirinin içine erimesine engel olamayız. Bunlar birbiriyle kaynaşmıştır ve böyle kalacaktır*” (B.D.-I-208)

Lenin’in yukarda sözü edilen yazısı, bir devlet kurumuyla parti kurumunun “kaynaştırılmasının” zorunluluğuna işaret ediyordu. “*Olağanüstü acil bir sorun*” olan “*İşçi-Köylü Müfettişliği*” sorununun henüz çözülmediğini, “*Bu sorunu, İşçi-Köylü Müfettişliği’nin yararlı ya da gerekli olduğunu yadsıyarak çözen yoldaşların haksız olduklarına*” inandığını, Kızıl Ordu sorununun nasıl çözüldüğü örneğinden hareketle bu sorunun da “*işçilerin en iyilerinin seferber ederek*” çözülebileceğini belirterek MKK ile İşçi Köylü Müfettişliğinin birleştirilmesiyle ilgili önerilerini sıraladı; “*Parti Kongresi’ne, MKK’ya işçi ve köylülerden 75-100 yeni üye seçmeyi öneriyorum. Seçim için düşünülenler Parti tarafından tıpkı normal MK üyeleri gibi bir incelemeye tabi tutulmalıdır, çünkü seçilecek olanlar MK üyelerinin tüm haklarından yararlanacaklardır.*”

Öte yandan İşçi-Köylü Müfettişliği’nin mevcudu, titizlikleri ve devlet aygıtımızla ilgili bilgileri bakımından özellikle sınanmış olan ve genelde emeğin bilimsel organizasyonunun, özelde idari çalışmanın ve büro çalışmasının temellerine vakıf olup olmadıkları konusunda özel bir sınavdan geçmiş olan 300-400 görevliye indirilmeli-

dir. Bence İşçi-Köylü Müfettişliği'nin MKK'yla böyle birleştirilmesi her iki kuruma da yarar sağlayacaktır” dedikten sonra İşçi köylü Müfettişliğinin Komiserlik olarak kalması gerektiğini, böyle bir reorganizasyonun MK'nin etkinliğini artıracığı ve bölünme tehlikesini de küçülteceğine inandığını vurguladı. (S. E. IX- 415-420)

Lenin, ilerleyen hastalığı nedeniyle XII. Kongre'ye katılamayacağı neredeyse kesinleşince 2 Mart 1923'te İşçi Köylü Müfettişliği ile ilgili ikinci bir makaleyi (“Az Olsun İyi Olsun”) dikte ettirdi. Lenin, bu makalesinde daha ayrıntılı ve eleştirel sert bir tutum ortaya koydu, önerilerini sıraladı. Devlet aygıtının durumunun “üzücü” olduğunu, “otoritenin gölgesine bile” sahip olmayan “İşçi köylü Müfettişliği Halk Komiserliğinden daha kötü” bir kurumun olmadığını, böyle bir komiserlikten “hiç bir şey beklenemeyeceğini”, yine de İşçi köylü Müfettişliğinden vazgeçilemeyeceğini, “Devlet aygıtının iyileştirilmesinin aracı olarak İşçi köylü Müfettişliğini gerçekten örnek bir kurum haline getirmek zorunda” olduklarını, bunun için “nicelik peşinde koşulmaması ve acele” edilmemesi gerektiğini vurguladı. Bunu gerçekleştirmek için gerekli iki unsura, birincisi, yeterince aydınlatılmamış, gerekli kültürel gelişme aşamasına henüz ulaşamamış olsa da “*ileri işçilere*”, ikincisi bilgi, aydınlatma ve eğitim unsurlarına sahip olunduğunu belirtti. Ve İşçi köylü Müfettişliği ve MKK'ya alınacak işçiler için aranacak kıstasları sıraladı; “*çok sayıda komünist tarafından tavsiye edilmeleri, İkincisi, devlet aygıtımızı tanıma konusunda sınavdan geçmelidir; Üçüncüsü, devlet aygıtımızın teorik temellerini tanıma, idari birimlerin, yöneticiliğin temellerini tanıma vs. konusunda sınavdan geçmelidir; Dördüncüsü, MKK üyeleriyle ve kendi Sekreteryası'yla öyle uyum içinde çalışmalıdır ki, bütün bu aygıtın toplam çalışması için güvence verebilelim. ... Sabırla silahlanıp bu göreve yıllarımızı ayırmayacaksak, en iyisi bundan uzak duralım. ... Aslında sorun şudur: Ya şimdi, devlet inşası alanında ciddiyle bir şeyler öğrendiğimizi göstereceğiz (beş yılda bir şeyler öğrenmiş olmak günah değildir), ya da ama bunun için henüz olgunlaşmadığımızı göstereceğiz: o zaman meseleyi ele almaya değmez.*

Elimizdeki insan malzemesine bakarak, hiç olmazsa tek bir Halk Komiserliğini sistemli ve yeniden inşa etmek için artık yeterince öğrenmiş olduğumuzu varsaymanın küstahlık olmayacağını sanıyorum. Ancak bu Halk Komiserliği, tüm devlet aygıtımız için belirleyici olmalıdır.”

Lenin parti kurumlarıyla Sovyet kurumlarının birleştirilmesine karşı gelebilecek eleştirileri de önceden cevapladı; “gerçekten de eğer davanın çıkarı gerektiriyorsa biri diğeriyle neden birleştirilmesin? Böyle bir birleşmenin Dışışleri gibi bir Halk Komiserliği’nde olağanüstü bir yarar getirdiği ve başlangıçtan beri uygulandığını hiç kimse asla farketmedi mi yoksa? ... Dış politikamızda sınanmış, yerleşmiş ve artık bu alanda hiçbir şüphe yaratmayacak kadar çok alışkanlık haline gelmiş olan şeyin, tüm devlet aygıtımızda en az bunun kadar uygun olacağına inanıyorum (ve inanıyorum ki çok daha uygun olacaktır). İşçi-Köylü Müfettişliği tüm devlet aygıtımız için düşünülmüştür ve faaliyeti istisnasız tüm devlet kurumlarını, yerel ve merkezi ve ticari kurumları ve salt idari makamları ve eğitim kurumlarını ve arşivleri ve tiyatroları vs. — tek bir sözcükle en ufak bir istisna olmaksızın hepsini kapsamalıdır.

Böyle geniş bir hareket serbestisine sahip, bunun da ötesinde faaliyet biçimlerinin olağanüstü oynaklığını gerektiren bir kurum için — böyle bir kurum için neden bir Parti kontrol kurumunun bir Sovyet kontrol kurumuyla bu özgül kaynaşması kabul edilemez olsun? ... Yani bugün şu soruyla karşı karşıyayız: küçük ve cüce köylü üretimimiz göz önüne alındığında, mahvolmuş durumumuz göz önüne alındığında, Batı Avrupalı kapitalist ülkeler sosyalizme doğru gelişimlerini tamamlayana dek dayanabilecek miyiz? ...Böyle bir durum ülkemiz için hangi taktiği emrediyor? Açıktır ki şu taktiği: işçi iktidarımızı korumak, küçük ve cüce köylülüğü onun otoritesi ve önderliği altında tutmak için en büyük dikkati göstermeliyiz. ... Çalışmamızın, politikamızın, taktiğimizin, stratejimizin genel planıyla, reorganize edilmiş İşçi-Köylü Müfettişliği’nin görevlerini kafamda böyle birleştiriyorum. Olağanüstü bir düzeye çıkararak, MK’nın haklarına sahip bir liderlik vererek vs. İşçi-Köylü Müfettişliği’ne

göstermek zorunda olduğumuz olağanüstü özeni, olağanüstü dikkati haklı çıkaracak şey görüşümce budur.” (age. 415-437)

Troçki ve Troçkist yazarlar bu iki makaleyi Lenin’in Stalin’e karşı bir saldırısı olarak değerlendirdiler. Hatta Troçki bu makaleden hareketle Lenin’in Stalin’e karşı bir “bomba” hazırladığını söyledi (Troçki bu bilgiyi kendisine Fotiyeva’nın iletildiğini yazdı.) Önce şunu belirtmeliyiz ki, Lenin İşçi Köylü Müfettişliğini eleştirilerinin odağına yerleştirmiş olsa da diğer müfettişliklerdeki durumun iç açıcı olmadığını söylemekten geri durmadı. XI. Kongre konuşmasında 18 Halk Komiserliğinin en az 15’inin “tamamen işe yaramaz” olduğunu söyledi. Ayrıca, İşçi Köylü Müfettişliği’ni Nasıl Reorganize Etmeliyiz yazısında (birinci yazısı) “Dışışleri Halk Komiserliği hariç” devlet aygıtının “önemli ölçüde geçmişin bir kalıntısı”, “sadece üstü hafifçe boyanmış” bir kalıntısı olduğunu vurguladı. Lenin’in İşçi Köylü Müfettişliği ile ilgili bu iki makalesinde doğrudan Stalin’i hedef alan bir cümle olmasa da Stalin 1919’dan Genel Sekreter seçildiği Nisan 1922’ye kadar İşçi Köylü Müfettişliği Halk Komiseri görevini yürüttü. Komiserlikten ayrılalı onbir ay geçmiş olsa da şüphesiz, Lenin’in eleştirilerinde Stalin’in adına yazılı bir pay vardı. Buna rağmen buradan Troçki’ye bir paye çıkarmak mümkün gözüküyor. Çünkü, Lenin bu komiserliğe büyük bir önem atfediyor ve onu iyileştirmenin uğraşı içinde iken, Troçki bu komiserliğin ortadan kaldırılması için çalışıyordu.

Troçki’nin makalenin (İşçi Köylü Müfettişliği ile ilgili makale) yayınlanması ile ilgili hikâyesi de bu durumu değiştirmez. Troçkiye göre Krupskaya kendisine telefon ederek makalenin bir an önce yayınlanmasını istemiş, Troçki bunun üzerine Politbüro’yu toplantıya çağırarak, Politbüro’da kendisi ve Kamenev dışında herkes (Stalin, Buharin, Molotov, Kuybişev, Rikov, Kalinin) makalenin yayınlanmasına karşı çıkmış. Ama sonunda Troçki’nin tutumu benimsenmiş ve makale yazılış tarihinden iki gün sonra, 4 Marta Pravda’da yayınlanmış. Daha önce, Gürcistan sorunu sırasında da Troçki, Krupskaya ve Kamenev arasında benzer bir ilişki yaşanmıştı. Troçki anlatıyor; “Kamenev bana tamamlayıcı bilgiler verdi. Nadejda

Konstantinovna Krupskaya çağırtmış kendisini, oradan çıkıp doğru buraya gelmiş. Çok telaşlı bir hali varmış, Kamenev'e, «Vladimir şimdi steno ile bir mektup yazdırdı Stalin'e, ken-disiyle bütün ilişkilerini kestiğini bildirdi » demiş. ... Krupskaya demiş ki, «İliç'i bilir-siniz, Stalin'i politik bakımdan yıkmak gereğini duymasaydı kişisel ilişkilerini kesmeye kadar gitmezdi». (Troçki Hayatım-565)

Belki başkaları da var ama bu iki olay, Stalin, Kamenev ve Zinovyyev'i troyka olarak nitelemesinden çok daha önce Troçki'nin Krupskaya ve Kamenev'le bir troyka kurduğunu doğruluyor.

Lenin'in XII. Kongre öncesinde dikte ettirdiği önemli makalelerden bir diğeri de “Kooperatifçilik Üzerine” makalesidir. Lenin yazısında, eskiden devrimcilerin burjuva iktidarı altında kooperatifleşmeyle alay ettiklerini, şimdi işçi sınıfının iktidarı altında kooperatifçiliğin nitelik değiştirdiğini, köyde sosyalist ekonominin inşasına bir geçiş olduğunu vurguladı. Ve kooperatif girişimlerinin sadece moral değil maddi olarak (kredi, düşük faiz vb.) desteklenmesi gerektiğini belirtti. “*Kapitalist bir devlette kooperatiflerin, kolektif kapitalist bir kurum oluşturdıkları kuşkusuzdur..... Bugünkü rejimimizde kooperatifsel girişimler kolektif girişimler olarak özel kapitalist girişimlerden ayrılırlar, fakat devlete, yani işçi sınıfına ait olan toprak ve arazi üzerinde ve üretim araçlarıyla kurulmuşlarsa, sosyalist girişimlerden ayrılmazlar.*

Kooperatiflerden söz edilirken işte bu durum bizde yeterince göz önüne alınmıyor. Kooperatiflerin bizde, devlet düzenimizin özelliği sayesinde çok olağanüstü bir önem kazandıkları unutuluyor. Bizde, sırası gelmişken belirtelim, herhangi bir önemli gelişme kaydetmemiş olan imtiyazlar ayrıldığında, kooperatifler bizim koşullarımız altında çoğunlukla sosyalizmle tamamen örtüşür. Önümüzde, çağı oluşturan iki temel görev yükseliyor: birincisi, hiçbir işe yaramayan ve bütünüyle önceki çağdan devralmış olduğumuz aygıtımızı yeniden şekillendirme görevi; geçen beş yıllık mücadele döneminde onu ciddi biçimde yeniden şekillendirmeyi başaramadık ve başaramazdık da. İkinci görevimiz, köylüler arasında kültürel çalışmadır. Ve köylülük arasında bu kültürel çalışmanın ekonomik amacı koope-

ratifleşmedir. Tam kooperatifleşme koşuluyla, iki ayağımızla sosyalist zemine basardık.”

Lenin halkın kooperatifleşmeye çekilmesi için gerekli olan tek şeyin köylünün kooperatifleşmenin avantajlarını anlayacak ve katılımı örgütleyecek kadar “uygarlaşması” bunun için de “bütün bir tarihsel çağın gerekli olduğunu” söyledi. *“Fakat bu tam kooperatifleşme koşulu kendi içinde köylülüğün (olağanüstü büyük kitle olarak köylülüğün) öyle bir kültür düzeyini kapsıyor ki, tam bir kültür devrimi olmadan bu tam kooperatifleşme olanaksızdır.”*

Karşıtlarımız bize sık sık, yeterince kültürlü olmayan bir ülkede sosyalizmi yetiştirmek istememizin saçma bir girişim olduğu itirazında bulundular. Fakat her türlü müşkülpesentin teorisine göre olması gereken uçtan başlamadığımız ve bizde politik ve sosyal devrimin kültür devriminden, her şeye rağmen şimdi karşı karşıya olduğumuz o kültür devriminden önce gelmesi anlamında yanıldılar.

Tam bir sosyalist ülke olmak için bize şimdi bu kültür devrimi yeter, fakat bu kültür devrimi bize gerek salt kültürel karakterli (çünkü biz okuma yazma bilmiyoruz) gerekse de maddi karakterli korkunç zorluklar sunuyor (çünkü kültürlü olmak için, maddi üretim araçlarının belli bir gelişimine ihtiyaç vardır, belli bir maddi temele ihtiyaç vardır).”. (S. E. IX- 438-445)

İktidar Mücadelesinde İlk Perde - XII. Kongre

Lenin XII. Kongre hazırlıklarını yürütürken, hastalığı nedeniyle çok fazla ilgilenemeyeceğini düşünerek Halk Komiserleri başkanlığında bazı düzenlemeler yapmak istedi. Daha önce iki başkan yardımcısı Lenin’e yardımcı oluyordu. Rikov Millî Ekonomi Yüksek Komiserliği ve Tsurupa Levazım Komiserliği görevini yürütüyordu. Lenin, Troçki ve Kamenev’in katılımıyla yardımcı sayısını dörde çıkarmak istedi. Hastalığının ilk belirtilerinin (baş ağrısı, uykusuzluk vb.) ortaya çıkmaya başladığı Nisan 1922’de Troçki’ye başkan yardımcısı olmasını önerdi. Troçki “Hayatım” isimli kitabında Lenin’le “sadece devlet bürokratizmine karşı değil, merkez komite örgütlenme bürosuna karşı da mücadele” açılması konusunda anlaştıklarını,

“*bir blok oluşturduklarını*”, Lenin’in Bürokratizme karşı mücadele etmek için içinde Troçki’nin de olduğu merkez komiteye bağlı bir komisyon kurmayı tasarladığını, anlattıktan sonra şöyle devam etti. “*Bu komisyon bürokrasinin bel kemiği olan Stalinci fraksiyonu yıkmak ve Lenin’den sonra yerine benim geçmemi sağlayacak koşulları yaratmak için bir araç görevi yapacaktı; yani Lenin Halk Komiserleri Meclisi Başkanlığı için beni düşünüyordu.*” (Hayatım- 556-558)

Troçki Stalinci fraksiyondan yakındığında Stalin’in genel sekreter olmasının üzerinden henüz bir hafta geçmişti. Bu kısa sürede Stalin’in “aparata” nasıl egemen olduğu ayrı bir soru. Ayrıca, Troçki ile Lenin arasında böyle bir konuşmanın geçtiğini doğrulama imkanı yok. Çünkü bu konuşmanın ne bir yazılı kanıtı, ne de bir tanığı vardı. Troçki’nin söylediği doğru olsa bile bunun pratikte bir karşılığı olmadı. Böyle bir blok pratikte hiçbir zaman kurulmadı. Ancak kesin olarak bildiğimiz bir şey var, o da Troçki’nin Lenin’in yardımcılık teklifini reddettiğidir. Aralarında geçen konuşmadan, Lenin’in, kendisini yerine geçirmeye hazırladığı sonucuna vardıysa, Troçki’nin bu teklifi reddetmemesi gerekirdi. Reddetmesi bizi böyle bir konuşmanın olmadığı sonucuna vardiıyor. Daha da önemlisi, Troçki’nin bu yorumu, Lenin’in yerine geçmek için, kendini erken bir tarihte, motive ettiğini kanıtlıyor.

Aynı konuda Isaac Deutscher Troçki Kitabı’nda şunları yazdı. “*1922 Nisanında Lenin ile Troçki’nin arasındaki ilişkiyi gölgeleyen bir olay çıktı: Lenin, 11 Nisan günü, Politbüro’nun bir oturumunda Troçki’nin Halk Komiserleri Kurulu Başkan Yardımcısı olmasını istedi. Troçki ise, kesin olarak ve biraz da kendisini beğenmişçesine, bu görevi kabul etmeyeceğini bildirdi. Teklifin reddedilmesi ve reddedilme şekli Lenin’i kızdırdı; ve Politbüro’yu ileride bölen eski düşmanlıklara yeni çatışmalar eklenince bu durum iyice sömürüldü.*” (İ.D. Troçki, cilt II-50)

Deutscher Troçki’nin bu teklifi neden reddettiği sorusunu şöyle yanıtladı, “*Kendisini Lenin’in ikinci derecedeki yardımcılılarıyla resmen aynı mevkiye getiren bir düzenleme, gururunu incitmiş olabirdi. ... Sonra siyasal etkinin özü ile gölgesini birbirinden ayırmış,*

Lenin'in kendisine gölgeyi lâıyk gördüğünü söylemişti. Hükümetin bütün manivelaları Parti Sekreterinin, yani Stalin'in elindeydi. ... Troçki, Lenin'in yardımcısı olsa bile, Genel Sekre-terliğin alacağı kararların her adımını köstekliyeceğini biliyordu. Çünkü bütün hükümet dairelerinde Bolşevik personeli tayin eden Genel Sekreterlik-ti.” (age. -52)

Lenin'in Troçkiye ikinci teklifini Stalin vasıtasıyla yaptı. “11 Eylül'de tüm Politbüro'ya hitaben Stalin'e yazdığı, mektupta, Troçki'yi Halk Komiserleri Konseyi'ne ve Kamenev'i Emek ve Savunma Konseyi'ne ... ekleyerek vekil sayısını artırmayı önerdi. ...Stalin bu öneriyi ... telefonla, oylanmak üzere Politbüro mensuplarının önüne koydu. Stalin, Rykov ve Kalinin (“karşı çıkmıyorum”), Lenin tarafından oy kullandı; Kamenev ve Tomskey adıyla bilinen Mikhail Yefremov çekimser kaldı. Troçki aleyhine oy kullanan tek bir kişi vardı -bizzat kendisi: “Koşulsuz reddediyorum.” (Kotkin 541)

14 Eylül'de Politbüro toplantısı yapıldı. Kamenev Lenin'in üçüncü yardımcısı olarak göreve başladı. “Troçki, Politbüro'nun kararını beklemeden Moskova'dan ayrıldı. Stalin Politbüro'ya Troçki için oldukça ağır olan bir karar tasarısı sundu: fiilen görevden kaçmakla sulandırılıyordu. Duruma bakılacak olursa Stalin'e bu tasarıyı verdiren Lenin'di ya da Stalin bunu yapmadan önce en azından Lenin'in onayını almıştı.” (I.D. Troçki II-80)

Lenin Aralık 1922'de yüzyüze yaptığı görüşmede Troçki'ye üçüncü kez başkan yardımcılığını teklif ettiğinde teklif Troçki tarafından yine reddedildi. Lenin'in hastalığının ilerlediği bir tarihte, 6 Ocak 1923'te Stalin Merkez Komite'ye bir mektup göndererek Troçki'nin Ekonomi Üst Konseyi başkanı ve hükümet başkan yardımcısı olmasını önerdi. Troçki bu öneriyi “başka kurumlar için daha fazla sorumluluk üstlenmeyi gerekli görmüyorum.” diyerek reddetti. Ayrıca Troçki Şubat MK plenumu öncesinde Lenin'in MK üye sayısını artırma önerisine de karşı çıktı. Tersine MK'in Polirbüro, Orgbüro ve Sekretarya ile sınırlandırılmasını istedi. Troçki'nin bu önerisi MK plenumu tarafından kabul edilmedi.

Troçki Hayatım kitabında XII. Kongre öncesinde Kamenev ara-

cılığıyla Stalin’le bir uzlaşmaya varıldığını yazdı, Bu görüşmede Kamenev’e Kongrede mücadele açmayacağını, ne “Stalin’le ipi koparmak, ne Orconikidzeyi atmak, ne de Dzerjinski’yi ulaştırmadan almak” fikrinde olmadığını, “ama gerçekte Lenin’le beraber olduğunu, “ulusal politikanın kökten değiştirilmesini”, Gürcülere yapılan “baskının hemen durdurulmasını”, “yöneticiler düzeyinde daha namuslu bir işbirliğinin” kurulmasını ve Stalin’in “Krupskaya’dan özür dilemesi” gerektiğini belirterek, Kamenev’den bu koşulları “diğerlerine” iletmesini istedi. Kamenev görüştüktan sonra Troçki’ye gelerek Stalin’in bu koşulları kabul ettiğini söyledi. (Hayatım 565)

Daha önce kendisine verilen, Lenin’in XII. Kongrede Stalin’e karşı bir “bomba” hazırladığı bilgisini sıklıkla kullanan, Lenin’in Uluslar ya da Özerkleştirme Sorunu üzerine Notlar’ından haberdar olan Troçki’nin, neden son anda fikir değiştirip Stalin’le bir uzlaşmaya vardığı sorusu boşlukta duruyor. Bu sorunun ikili bir cevabı olabilir. Birincisi, Troçki aslında itiraz ettiği ve düzeltilmesini istediği sorunları, daha önce ya kabul etmiş ya da sessiz kalmıştı. İkincisi ise içinde bulunduğu yalnızlık ve güçsüzlüktü. Troçki’nin geri adım atmasında bu ikisi de içinde, bir dizi başka faktörün de yol açmış olması muhtemeldir.

Troçki Kongre öncesi yapılan Politbüro toplantısında da aynı uzlaşmacı çizgiyi sürdürdü. Stalin, Lenin’in yokluğunda Politbüro raporunu Troçki’nin sunmasını önerdi. Troçki bu öneriyi tersine çevirerek, Stalin’e pasladı. Stalin buna kabul etmeyince raporu sunma görevi, bunun için istekli olan Zinovyev’e kaldı.

Bolşevik Partinin XII. Kongresi bu koşullarda 17-25 Nisan 1923 tarihleri arasında Moskova’da toplandı. Ekim Devrimi sonrasında Lenin’in katılamadığı bu ilk Kongreye 386 bin parti üyesini temsilen 408’i oy haklı 825 delege katıldı. (bu kongre Bolşevik Parti tarihi boyunca Lenin’in katılamadığı ikinci kongreydi. İlki 1917 Ağustosundaki VI. Kongreydi. Lenin bu kongreye illegaliteye çekilmek zorunda kaldığı için katılamamıştı.) Kongre sırasındaki parti üyelerini sayısı, XI. Kongreden bu yana partide ciddi bir temizlik yapıldığını gösteriyor. Kongrede politik raporu Zinovyev, Komintern’le ilgili

raporu Buharin, maliyeyle ilgili raporu Kamenev ve sanayiyle ilgili raporu Troçki sundu. Troçkinin raporuyla ilgili olarak hazırladığı tezler ise Politbüro'da düzenlendikten sonra kongreye sunuldu.

Zinovyev konuşmasında cansiperane NEP'i savundu. NEP'e karşı çıkanları özellikle işçi muhalefeti yöneticilerini Menşevik olmakla itham etti.

XII. Kongre'de yapılan konuşmalar içinde öne çıkanlar Troçki ve Stalin'in konuşmalarıydı. Troçki'nin Kongre'ye sunduğu sanayi raporu kendi görüşlerinden çok, büyük ölçüde partinin görüşlerini yansıtıyordu. Raporunda NEP'in 1. Dönem bilançosunu şöyle değerlendirdi; NEP'in *“ülkenin ekonomik yaşamı üzerindeki sağlıklı etkisi inkar edilemez. Bu etki sanayi faaliyetinin yeniden canlanmasında, sanayinin birçok dalındaki üretim artışında, emeğin üretkenliğinin ve ürünlerin kalitesinin artmasında, kuşkusuz işçilerin durumundaki son derece göze çarpıcı iyileşmede, hepsinden önemlisi de temel ve ayrıntılı ekonomik sorunlara çok daha doğru yaklaşımda dışa vuruyor. Bu sonuncusu, söz konusu sorunların gelecekte etkili biçimde çözümünün temel koşuludur.”* (Karanlık Çökerken, H2O Kitap -73-74)

Troçki raporunun devamında, sanayideki durumun son derece ciddi olmayı sürdürdüğü, tarımla birlikte hafif sanayideki gelişmenin sanayinin tümüne yansımadığı, ağır sanayinin geri kalması ve sanayi ürünleriyle tarım ürünlerinin fiyatları arasında sanayi ürünleri lehine açılan makasa değindi. Troçki'nin bu raporuyla “fiyat makası” Sovyet ekonomisi literatürüne eklendi. Troçki raporunun, “Sanayinin Sosyalist Yapıdaki Genel Rolü” başlığında işçi sınıfıyla köylülük arasındaki ilişkilerin, son tahlilde sanayi ile tarım arasındaki ilişkilere bağlı olduğunu ve “yalnızca sanayinin gelişmesinin proletarya diktatörlüğü için sarsılmaz bir zemin” oluşturabileceğini söyledi. Daha önceki söylemlerinden farklı olarak NEP'e özel bir önem atfetti; *“Tarım şimdiki durumda, teknolojik düzeyi son derece düşük olmasına karşın, Sovyet Rusya'nın ekonomik yaşamında birinci derece önemlidir... Köylü ekonomisinin federasyonumuzun ekonomik sistemi içinde belirleyici öneme sahip olduğu dönemin*

ne kadar süreceği, yalnızca yukarda değinilen genel koşullar göz önünde bulundurulduğunda ister istemez son derece yavaş işleyen iç ekonomik sürece değil, ama Rusya sınırlarının ötesinde yaşanan gelişme sürecine, yani devrimin Batı'da ve Doğu'da izleyeceği yola bağlı olacaktır.... Partimiz, atmak üzere olduğu herhangi bir adımın sonuçlarını hesaplarken, bu uluslararası bakış açısını asla yitirmemeli ve aynı zamanda, köylü ekonomisinin belirleyici önemini de bir an olsun unutmamalıdır “ (age. 71-72)

Konrede Troçki'nin Planlama konusunda ileri sürdüğü görüşler, onun önceki düşünceleriyle uyuşmuyordu. Sunduğu raporda genel olarak planlamanın önemi üzerinde durdu ve planlama konusunda partinin önündeki görevin hazırlık niteliğinde olduğunu söyledi; “Devletin mülkiyet sahibi ve egemen güç olarak belirleyici rolü göz önünde bulundurulduğunda, tek tip plan ilkesi başından itibaren önem kazanır.” dedikten sonra bu yargısıyla çelişen cümlelerle devam etti. “Bununla birlikte bütün önceki deneyim, bir sosyalist ekonomi planının kuramsal ya da bürokratik biçimde önceden oluşturulamayacağını göstermektedir. Sanayinin bütün ekonomik dallarını birbirleriyle ilişkileri içinde ve bir bütün olarak sanayinin tarımla ilişkisi içinde kucaklayan gerçek bir sosyalist ekonomik plan, yalnızca ulusallaştırma temelinde edinilmiş hazırlık anlamında uzun bir ekonomik deneyimin; sanayinin farklı dallarına pratikte uyum kazandırma ve elde edilen sonuçları doğru şekilde değerlendirme yönünde sürekli çabaların ürünü olarak mümkündür. Bu yüzden önümüzdeki döneme ilişkin görevimiz genel yönelimi belirlemektir ve büyük ölçüde hazırlık niteliğindedir.” Troçki raporunun devamında planlamayla ilgili iki tehlikeye dikkat çekti. Birincisi; “piyasanın düzenleyici işlevleri yerine ... yönetsel önlemleri geçirirsek, askeri komünizm döneminde ortaya çıkan kısmi ya da genel bir ekonomik kriz kaçınılmazdır.” İkincisi; “eğer merkezi düzenleme, ona duyulan açıkça olgunlaşmış gereksinimin gerisinde kalırsa, ekonomik sorunları, zamanında ekonomik-yönetsel müdahalelerle daha kısa süre içinde daha az çaba ve kaynak tüketimiyle elde edebileceğimiz aynı sonuçlara varmak için savurgan piyasa yöntemleriyle çözmek

zorunda kalacağız.... Piyasa ekonomisini benimsemiş olduğumuza göre, devlet bu özgür faaliyeti yönetsel yöntemlerle etkilemeye çalışmaksızın, tek tek işletmelere piyasada ekonomik faaliyet özgürlüğünü sağlamak zorundadır.”

Troçki bir yandan yönetsel yöntemler yerine piyasanın düzenleyiciliğini öne çıkarırken, öte yandan da çözüm olarak aşırı yönetsel yöntemleri sıralamaktan geri durmadı. Planlama için Ekonomi Yüksek Konseyi’nin güçlendirilmesinin yeterli olmayacağını, bunun için “maliye, ulaşım vb. ile birleştirilmiş”, “*itiraz edilemez haklar ve özellikle de görevler*” verilmiş bir organın oluşturulmasını (Devlet Planlama Komisyonu’nun bu işlevlerle donatılması) ileri sürdü. Troçki daha önce savunduğu gibi, Devlet Planlama Komisyonu’na yönetsel yetki verilmesini açıkça savunmadı. Ara bir formül üretti; “*Devlet Planlama Komisyonu’na (devlet sektörünün genelkurmayı) şu ya da bu yönetsel hakkın tanınıp tanınmayacağı sorusunu önceden yanıtlamaksızın, kararlaştırılmış plana uygunluğu dayatmak için zorlayıcı güç gerektiğinde bu tür zorlayıcı yaptırımın merkezi iktidarın uygun organlarından (tek tek ekonomi komiserliklerinden, Çalışma ve Savunma Konseyi’nden, Halk Komiserlikleri Konseyi’nden, Bütün Rusya Merkez Yürütme Komitesinden) sağlanması gerektiği kuralını koymak, yakın gelecek için yeterli görünüyor.*” (Troçki’nin XII. Kongreye sunduğu Sanayi Üzerine tezler –Karanlık Çökerken – H20 sh-74-78)

Görüldüğü gibi Troçki’nin planlamayla ilgili görüşleri son derece eklektikti, bir yandan piyasa ilişkilerinden söz ederken, diğer yandan tek plandan, bir yandan bir an önce planlamaya geçmekten, diğer yandan planlamanın ancak bir hazırlık olacağından söz etti.

Troçki tezlerinde ve tezler üzerinde yapılan tartışmada tröstlerin karlılık esasına göre çalışmasını, işe alma ve işten çıkarma özgürlüklerini, sanayi üretiminin büyük ve verimli fabrikalarda toplanmasını, verimsiz fabrikaların kapatılmasını (ünlü Putilov fabrikası bu kapatma furyasından son anda kurtuldu), işçilerin gündeliklerinin yarısını devlete vererek sanayinin finansmanına katkıda bulunmasını, sosyalist ilkel birikim yasası gereği işçi ücretlerinin baskılanmasını sa-

vundu. İşçilerin işten çıkarılması ve artan işsizliği sanayinin rasyonalleşmesi olarak olumladı. Bu uygulamaların yol açacağı işsizlik ve yoksulluğa ise hiç değinmedi.

Troçki'nin değinmediği bir diğer konu ise tarımın kolektifleştirilmesi idi. Halbuki NEP uygulanmasına son verilmesiyle tarımda küçük üretimin kolektifleştirilmesi arasında kopmaz bir bağ vardı. Lenin, bunu „sosyalist inşanın üzerinde yükseldiği “ iki” ayaktan” biri olarak belirtmişti.

Troçki, konuşmasını birlik vurgusuyla tamamladı. “Lenin’in yokluğunda disiplin ve birlik gösterilmesini isteyen” bir tasarıyı desteklerken şunları söyledi: ***“Aramızda, (bu tasarıyı) savunacak, uygulayacak ve onu bozmaya kalkışacaklara karşı amansızca savaşacak son insan ben olmayacağım.”*** ***Sonra şöyle devam etti: “Eğer parti bugünkü hava içinde kendisince tehlikeli saydığı şeyler üzerinde duruyorsa, bu tehlikeleri aşırı derecede büyütmüş bile olsa, haklıdır, çünkü başka durumlarda çok tehlikeli olmayabilen şeyler bugün bir kat, iki kat tehlikeli sayılabilir.”*** (I. D. Troçki Cilt II-118)

Troçki raporunu tamamladıktan sonra Stalin’in raporunu beklemeden Kongre salonunu terk etti. Böylece Lenin’e verdiğini söylediği, Gürcistan sorununu Kongrede savunma sözünü de yerine getirmemi.

XII. Kongre’ye sunulan önemli raporlardan bir diğeri de Ulusal Sorun Üzerine Stalin’in sunduğu rapordu. Stalin kongreye sunduğu Merkez komitesi örgütsel raporunda, parti ile işçi sınıfını birleştiren transmisyon kayışlarından söz etti. Transmisyon kayışı olarak nitelendirdiği, sendikalar, fabrika komiteleri, tüketim kooperatifleri, tarım kooperatifleri, Gençler Birliği, kadınlar ve Kızıl Ordu’daki partinin çalışmalarını ele aldı; geçen kongre ile bu kongre arasında sendikaların üye sayısında ciddi bir azalma olduğunu (bu azalmanın önemli nedenlerinden biri sendika aidatlarının işçi ücretlerinden düşülmesi ve artan işsizlikti) benzer biçimde Gençlik Birliğinin üye sayısında (üyeliklerin yenilenmesine bağlı olarak) bir azalma olduğunu, ancak bunlara rağmen bütün bu transmisyon kayışlarında partinin etkinliğinin arttığını vurguladı. Bir yıl önce, sendikaların

mahallî liderlerinin sadece yüzde 27'si Parti üyesiydi. Oysa şimdi bu oran, yüzde 57'e yükselmışti. Kooperatiflerin yönetiminde, komünistlerin oranı, yüzde beşten yüzde elliye; silahlı kuvvetlerin komutanlar kademesinde ise, yüzde on altından, yirmi dörde yükselmışti.

İkinci olarak Parti ve devlet aygıtına değindi. Lenin'in makalelerinde belirttiği gibi devlet aygıtının kötü işlediğini, eğer bu düzeltilmese tek başına doğru bir çizgi ile bir yerlere varılamayacağını, devlet aygıtının Çarlık artıklarından arındırılması ve işlerlik kazandırılması için, Merkez Kontrol Komisyonu ve İşçi Köylü Müfettişliğinin yeniden organize edilmesi gerektiğini söyledi. Partinin üye sayısının bir önceki kongrede 400 bini geçtiğini bu kongrede yapılan üyelik yenilemeleri ile 400.000'nin altına düştüğünü, sosyal bileşiminin ise işçi sınıfı lehine değiştiğini, il ve ilçe komitelerinin etkinlerinin arttığını, kısmen seçimle, kısmen de atamayla, yeni bölge komiteleri oluşturulduğunu, bütün bunların partinin sağlamlığının arttırdığını vurguladı. Lenin'in önerisini (Lenin MK üye sayısının 50 yada 100'e çıkarılmasını önermişti) dikkate alarak MK üye sayısının 40'a çıkarılmasını önerdi.

Parti ve Devlet İnşasında Ulusal Etkenler Üzerindeki raporunda ise NEP'in Büyük Rus şovenizmini güçlendirmekle kalmayıp, özellikle birden fazla ulusun yaşadığı cumhuriyetlerde (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Buhara, kısmen de Türkmenistan'da) Büyük Rus şovenizmi kadar büyük bir tehlike oluşturmaya da, yerel şovenizmi de güçlendirdiğini belirtti. "Sovyetik gelişme koşullarında", "ulusal sorunun sınıfsal özünün" "eski egemen ulus proletaryasıyla eski ezilen milliyetlerin köycülüğü arasındaki doğru ilişkilerin kurulmasında" yattığını, ulusal sorunun çözümünün de her ulustan proletarya ile ezilen ulus köylülüğü arasında gerçek bir ittifakın kurulmasına bağlı olduğunu söyledi.

Raporunun devamında Sovyetler Birliği'nin kurulması sürecine değindi, Gönüllülük ve eşitlik ilkesi üzerine kurulan bu Birliğin aynı zamanda bir takım ekonomik, coğrafi avantajlar ve ulusal bağımsızlık haklarının bazılarında (diplomasi, dış siyaset, askeri ilişkiler) Birlik yararına vazgeçilmesi anlamına geldiğini belirtti. Ekonomik

ve güvenlik faktörlerinin birliği zorlayan faktörler olduğunu, ancak birliği ket vuran faktörlerin de varlığına işaret etti. Bu faktörlerin başında Büyük Rus şovenizminin geldiğini, NEP koşullarında Sovyet fonksiyonerleri arasında Rus şovenizmi taraftarı kitlesinin arttığına dikkati çekti. Birliği engelleyen ikinci etkenin halklar arasında henüz giderilemeyen fiili eşitsizlikler (ekonomik, dil, kültürel vb. eşitsizlikler) , üçüncü önemli etkeninse, tek tek cumhuriyetlerde var olan milliyetçilik olarak açıkladı. NEP’le birlikte güçlenen bu yerel milliyetçiliğin eskiden olduğu gibi Büyük Rus şovenizmi karşısında oluşan savunmacı milliyetçiliğin ötesinde, saldırgan bir milliyetçilik olduğunu, bu tarz bir milliyetçiliğin, özellikle Kafkas cumhuriyetlerinde, Gürcistan’da gelişmeye başladığını vurguladı.

Stalin ulusal sorunla ilgili olarak SSCB’ni tehdit eden üç faktörü şöyle sıraladı; *“Halkların ve cumhuriyetlerin bir tek birlik biçiminde birleşme işini frenleyen etkenlerin birisi ve en tehlikelisi işte budur. Eğer Büyük Rus şovenliği gibi bir güç dallanıp budaklanarak gelişir ve zincirlerinden boşalursa, ezilen halklar yönünden hiçbir güven beklenemeyeceğini, tek bir Birlik içinde hiçbir işbirliği kuramayacağımızı ve hiçbir Cumhuriyetler Birliğine sahip olamayacağımızı anlamak gerek.*

Eskiden ezilen halkların Rus proletaryası yöresinde birleşmesini engelleyen ikinci etken; arkadaşlar, Çarlık’tan bize miras kalmış bulunan fiili eşitsizliktir. Hak eşitliği – biz, bunu ilan ettik ve gerçekleştiriyoruz; ama sovyetik cumhuriyetlerin gelişme tarihinde kendi başına çok büyük bir önem taşıyan hak eşitliği ile fiili eşitlik arasında, ne de olsa çok yol var. Bütün geri kalmış milliyetler ve bütün aşiretler, biçimsel bakımdan, federasyonumuzu birleştiren bütün öbür ileri milliyetlerin yararlandığı tüm haklardan yararlanırlar. Ama mutsuzluk şu ki; bazı milliyetlerin kendi proleterleri yok, sanayi gelişme aşamasından geçmemiş, hatta bu gelişmeye başlamamışlar bile; kültürel bakımdan korkunç geriler ve devrimin kendilerine kazandırdığı hakları kullanmaları olanaksız

..... Ama cumhuriyetlerin tek bir Birlik biçiminde birleşmesini frenleyen bir üçüncü etken daha var. Bu da çeşitli milliyetlerdeki

ulusalcılık. NEP, sadece Rus halkı üzerinde değil, ama Rus-olmayan nüfus üzerinde de etkide bulunur.... Bu aynı NEP ve ona bağlı-şık özel sermaye, Gürcü, Azeri, Özbek vb. ulusalcılığını da besler, geliştirirler. Kuşkusuz eğer Büyük Rusya şovenizmi olmasaydı, eğer güçlü olduğu için , eskiden de böyle olduğu ve ezme, aşağılama alışkanlıklarını koruduğu için saldırgan bir şovenizm olan Büyük Rus şovenizmi olmasaydı, ola ki yerel şovenizm de Büyük Rus şovenizmine yanıt olarak, deyim yerindeyse, çok küçük bir biçim altında, minyatür biçimde var olurdu.....” (Stalin, Ulusal Sorun ve Sömürge-ler Sorunu Sol Yay. s.-100-102)

Stalin, Gürcistan sorununa da değindiği konuşmasını şöyle sürdürdü; *“Tüm Parti yasalarını çiğneyerek Federasyona karşı savaşım verdiklerine göre, elverişli durumlarını korumak için Federasyon’dan çekilmek istediklerine göre, Gürcü- sapmacı arkadaşlarımız bizi işte bu tehlikeli yola itiyorlar. Onlar bizi, Ermenistan ve Azerbaycan Cumhuriyetleri zararına kendilerine bazı ayrıcalıkların tanınacağı yola itiyorlar. Biz, kendimizi, bu yola satamayız, Çünkü bu, bizim siyasamız için ve Kafkasya’da Sovyetler iktidarı için kesin bir ölüm olur... Ermenilere ve Azerbaycanlılara karşı yöneltilmiş bir saldırıya geçmiş bulunan bu Gürcü şovenizmi, Gürcistan Komünist Partisi’ne tehlike işareti verdi. Yasal olarak var olduğundan beri iki kongre toplamış bulunan Gürcü Komünist Partisi’nin, her iki kongrede de sapmacı arkadaşların konumunu oybirliğiyle kınaması bir rastlantı değil; çünkü Kafkas-ötesi Federasyonu olmadıkça, Kafkaslar ’da barışı sürdürmek olanaksızdır, eşitliği kurmak olanaksızdır. Bir ulusun bir başkasına göre ayrıcalıklı olması kabul edilemez.” (age. S.-109)*

Stalin, halkların yakınlaşmasına ket vuran geçmiş mirasın yenilmesi için, birincisi, Sovyet iktidarının tüm ulusları kapsayan bir iktidar haline getirilmesi, okulların,” tüm kurumların, gerek parti gerek Sovyet organlarının adım adım uluslaştırılması, ikincisi, Sovyetler birliğindeki komiserliklerin ve kurumlarında, cumhuriyetlerin kendi temsilciliklerini bulundurması, üçüncüsü, Birlik Merkez Yürütme Komitesi yanında Cumhuriyetler ve ulusal bölgeler tarafından seçi-

len ve Sovyet kongresince onaylanan, iki meclisin kurulması olmak üzere üç aracı sıraladı.

Stalin, Gürcistan Komünist Partisi içerisinde bazı unsurların Transkafkasya federasyonuna karşı çıktıklarına, ama Gürcistan'ın Sovyetler Birliği ile doğrudan birleşmesine karşı çıkmadıklarına dikkati çekerek Gürcistan "sapmacılarının" karşı çıktığı şeyin büyük Rus şovenizmi olmadığını, onların asıl karşı çıktığı şeyin Kafkas halklarıyla bir federasyon içinde yer alma olduğunu söyledi. Bu karşı çıkışın temelinde ise kendi ekonomik, demografik ayrıcalıklarının korumanın yattığını belirtti. Gürcistan Komünist Partisi'nin "sapmacıların" yanında yer almadığını, 1920'den bu yana yapılan iki kongrede de "sapmacıların" görüşlerinin reddedildiğini belirtti. Lenin'in Transkafkasya federasyonunun kurulmasını sadece savunmadığını bir an önce kurulmasını istediğini, RKP(B) Merkez Komitesi'nin federasyon kararının üç kez üst üste onayladığını vurguladı.

Stalin raporunu tamamladıktan sonra kongrede kendisine yöneltilen eleştirileri cevapladı. Lenin, Aralık'ın sonunda dikta ettirdiği, Uluslar ya da Özerkleştirme üzerine notların yayınlanmasına karar vermemişti. Kongre prezidyumu Lenin'in bututumunu dikkate alarak notların basılmamasına karar verdi. Ama buna rağmen notların kongre delegeleri tarafından okunması sağlandı. Kongre'de pekçok delegenin (Mdivani, Makharadze, ve Galiyev, notlardan pasajlar aktardılar), üstü örtülü biçimde notlardan alıntı yapması, notların önceden delegelere iletilildiğini kanıtlıyordu.

Stalin buna rağmen geri adım atmadı. Mdivani'nin suçlamalarını, Transkafkasya Federasyonu'nun kurulması sırasında Lenin'le arasında geçen yazışmaları Kongre gündemine getirerek cevapladı; Stalin Lenin'le arasında geçen yazışmaların seyrini şöyle açıkladı; *"28 Kasım 1921'de Lenin Yoldaş, Transkafkasya Cumhuriyetleri Federasyonu oluşturulması üzerine önerisinin bir taslağını gönderir. Orada şöyle deniyor:*

"1- Trans-Kafkasya Cumhuriyetleri Federasyonu, ilkesel olarak tamamen doğru ve mutlak gerçekleştirilmesi gereken bir önlem olarak kabul edilmelidir; fakat pratikte hemen gerçekleştirilmesi-

ne gelince, buna zamansız gözüyle bakmak gerekir, yani aşağıdan yukarıya tartışılması, propagandasının yapılması ve hayata geçirilmesi için, bir kaç haftaya ihtiyaç vardır; 2 - Gürcistan Ermenistan ve Azerbaycan Merkez Komiteleri'ne bu kararı hayata geçirmeleri emri verilmelidir."

Lenin yoldaşla yazılı ilişkiye geçiyorum ve acele edilmemesini, beklenmesini, Federasyonu gerçekleştirebilmeleri için yerel foksiyonerlere belirli bir zaman süresi tanınmasını öneriyorum. Kendisine şöyle yazıyorum:

"Lenin yoldaş, şu değişiklik önerisini kabul etmekte hemfikirseniz, kararınıza karşı hiçbir itirazım yok. 1. Maddede, "tartışılması için birkaç haftaya ihtiyaç vardır" sözleri yerine, gerisi sizin kararınızdaki gibi olmak üzere, "tartışılması için belirli bir zaman süresine ihtiyaç vardır" vs. denmesi gerekir. Sorun şu ki, Gürcistan'da Sovyetler henüz inşa halinde olduğundan, Gürcistan'da Federasyonu "aşağıdan yukarıya", "Sovyetler aracılığıyla" "bir kaç hafta" içinde "gerçekleştirilemez." ... Gürcistan'ın geniş kitlelerinde Federasyon düşüncesinin zafer kazanması için sanırım buna 2-3 ay harcamamız gerekiyor."

Lenin Yoldaş yanıtlıyor: "Bu değişiklik önerisini kabul ediyorum" Ertesi gün bu öneri Lenin, Troçki, Kamenev, Molotov ve Stalin'in onayıyla kabul edildi." (Stalin XII. ve XIII. Parti Kongre Raporları- İnter yay. 34-35)

Stalin Gürcü KP MK'sından bazı kişilerin (Mdivani, Maharatze vb.) görevden alınmasın nedenini bu kişilerin RKP(B) MK'sının aldığı kararlara aykırı hareket etmeleri olarak açıkladı.

Stalin, Buharin'in "Büyük Rus şovenizmi gibi bir dev varken, yerel şovenizm gibi küçük bir solucanla uğraşmaya değmez" söylemine karşı çıkarak, Bugün nasıl ki, Rus şovenizmine karşı mücadelenin Rus komünistlerinin başlıca görevi ise, aynı şekilde, yerel milliyetçiliğe karşı mücadelenin de yerel komünistlerin görevi olduğunu hatırlattı. Stalin Ayrıca Rakovski'nin Büyük cumhuriyetlere verilen hakların küçük cumhuriyetlere verilmemesi gerektiği önerisine karşı çıkarak, büyük küçük cumhuriyet ayırımına reddetti.

Kosior'un "onlarca yoldaşımızın parti çalışmaları dışında kalmasının nedeni, kötü komünist olmaları değildir; bunun nedeni onların değişik zamanlarda ve değişik konularda şu veya bu gruba katılmış olmalarıdır...Böyle bir rapora Yoldaş Troçki'den başlanabilir." söylemini Stalin yanıtladı; "Ben bu suçlamayı tekzip etmek zorundayım" Stalin Troçki'nin ordu ve donanma gibi bir devi yönettiğini, bunun az şey olmadığını söyledikten sonra, Ocak 1923'te Troçki'ye SNK (Halk Komiserler Kurulu) başkan yardımcılığı önerildiğini, Troçki'nin bu öneriyi kendisinin bir "Sovyet çalışanı olarak yok etmek olduğunu" söyleyerek reddettiğini hatırlattıktan sonra şöyle devam etti; "göründüğü kadarıyla, Yoldaş Troçki'nin bir gerekçesi vardır, bir düşüncesi vardır, bir nedeni vardır ki, askeri görev dışında, daha zor bir işi üstlenmek istemiyor." (İktidara Giden Yol- 416)

Kongre, Lenin'in devlet ve parti kurumlarının birleştirilmesi önerisine uyarak, MK, Politbüro, Orgbüro, Merkez Kontrol Komisyonu (MKK) üye sayıları artırıldı. İşçi köylü Müfettişliği Halk Komiserliğini yeniden örgütledi. Üyelerin MK tarafından atanması ve mümkün olduğu kadar MKK içinden seçilmesine, benzer biçimde MKK üyelerinin başka Komiserliklere de atanmasına karar verildi. Parti sekreteryası da yeniden örgütlendi. Sekreterlerden biri parti üyelerinin sayım, dağıtım, nakil ve atamalarını düzenleyen Sayım Dağıtım Seksiyonu 'nün (Uchraspred) sorumlusuydu. Uchraspred, X. Kongre ile XI. Kongre arasında 40 bin parti üyesinin atamasını yaptı. İdari aygıt büyüdükçe devlet aygıtı üzerinde parti önderliğini tesis etmek üzere, parti üyelerini tanıma ve yerleştirmenin önemi daha da artınca Uchraspred'i genişletilmesine karar verildi. Lenin partinin devlet kurumları üzerinde artan denetiminden hareketle parti diktatörlüğünden söz edenlere, "Evet, tek parti diktatörlüğü! Dayanağımız tek parti diktatörlüğüdür ve bu dayanakтан vazgeçmeyiz, çünkü partimiz, bütün fabrika ve sanayi proletaryasının öncülüğünü onlarca yıl içinde fethetmiş bir partidir." (B. D. I- 214)

XII. Kongre Lenin'in bu tespitlerinden hareketle "işçi sınıfı diktatörlüğünün, ancak yönetici öncünün, yani Komünist Parti'nin

diktatörlüğü şeklinde gerçekleştirilebileceğini” karar altına aldı. Stalin parti diktatörlüğü kavramının, ordudaki gibi, parti emir verir işçi sınıfı emirleri yerine getirir biçiminde algılanamayacağını, Parti ile işçi sınıfı arasındaki ilişkiyi yedi transmisyon kayışıyla (sendikalar, kooperatifler, gençlik, kadın örgütlenmeleri, basın, okul, ordu) sağlandığını vurguladı.

XII. Kongre’de Gürcistan sorunu dışında gerilimi artıran bir diğer konu Parti içinde iki illegal grubun eylemleriydi. Bu gruplardan, birincisi, Ekim Devrimi öncesi, Marksizm’le Hristiyanlığı birleştirmeye çalıştığı için Lenin’le ters düşen, Bogdanov’u izleyen “İşçi Gerçeği” grubuydu. Grup işçiler arasında etkisi son derece sınırlı entelektüellerden oluşuyordu. NEP’i kapitalizme geri dönüş olarak niteleyen bu grup, parti yöneticilerini, tröstler ve fabrika yöneticilerini, Nepmanları vb. yeni burjuvazi olarak tanımlıyordu. “Sovyet, Parti ve sendika bürokrasisi ve devlet kapitalizminin örgütleyicilerinin, işçi sınıfının varoluş koşullarından kesin bir şekilde ayrılan, maddi koşullarda yaşamakta” olduklarını, “onların maddi refaha ve genel pozisyonlarının istikrarla çalışan kitlelerin sömürülmesi derecesine ve onların boyun eğmesine bağlı olduğunu”, sendikaların işçilerin çıkarlarını değil, sermayenin çıkarlarını savunan örgütlere dönüştüğü söyleyerek “Devrimci proletarya ve mücadele eden işçi sınıfına sadık kalan bütün devrimci unsurları”, bu yeni burjuvaziye karşı mücadeleye çağırıyordu.

İşçi grubu ise, daha önce anarşistlerin ve monarşistlerin haklarını savunduğu için partiden atılan Myasnikov tarafından yönetiliyordu. Daha önce RKP(B)’yi Komintern’e şikâyet ettiği için (22’ler grubu) partiden atılan Kuznetsov ve Moiseev’de bu grubun önde gelenlerindendi. İşçiler arasında belirli bir gücü olan Grup, NEP’e, sanayide uzmanların kullanılmasına karşıydı. Sanayinin örgütlenmesinin işçi sınıfının doğrudan katılımı olmaksızın tamamen bürokratik yollarla yürütüldüğünü iddia ediyor ve fabrikalarda yeniden işçi denetiminin kurulmasını, siyasi Sovyetlerin yerini “üretim Sovyetlerinin almasını savunuyordu. Özellikle işçi sorunlarının büyüdüğü 1923 başında Grubun işçiler içindeki etkinliği artmıştı. Ancak bu iki Grup da XII.

Kongrenin gündeminde önemli bir yer tutmadı. Troçki bu grupları savunmadı, onlara yönelik tutuklamalara karşı çıkmadı, Kongre’de İşçi Grubunu “işçi yalanı” olarak nitelendirdi. Ancak sonradan İşçi Grubu’nun argümanlarını (NEP karşıtlığı, partide ve devlette bürokratism, partide demokrasi yokluğu, partinin işçi sınıfından koptuğu vb.) MK çoğunluğuna karşı kullanmaktan da geri durmadı. (Fetret 96-97)

XII. Kongrede yapılan MK seçiminde üye sayısı 40’a çıkarıldı. Eğer üye sayısı 40’a çıkarılmamış olsaydı Troçki MK üyesi seçilemeyecekti.

Stalin yeniden MK Genel Sekreteri seçildi. Orjenikidze, Rabkrin’in başına, Çerjinski Ulusal Ekonomi Konseyi başkanlığına, Kuybişev Merkez Kontrol Komisyonu başkanlığına getirildi. “40 üye içinde Troçki’nin ancak üç siyasi dostu vardı: Rakovski, Radek ve Piatakov.” (Cliff, Troçki II-274)

XII. Kongre’den hemen sonra Sultan Galiyev’in faaliyetlerinin açığa çıkması, Stalin’in yerel milliyetçilik konusundaki hassasiyetinin doğruluğunu kanıtladı. Tatar Bolşevik Galiyev, devrimin ilk günlerinde Narkomnast (Milliyetler Halk Komiserliği) üyesi ve İslam Komiserliği’nin başkanıydı. Galiyev’in başlangıçta ulusal sorun konusunda Bolşevik Parti’nin tezlerini savunuyordu. 1920’de iç savaşın sonuna doğru yaklaşıldığında, özellikle Kafkaslar ve Doğu Rusya’da burjuva hükümetler yıkılıp yerlerine Sovyet iktidarları kurulmaya başladı. Bu durum özellikle Müslüman halklarda (Tatar, Başkurt, Türkmen vb.) milliyetçilik eğilimlerinin güçlenmesine yol açtı, bu bölgelerde kurulan Sovyetlerde, yerel halkın kültürel düzeyinin geriliği nedeniyle, daha çok Rus kökenli işçilerin etkin olması, bu eğilimleri daha da güçlendirdi ve Büyük Rus Şovenizmi karşıtlığı kisvesi altında yerel milliyetçiliğin güçlenmesini koşullandırdı. Galiyev’de dahil bu bölgelerde Sovyetler içinde yönetici konumlara yükselen komünistlerin iddialarına göre, Müslüman halklar içinde proletarya yok denecek kadar az olduğu için sınıfsal bir ayırım söz konusu değildi, “proletaryaya sahip olmayan düşman sınıflara bölünmemiş bir toplumda proleter devrimden, işçi Sovyetlerinden söz

edilemezdi, ancak sınıf mücadelesini içermeyen bir “Sovyet devriminden” söz edilebilirdi. Dolayısıyla Müslüman halklar söz konusu olduğunda, sınıf iktidarı yerine “ulusal iktidar ilkesinden” hareket edilmeliydi, gündemde olan bu halkların bağımsızlığını sağlayacak olan ulusal devrimlerdi.

Galiyev’le birlikte hareket edenler (Tatar Cumhuriyeti Tarım Halk Komiseri Velidov, Kırımlı Ahmet Özenbaşı, Başkurdistan Savaş Halk Komiseri ve Askeri Konsey Başkanı Velidov (Zeki Velidi Togan vb.) daha da ileri giderek, İngiltere örneğinden hareketle sadece emperyalist burjuvazinin değil, proletaryanın da sömürgeci siyaset yürüttüğünü savunuyordu.

Daha önce beyazlarla birlikte hareket edip sonradan Bolşeviklere katılan Ahmet Velidov (Zeki Velidi Togan), Başkurdistan Cumhuriyeti kurulduktan sonra bu cumhuriyetin Savaş Halk Komiseri ve Askeri konsey başkanı oldu. Kasım 1919’da Galiyev’in çağrısıyla Moskova’da Kazan, Taşkent, Buhara, Kazakistan, Başkurdistan ve diğer Müslüman topluluklardan gelen delegelerin katıldığı illegal bir toplantı yapıldı. Zeki Velidi Togan bu toplantıya katılanlar arasındaydı. Bu toplantıdan sonra Sovyet iktidarına karşı yerel milliyetçi hareketler hız kazandı. Zeki Velidi Togan Başkurdistan’dan kovulduktan sonra, kendi biyografisinde anlattığına göre, kısa bir süre Bakü’de Mustafa Suphi’nin yanında gizlendi, 1921’de Enver Paşa’nın yeniden başlattığı Basmacılar isyanına katıldı. Ağustos 1922 yenilgisinden sonra önce İran’a, ardından Türkiye’ye geçti. 1925’de Türk vatandaşı olduktan sonra, Türk milliyetçiliğinin, anti komünist, anti Sovyet faaliyetlerin ideolojik önderlerinden biri oldu.

Halk Komiserleri Kurulu üyesi olan Galiyev, Müslüman halklar arasındaki faaliyetlerini, bu konumundan yararlanarak genişletti. (Mayıs) 1923’te GPU Galiyev’in Ufa’daki parti üyesi arkadaşlarına yazdığı ve Sovyetler Birliği’nin milliyetler siyasetinin Çarlık dönemindeki siyasetten farklı olmadığını belirten bir mektubu ele geçirdi. Galiyev Mektubunda, Sovyet yönetimine karşı ortak mücadele öneriyordu; *“Merkezi yönetimi iyi tanıyan biri olarak size şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, hükümetin Rus olmayan haklara yönelik*

siyaseti, eski emperyalist Büyük Rus siyasetinden pek de farklı değildir. 1917’de verilmiş olan sözler tutulmamıştır. Bu nedenle de gelecek Kongre’de (Komünist Parti’nin ve Sovyetlerin) ortak bir cephe oluşturmak ve ulusal çıkarlarımızı savunmak üzere Kazaklarla ve Türkmenistanlarla birleşmek zorundayız.” (A. Bennigsen – C.L. Quelquejay- Sultan Galiyev- Sosyalist yay.- 152)

Mektup ortaya çıktıktan sonra Galiyev tutuklandı, yargılandı, suçlarını kabul etti, hatalarını düzelterceği vaadinde bulundu ve tutuklandıktan kısa bir süre sonra serbest bırakıldı, ancak parti üyeliğinden atıldı. Kasım 1928’de benzer suçlamayla yeniden tutuklandı.

RKP(B) MK’sinin ulusal bölgeler, cumhuriyetlerin sorumlu emekçilerinin katıldığı bir konferansta Galiyev’in faaliyetleri ele alındı ve tartışıldı. İşlediği suçlar beş maddede özetlendi. Galiyev, yasadışı bir örgüt kurmak, milliyetlerin Sovyet iktidarına olan güvenini sarsmak, faaliyetlerini Sovyetler Birliği’nin sınırları dışında (Türkiye ve İran vb.) sürdürmek, Zeki Velidov aracılığıyla emperyalist devletlerle ilişki kurmakla suçlandı ve partiden atıldı. Ayrıca Konferans yerel “milliyetçi sapmaların” bazı Rus komünistlerinin yaptıkları hatalar sonucu, Büyük Rus şovenizmine karşı bir tepki olarak ortaya çıktığını belirledi. Bu bölgelerde parti faaliyetlerinin daha titiz izlenmesi kararını aldı.

Ekonomik Kriz

1923 yazı Sovyetler Birliği, biri ekonomik, diğeri parti krizi olmak üzere iki büyük krizle karşı karşıya geldi. Ekonomik alanda, tarımsal meta fiyatlarıyla, sanayi meta fiyatları arasında yaşanan makas krizi, NEP’in sağladığı olanaklara rağmen köylüleri etkilerken, düşük ücretler, ücretlerin zamanında ödenmemesi, artan işsizlik ve enflasyon işçi sınıfını harekete geçirdi, 1923 Ağustosunda büyük kentleri saran bir grev dalgası başladı. Parti krizi ise, kökleri RS-DİP’in 1903’teki Kongresine dayanan eski ideolojik, politik ve örgütsel çatışmaların, Lenin’in hastalığının gündeme getirdiği iktidar kavgasının eklenmesiyle ortaya çıktı, keskin biçimlere alarak devam etti.

NEP'e geçiş kararının alındığı 1921'de, hem uygulamanın ekim mevsiminden sonra başlaması hem de kuraklık nedeniyle düşen verim yüzünden beklenen sonuç alınamadı. Ama yine de köylünün durumunda öncesiyle kıyaslandığında bariz bir düzelme oldu. Ancak bu düzelme köylülüğün farklı kesimleri için farklı sonuçlar anlamına geliyordu. Küçük köylüler için kendi geçimlerini sağlamayı kolaylaştıran bu durum, orta ve zengin köylülerin zenginleşmesine yol açıyordu. Bu bilinmeyen bir şey değildi. Lenin, NEP'in bir zorunluluk olarak ilan edildiği andan itibaren, yaptığı bütün analizlerde, NEP'in köylülük içindeki ayrışmayı hızlandıracağı ve orta ve zengin köylülük leinine bir durum yaratacağını sürekli olarak vurguladı. 1924'te yapılan bir çalışma köydeki ayrışmayı net bir biçimde ortaya koyuyordu. Köylü nüfusunun % 63'ünü oluşturan yoksul ve küçük köylüler ekilebilir arazinin % 40'ına ve hayvanların %50'sine sahipken köylü nüfusunun %23'ünü oluşturan orta köylülükte bu oranlar %25 ve %25 'ti. Ekilen arazinin %34'ü ve hayvanların %25'i ise köy nüfusunun %14'ünü oluşturan zengin köylülüğün elindeydi. Bu oranlar NEP uygulamasıyla tarımda yaşanan her gelişmenin orta ve zengin köylünün yararına işlediğini gösteriyordu. Ayrıca NEP'le birlikte toprak kiralamanın yasallaştırılması ve işçi çalıştırma yasağının gevşetilmesi (çalıştırılabilir işçi sayısı 20'ye çıkartıldı) köydeki bu ayrışmayı daha da belirginleştirdi. Özellikle 1923 mükemmel hasadı küçük köylünün yaşam standardını yükseltirken orta ve zengin köylülerin zenginliğini artırdı. Pazarda meta satıcı olarak giren bu kesim artık tarımda palazlanan kapitalist sınıfın yeni temsilcileriydi. ((E. H. Carr Sovyetlerde Fetret Devri -İletişim – (Fetret) -19- Dip not-10)

NEP'le birlikte sanayi de gelişmeye başladı. Ancak bu gelişme tarımla kıyaslandığında çok daha yavaş ve eşitsizdi. Sanayi üretiminde özel işletmeler çok küçük bir yere sahipti. NEP uygulamasına geçişle 20 ve daha az işçi çalıştıran işletmeler ya eski sahiplerine ya da özel kişilere kiraya verildi. Bu işletmeler işçi denetimine tabiydi. Ancak işçilerin işletmenin idaresiyle ilgili söz hakları yoktu. NEP'le birlikte gelişen bir diğer sanayi kesimi de kırdaki zanaatkarlıktı. Za-

naatkar üretimi sanayi üretiminin çok küçük ama oldukça yaygın bir parçasıydı. İç savaştan en az zarar görmüştü, NEP uygulamasından sonra en hızlı gelişen kesim oldu, çünkü köylü esas olarak bu sanayi ürünlerini satın alıyordu. Bütün bu küçük ve zanaatçı özel işletmelerin toplam üretim içindeki payları %5'i geçmiyordu.

Sanayinin en etkili ve büyük kısmı proleter devletin elindeydi. Lenin'in deyimiyle bu NEP'e karşı işçi sınıfının elindeki en etkili silahtı. Devletin kontrolündeki bu sanayi, pazar için üretim yapan hafif sanayi ve üretim araçları üreten ağır sanayiden oluşuyordu.

Devlet sanayiye, SSCB Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi (Vesenka) ve cumhuriyetlerde oluşturulan Cumhuriyet Vesenka'ları eliyle yönetiliyordu. Sanayide uygulamaya başlanan ademi merkezçiliği bağlı olarak eyalet ve bölgelerde ulusal ekonomik konseyleri (Sovnarhoz) kuruldu. Yerel sanayinin sorumluluğu yerel Sovyetlerdeydi. Bu sistem alt örgütlerin üst ekonomik örgütlerle ilişkilenebiliyordu. Aralık 1920'de Vesenka yeniden örgütlendi. Vesenka'ya bağlı Glavki'ler (ekonomi üst komiteleri) 52'den 16'ya indirildi. Görevleri sanayinin organizasyonunu denetlemek ve planlama yapmaktı. 16 Glavki'nin her biri kendi alanındaki mahalli kolların kontrolünü sağlıyordu.

Ağustos 1921'de sanayinin birçok kolunda işletmelere üretimlerinin yarısını pazarda satma hakkı verildi. Kısa süre sonra bu uygulama tam ticaret serbestisine dönüştürüldü. Ekim 1921'de işletmeler devlete bağlı işletmeler ve ticari bağımsızlığa sahip işletmeler olarak iki sınıfa ayrıldı. Yakıt, maden, savaş araç ve gereci üreten sanayi, lokomotif, elektrik santralleri vb. bunlar merkezi devlet organları tarafından yönetiliyordu ve ürettiklerini devlete vermek zorundaydı.

Büyük devlet fabrikaları sektör ve grup işletmeleri olarak birleştirilerek tröstler biçiminde örgütlendi; her bir tröst ortalama 10 işletmeyi birleştiriyordu. En büyük tröstler tekstil ve metal sanayindeydi. Devlet bütçesinden finanse edilen tröstler karlılık ilkesine göre yönetiliyordu, yani her tröstün ana çalışma ilkesi azami kar elde etmektir. İşletmenin zorunlu giderleri (amortisman, yeniden üretim, ücretler, primler, kredi faizleri vb.) çıktıktan sonra karın geri kalan

kısmı devlete aktarılıyordu. Bazı tröstlerse ürettikleri ürünün belli bir kısmını devlete vermek zorundaydı. Geri kalan bölüm ise piyasaya sunuluyordu. Tröstler ülke, cumhuriyet ve mahalli çapta örgütlenmişti. En büyük tröstler (Metal, kömür, makine, tekstil, şeker, kereste, lastik vb.) ülke çapında örgütlenen tröstlerdi. Toplam tröst üretiminin % 60'ı bu tröstler tarafından üretiliyordu. Cumhuriyet tröstlerinin payı % 15, mahalli tröstlerinki ise %25'ti. Tröstlerde çalışan işçi sayısı da Tröstün büyüklüğüyle orantılıydı. Bu sayı mahalli tröstlerde ortalama 85 iken, ülke çapındakilerde 400'ü buluyordu. (Maurice Dobb, Sovyet Ekonomisinin Gelişimi-1968 -133)

Ticaret serbestisi ve kar esaslı çalışma tröstler arası rekabeti de beraberinde getiriyordu. Ocak 1922'de bu düzensizlikleri önlemek amacıyla Tröstleri düzenleme komisyonu kuruldu. Böylece Tröstler hukuki bir zemine kavuştu. Tröstlere yönelik devlet kontrolü Vesenka tarafından yapılıyordu. Tröstün kurulması, dağıtılması, yönetim atanması ve değiştirilmesi, gelir-giderlerinin denetlenmesine Vesenka karar veriyordu. Hesap denetimine katılan sendikaların idarenin kararlarına müdahale etme yetkileri yoktu. Tröstler kendi bünyesindeki fabrika müdürlerini atıyorlardı ve üretim planlarını hazırlıyordu. Planları Vesenka'da onaylandıktan sonra yürürlüğü girebiliyordu. Tröstlerin yıl sonu karları, Vesenka ve Maliye Halk Komiserliği'nin (Narkomfin) ortak toplantılarında görüşülüp, karın nasıl dağıtılacağına karar veriliyordu.

Sanayideki gelişmeyle birlikte işçi ücretlerinde, 1921'de savaş ekonomisiyle kıyaslandığında belirli bir ilerleme kaydedilse de bu yeterli değildi. Ancak ücretlerdeki iyileşme iki gelişme tarafından tehdit ediliyordu. Bunlardan birincisi, sanayide bireysel yönetim ve azamı kar ilkesinin uygulanmaya başlamasıydı. Bireysel yönetim ilkesine bağlı olarak işletme yönetimlerinin bileşimi değişmeye başladı. 1922'de istatistiklere göre sanayi yönetiminde yer alanların % 65'i işçiler, % 35'i ise işçi olmayanlardı (uzmanlar). İşçi olmayanların ancak 1/7'si parti üyesiydi. Bir yıl sonra 1923'de bu oranlar % 36 işçi ve % 64 işçi olmayanlar olarak değişti. İşçi olmayanların yarısına yakını parti üyeleri oluşturuyordu. (Fetret - 55)

Üretimin azami kar ilkesine göre örgütlenmesi, yöneticilere ücret artışlarını sınırlama yetkisi veriyordu. Ücretleri baskılayan bir diğer faktör de paranın değerindeki düşüştü, bu düşüş reel ücretleri sürekli olarak kemiriyordu. Üretimin örgütlenmesinin tümüyle sanayi yöneticileri tarafından yapılması ve işçi ücretlerinin reel olarak düşmesine rağmen uzmanların aldığı yüksek ücretler işçiler arasında rahatsızlığı büyüten bir diğer faktördü.

İşçi sınıfının durumunu kötüleşmesine yol açan diğer bir faktör de işsizliğin artmasıydı. İşsizliği artıran etkenlerin başında iç savaşın bitiminden sonra orduda yaşanan toplu terhisler ve köyden kente göç geliyordu. 1921’de kayıtlı işsiz sayısı 1,5 milyondur. Bu işsizlerin büyük çoğunluğunu ise kalifiye olmayan işçiler, özellikle inşaat işçileri oluşturuyordu. İşsizliği artıran diğer bir etken ise karlılık ilkesi gereği, sanayi yöneticilerine tanınan işten çıkarma ve toplu tensikat yapma hakkıydı. Buna bazı üretime elverişli olmayan işletmelerin kapatılması eklenince 1921 Ekimi ile 1922 yazı arasında devlet işletmelerinde çalışan işçi sayısı 1,5 milyondan 1 milyona düştü. (Maurice Dobb, Sovyet Ekonomisinin Gelişimi-1968 -151)

NEP’in işçi sınıfı üzerindeki gölgesi sadece reel ücretlerdeki gerileme ve işsizlik değildi, sendikaların etkinliği de geriledi. Sendikalar artık üyelerinin katkılarıyla varlıklarını sürdürmek durumunda kaldı. Sendika aidatlarının ücretlerden kesilmeye başlamasıyla sendikaların üye sayıları da düşmeye başladı. Temmuz 1921’de 8,4 milyon olan sendikalı üye sayısı, Nisan 1922’de 5,8 ve Ekim 1922’de 4,5 milyona geriledikten sonra Ekim 1923’de 5,5 milyona yükseldi. (Fetret - 74)

Sendikaların protestosu bu durumu değiştirmede. İşçi ücretlerinin baskılanmasına devam edildi. NEP işçi sınıfının durumunda kayda değer bir iyileşme sağlamasa da sendikalar bir yandan parti politikası olarak NEP’i desteklemek, öte yandan da işçilerin talepleri arasında bir denge politikası izlemek durumunda kaldı.

Ticarette durum şöyleydi; Toptan ticaret büyük ölçüde tröstlerin elindeydi. Perakende ticarette ise durum tam tersineydi. Devletin perakende ticareti geliştirmek için attığı adımlar çok yetersizdi. Bazı

bölgelerde Vesenka denetiminde kurulan Çok Amaçlı Devlet Mağazaları (GUM) ve tüketim kooperatifleri son derece yetersizdi. 1924 başında GUM'ların perakende ticaretteki payları %10, Kooperatiflerin payı ise % 6,6 kadardı. Perakende ticaret büyük kısmıyla Nepman adı verilen spekülâtörlerin elindeydi. Toptan ticaretin ancak % 25'ini elinde bulunduran Nepmanlar'ın perakende ticaretteki payları % 83,4'tü. (Fetret - 24)

Sovyet İktidarına yönelik tehdidin en büyüğünü de Nepmanlar'ın artan bu etkinliği oluştuyordu. Artık kapitalist gelişme sadece tarımda değil, ticaret yoluyla sanayiye de yayılıyordu. Devletin 1922 'de ticareti denetlemek amacıyla kurduğu ticaret borsası da bu durumu değiştirmede yetersiz kaldı. Bu durum 1928'e kadar sürdü. 1928'de Nepmanlar'ın toptan ticaretteki payları % 5'e, perakende ticaretteki payları ise % 25'e geriledi.

Mali alanda yaşanan para krizini (1921 den sonra çıkartılan Sovyet rublesinin değeri, hafif sanayiye verilen destek, bütçe açıkları ve fiyat istikrarsızlığı nedeniyle hızla düşmekteydi) çözmek için Kasım 1922'de altına endeksli yeni bir para (Çervonet) çıkartılması kararı alındı. Bunu Moskova'da menkul kıymetler borsasının kurulması izledi. Yabancı paralarla yapılacak işlemler borsayla sınırlandırıldı. İç ticarete yabancı paraların kullanılması yasaklandı. Gosbank'a (devlet bankası) bütün döviz stokları ve dış ticaret işlemleri için sınırsız denetim hakkı verildi. Çift para sistemi (Sovyet Rublesi – Sovznak ve Çervonet) 1923 yılı boyunca sürdürüldü. Çift para sistemi, kredilerin sınırlandırılması, bütçe disiplininin sağlanması, devlette çalışanların sayısının azaltılmasına bağlı olarak, 1923 yılı sonunda Sovznak'ın tedavülden çekilmesiyle çözüldü.

1921- 22 kışında hafif sanayinin karşılaştığı en önemli sorunlardan biri hammadde tedariki ve mamul madde satışıydı. Sorunun kaynağını 1921 tarımsal üretimindeki düşüş oluştuyordu. Tröstler gerekli hammadde, özellikle tarımsal hammadde ihtiyaçlarını karşılayabilmek için birbirleriyle rekabet halinde, köylerde küçük alım satım dükkanları açmaya başladılar. Hatta işçileri devreye soktular, işçilere ücret olarak üretilen metaları vererek, işçilerin bunları

köylülerle takas etmesini sağlama yoluna gittiler. Örneğin şeker kamışı alabilmek için ya köylülere doğrudan ya da işçiler aracılığıyla şeker satışı yapıldı. Bunun fiyatlar üzerindeki etkisi sanayi ürün fiyatlarının düşmesi oldu. Buna bir de kuraklık nedeniyle hasadın düşüklüğünün tarım fiyatlarında yol açtığı artış eklenince fiyat makası tarımsal ürünler lehine açıldı. Vesenka 1922 Mayısında buna müdahale etti. Tröstlerin üretim programlarında kısıntıya gidildi. Bu kısıntıyla birlikte fiyat makası kapanmaya başladı.

Tröstler bir kez daha hammadde temin etme ve mamul madde satışı sorunu yaşamamak için harekete geçti. Vesenka'nın onayıyla ticari işletmeler kurmak için örgütlenmeye başladılar. Alım ve satım fiyat istikrarını sağlamak üzere aynı sanayi kollarındaki tröstler bir araya gelerek sendikalar (kapitalist ekonomilerde kartellere benzer bir örgütlenme) biçiminde örgütlendi. 1922 sonunda 176 tröstü içine alan 17 sendika kuruldu. Bunların en büyükleri tekstil ve maden sendikalarıydı. Bu sendikalarda çalışan işçi sayısı devlet işletmelerindeki toplam işçi sayısının %54'ünü oluşturuyordu. 1923 sonunda ise 360 sanayi tröstünün 176'sı sendikaların çatısı altında birleşmişti. Çalıştırdıkları işçi oranı % 80'di ((Maurice Dobb, Sovyet Ekonomisinin Gelişimi-1968 -159)

1921-22 Kışında etkili olan makas krizi, (tarımsal meta fiyatlarının sanayi meta fiyatları aleyhine artması), tarım ve sanayi meta fiyatlarının birbirine yaklaşmasıyla çözülmüştü. 1923 yazında ise çok daha derin yeni bir fiyat makası krizi yaşanmaya başladı. Bu kriz önceki krizlerden farklıydı. Öncesi krizler kıtlık krizi iken bu kez krizin kıtlıkla ilgisi yoktu, tarımda hasat beklentinin üstündeydi, tarım kadar olmasa da sanayideki gelişme de meta kıtlığına yol açacak seviyenin üstündeydi. 1923'de elde edilen mükemmel hasat tarımsal meta fiyatları üzerinde fiyatların düşmesi ve köylünün satın alma gücünün artması biçiminde yansıdı. Ancak sanayide durum başkaydı. Sanayi tröstlerin elindeydi ve tröstlerin temel ilkesi aşırı kar etmektir. Sanayide tarım kadar olmasa da bariz bir gelişme olduğu halde tröstlerin tekel konumları nedeniyle fiyatlarda bir düşme değil, tersine bir yükselme yaşandı. 1922 kışında tarım lehine oluşan

fiyat makası bu kez gittikçe açılan bir biçimde sanayi malları lehine oluştu.

1923 yazında Sovyetler Birliğinde birbiriyle bağlantılı üç kriz söz konusuydu. Birincisi işçi sınıfı içerisinde büyüyen huzursuzluktu. Ağustos ve Eylül ayında bu huzursuzluk en tepe noktaya ulaştı. Huzursuzluğun temelinde ücretler ve kızıl yöneticiler vardı. Ekono-mide tröstleşme ve tröstlere tanınan haklar; işletme idaresinin bağımsızlaştırılması, azami kar ilkesi, işçilerin ve sendikaların idare üzerindeki etkisini azalttı. Ücretler, işten çıkarma, çalışma koşulları, iş disiplini ve toplu sözleşmeler işçiler, dolayısıyla sendikalarla işyeri yöneticileri arasında sürekli bir gerginlik kaynağı oluşturdu.

1923'te işçi sınıfı içinde başlıca huzursuzluk kaynağı ücretlerdi. Savaş Komünizmi döneminde ücretler ya aynı, ya da tayın şeklinde ödeniyordu. NEP'in hedeflerinden biri de tarıma uygulanan vergide olduğu gibi, işçi ücretlerinin de aynı yerine nakdî ödenmesiydi. 1921'den itibaren ücretlerde tedrici olarak nakdi ödemeye geçildi. 1922-23 yılları boyunca ücretler düzensiz olsa da, para değerindeki düşüşlere rağmen sürekli arttı. Ortalama ücretler ağır işler için 8,10, kol işçileri için 6,78, hafif işler içinde 4,76 “meta Rublesi” olarak belirlenmişti. Asgari ücret bütün ülke için ortalama 7.40 ruble civarındaydı. Sanayi işçisinin ücretleri ortalama Ocak 1922'de %75, Aralık 1922'de %142 ve Ocak 1923'te %162 oranında yükseldi. Bununla birlikte hafif sanayideki ücretler ağır sanayidekilere göre daha yüksekti ve bu fark 1922'de sendikaların gelişimi ile eşitlendi. (Fetret-86-88)

1923'te ücretlere ilişkin bir diğer sorun da ücretlerin zamanında ödenmemesiydi. Ücretlerin geç ödenmesinin nedeni işletmelerin nakit sıkıntısından çok yaşanan para kriziydi. Sovyet Rublesi sürekli değer kaybediyordu. İşletme yöneticileri paranın değerindeki bu düşüşü işçilerin aleyhine kullanmanın bir yolu olarak ücretleri mümkün olduğu kadar geç ödemeye başladılar. Bu yöntemle işçi ücretleri üzerinden işletme sermayelerini güçlendirme ve karı artırmanın peşindeydiler. İşçilerin artan tepkilerinin bir diğer nedeni de işçilerin “kızıl yöneticiler” olarak adlandırdıkları işletme yöneticileriydi.

Bu yöneticiler ağırlıklı olarak burjuva kökenliydi ve bu durum işçiler arasında büyük bir tepki yaratıyordu. “Kızıl yöneticiler” işten çıkarma, işe alma, toplu tensikat yapma, disiplinsizlik nedeniyle işten atma ya da cezalandırma gibi geniş yetkilere sahipti. Ücretleri ortalama işçi ücretlerinin onbeş katını buluyordu. Bunlara ek olarak Nisan 1923’te çıkartılan bir kararname bu yöneticilere yıllık kar üzerinden prim vermeyi öngörüyordu. Gerçi aynı kararname işçilere de primi öngörüyordu ama işçiler bu primi nakdi değil aynı olarak alıyorlardı. Yani işçilere prim ürettikleri mallarla veriliyordu. İşçiler prim olarak aldıkları bu malları ancak pazarda satarak başka metallerle değiştirebiliyor ya da nakde çevirebiliyordu. Üretim araçları üreten fabrikalarda işçilere verilen prim daha bir sorunluydu. İşçiler primi mesai saatleri dışında onlara gösterilen tüketim maddesi üreten işyerlerinde çalışarak alabiliyordu. Bu durum işçilerde yöneticilere karşı tepkiyi daha da büyütüyordu. Troçki 12. Parti kongresine sunduğu raporda işletme yöneticilerinin görevinin “üretim maliyetlerini azaltmak, kar elde etmek” olduğunu belirterek onlara tam bir destek verdi. “İşçilerin seçiminin, tayinlerinin ve işten çıkarılmalılarının yönetici organların ellerinde olması, sanayinin gerçek yönetimi için ve söz konusu organların sanayinin yazgısının sorumluluğunu taşımasını mümkün kıldığı için gerekli bir koşuldur. Sendikaların önerileri ve onayları tam olarak ve anlayışlı şekilde dikkate alınmalı, ama var olan yasalar ilgili yönetici organlara tam bir seçme ve atama özgürlüğü tanıdığı için, sendikalar, hiçbir koşul altında, onları sorumluluklarından muaf tutmamalıdır” Yöneticilere karşı artan tepkilere değinerek, onlardan bu tepkiler karşısında gerileyerek, “emek üretkenliği, ücretler vb. konularda en az direniş çizgisini izleyerek karlılığı, bu yolla da işletmenin geleceğini tehlikeye” sokmamalarını istedi. Parti ve sendikaların görevinin “emeğin üretkenliğini artıran, maliyetleri düşüren” yöneticilerin arkasında olduğunu belirterek, İşçilere “işçi kitlesine işletmeyi karlı hale getirmeye çalışan bir yöneticinin işçilerin yaşam standartlarını yükseltmeye ve onun sağlığını korumaya çalışan bir sendika emekçisi kadar işçi sınıfının çıkarlarını koruduğunu” bilmeleri gerektiğini hatırlattı. (Fetret -60)

Şüphesiz bu görüşler sadece Troçki'ye değil, cılız muhalif sesler bir yana bırakılırsa partinin tümüne aitti. Bizim bunları alıntılamanızın nedeni Troçki'nin hatasını tespit etmek değil, onun her zaman yaptığı gibi, daha önce hemfikir olduğu konuları sonradan parti yönetimine karşı bir eleştiri olarak öne sürmesi gerçeğinin görülmesidir.

1923 yazında yaşanan ikinci kriz, daha önce de belirtildiği gibi, tarımsal mal fiyatlarıyla sanayi mal fiyatları arasında gittikçe açılan makas kriziydi. Krize yol açan asıl neden Troçki ve onu izleyenlerin savunduğu gibi, sınai gelişmenin düşüklüğü değil, aşırı kar etme dürtüsüyle hareket eden tröstlerin karı artırmak için sanayi ürün fiyatlarını yükseltmeleriydi.

Bu iki kriz (ücret, ve makas krizi) ve bunlara eklenen para krizi 1923 Ağustos Eylül aylarında en tepe noktaya ulaştı. Krizler kendini kentlerde işçi grevlerinin yaygınlaşması ve köyde sanayi ürün fiyatlarının köylülük içinde yol açtığı tepkiler ve parti içinde artan muhalif çıkışlar biçiminde ortaya koymaya başlayınca Parti MK'si soruna daha fazla kayıtsız kalamadı.

Parti Eylül 1923'de ortaya çıkan bu üç krizi çözümlemek üzere üç ayrı komisyon, Makas komisyonu, Ücret Komisyonu ve Partideki illegal gruplaşmaları araştırarak bir üçüncü Komisyon kurulması kararı aldı. Makas Komisyonu, sanayi ürünleri ile tarımsal ürünler arasında oluşan fiyat makası sorununu, Ücret Komisyonu, ücretlerin düşüklüğü (1922'de işçi ücretleri 1913'ün yarısı kadardı), zamanında ödenmemesi, enflasyon karşısında erimesi vb. sorunları, üçüncü komisyon da işçi grevleri ve bu grevlerle birlikte parti içinde ve dışında ortaya çıkan muhalefet sorununu ve bunlara karşı alınacak önlemleri belirleyecekti.

Bu üç komisyon içerisinde Makas Komisyonu merkezi bir öneme sahipti. 17 üyeden oluşan Makas Komisyonu Merkez Komite'nin tüm eğilimlerini temsil ediyordu. Ancak parti içi muhalefetin iki önemli isminden Troçki, zamanı olmadığı gerekçesiyle komisyonda görev almayı reddetti, Preobrajenski ise, hiçbir işe yaramayacağını söyleyerek komisyonu boykot ettiğini açıkladı. Böylece onlar ko-

misyonun başarısız kalması durumunda eleştiri “özgürlüğünü” de ellerinde tutmuş oluyordu. Troçki daha kurulan komisyonlar çalışmaya başlamadan 8 Ekim’de Merkez Komiteyi suçlayan bir mektup yazarak Moskova’dan ayrıldı. Bu, partide yeni bir krizin de başlangıcı oldu. (Bu konu parti krizinde ele alınacak)

MK çoğunluğu sanayi lehine oluşan fiyat makası ve ücret krizinin, kredilerin sınırlanması, fiyat denetiminin devreye sokulmasıyla, ücretlerdeki iyileştirmeler ise para krizinin çözülmesi, emek verimliliğinin artırılması, sanayide var olan ücret eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması, ücretlerin geç ödenmesinin yasaklanması vb. önlemlerle çözülebileceğini savunurken Troçki’yi izleyen muhalefet ise, herhangi bir alternatif sunmadan eleştiri nöbetine tutulmuşçasına aynı şeyleri tekrarlayıp duruyordu. Herşeyi devlet ekonomisinin bütün sektörlerini birleştiren bir planın yokluğuna bağlıyordu, tröstlere azami kar sağlayan politikayı destekliyor, karın azaltılmasına karşı çıkıyor, komisyonların bir işe yaramayacağını, makas sorununun sanayi meta fiyatlarını düşürerek çözülemeyeceğini ileri sürerek bütün bu olup bitenin Parti MK’sinin izlediği yanlış politikalardan kaynaklandığını ileri sürüyordu. Troçki fiyatları düşürmek için bir komitenin kurulmasını “ planlı ve manipülatif bir regülasyonun, fiyatları savaş komünizmi usulüyle kontrol etme girişiminin kaçınılmaz sonuçlarının gücüyle işlediğini gözardı eden bir politika tarzının anlamlı ve yıkıcı bir göstergesi” olduğunu ileri sürdü. (Fetret -123) Halbuki Troçki daha önce de değinildiği gibi sosyalist ilkel sermaye birikimi konusunda tam da savaş komünizmi yöntemlerini savunuyordu.

Makas komisyonu tarafından hazırlanan ve oybirliğiyle kabul edilen karar tasarısı Aralık 1923’te Politbüro tarafından onaylandı. Makas komisyonunun kararında ayrıca ağır sanayinin finansmanı ve Gosplan’ın güçlendirilmesine de yer verildi. Makas sorununun çözümü için Gosbank (Devlet Bankası) devreye girdi, hafif sanayiye verilen kredileri kısıtladı, bu tedbirle tröstler, stokları devreye sokarak, fiyatları düşürmeye zorlandı. Yeni kurulan İç Ticaret Komitesi aracılığıyla toptan ve perakende fiyatlar üzerinde denetim kuruldu.

Bazı metalarda (tuz, şeker, gazyağı vb.) tavan fiyat uygulamasına geçildi. Tröstlerin azami kar ilkesi gevşetilince ücretler üzerindeki baskı da ortadan kalkmaya başladı. Ücretlerin sanayideki gelişme ve emek verimliliğine göre biçimlendirilmesine karar verildi. Ücretlerin devlet istikraz senetleriyle ödenmesi ve ücret ödemelerindeki gecikmeler yasaklandı.

Nepmanların ticaretteki etkinliğinin azaltılması için de bir dizi önlem alındı. Bazı metalarda fiyatların sabitlendi, GUM ve tüketim koparatiflerinin sayısı artırıldı. Ayrıca Nepmanlara karşı bir baskı ve tutuklama politikası izlendi. Varlıklı tüccarlar ve spekülâtorlerin eğlence mekanları basıldı, önemli bir kısmı kapatıldı ve yüzlercesi tutuklandı.

Bütün bu önlemler kısa sürede etkisini gösterdi. Ekim sonundan itibaren sanayi ürün fiyatlarında düşme, tarımsal ürün fiyatlarında ise artış oldu, makas kapanmaya başladı. Ekim 1923'te tarımda toptan ve perakende fiyatlar 1913'ün fiyatlarının sırasıyla % 49 ve %58'i düzeyindeyken Ocak 1924'te sırasıyla % 68 ve % 77'ye yükseldi. Aynı dönemde sanayi toptan meta fiyatları 1913 düzeyinin % 171'inden % 134'e, perakende fiyatlar da % 187'den % 141'e geriledi. (Fetret -137)

Mayıs 1924'te asıl amacı fiyat denetimi olan İç Ticaret hak komiserliği kuruldu, başına Kamenev getirildi. Alınan bu önlemlerle fiyat makası kapandı, tarım ürün fiyatlarıyla sanayi ürün fiyatları 1913 düzeyini döndü.

Kredilerin sınırlandırılmasına karşın sanayi üretimi, ağır sanayi daha yavaş gelişse de, gelişmesini sürdürdü. Vesanka başkanı Rykov Aralık 1923'te hazırladığı raporda sanayi üretiminin 1920'deki üretimin iki katına çıktığını, 'kömür madeni ve metalürji sanayinin 1920 toplamının % 159'una, tekstilin % 320'sine ulaştığını söyledi, buna karşın ağır sanayi 1913 düzeyinin ancak % 34'üne ulaşabilmişti. (Fetret -138)

Makas Komisyonu'nun aldığı kararla çervonet (1 çervonet =on altın ruble) ülkenin tek para birimi olarak kabul edildi. Gosbank'ın döviz rezervleri Ocak 1923'te 15 milyon altın rubleden Ocak 1924'te

150 milyon altın rubleye çıktı.

Sanayi üretimi, 1924 sonunda ise 1920'nin 2,5 katına çıktı ve 1913'deki üretimin % 40'ına ulaştı. Endişe verici olan ise Metal sanayinin 1913'un ancak % 28,7 düzeyinde olmasıydı. 1924 Şubatında Çerjinski'nin Vesenska başkanlığına getirilmesinden sonra metal sanayi yeniden ön plana çıkmaya başladı. (H. Carr – Lenin'den Stalin'e Rus devrimi, Yordam Kitap -116)

Bu gelişmeler Sovyet dış ticaretinin üzerinde de olumlu etkiye bulundu. 1922'den sonra 1923 hasadı da mükemmeldi. Üst üste iki mükemmel hasat, ve sanayi üretimindeki iyileşme sonucunda Sovyet dış ticareti önemli bir ivme kazandı. 1923-24'te Sovyet ihracatı ve ithalatının durumu şöyleydi; İhracatın % 75'ini tahıl ve tarım ürünleri, geri kalanını ise ağaç sanayi ürünleri, petrol vb. oluştururken, ithalatın %75'ini pamuklu kumaş ve diğer yarı mamul mallar oluşturuyordu. (Lenin'den Stalin'e -117)

Parti içinde ve dışındaki grupları araştırmak üzere kurulan üçüncü komisyon grevlerin yaygınlaşmasında, ekonomik krizle birlikte harekete geçen Menşevik ve SD'lerin rolü olduğunu belirledi. Haziran 1923'te MK Menşevik ve SD'leri "bilinçli karşı devrimci" olarak itham eden bir genelge yayınladı ve Moskova'da tutuklamalar başlatıldı. Parti içinde illegal çalışma yapan gruplara, özellikle İşçi Grubuna yönelik tutuklama başlatıldı. 200'den fazla parti üyesinin İşçi Grubu'yla ilişkisi olduğu tespit edildi. 20 kişi tutuklandı. Bu kararlar önce Partinin 16-18 Ocak'ta toplanan XIII. konferansında, ardından XIII. Kongre'de onaylandı.

Devam edecek

Komünistler Birliği'nden Komünist Enternasyonal'e Yazı Dizisi Üzerine

Alper Öztaş

Derginin bir önceki sayısında “Komünistler Birliği'nden Komünist Enternasyonal'e yazı dizisini” değerlendirirken, post Marksistlere karşı verilecek kuramsal mücadelede, tarihsel süreçleri yeniden değerlendirerek sunmanın yanında, doğru bir Marksist bilimsel kurama sahip olmanın önemine değinmiştik. Ancak bu şekilde, Marksizm'e yapılan saldırıları, kuramsal yanlışları içinde görmek ve göstermek mümkün olacaktır. Oysa çoğu 'Marksist' yazın, ne saldırının kuramsal yönünü açmaya çalışır ne de Marksizm'e yapılan tahrifata kuramsal bir açıdan karşılık verme eğilimi taşır. Daha çok, tahrifatın yaratacağı ya da yarattığı politik sonuçları serimlemeye ve Marksizm tarihinin içinden bu yönde bir tahrifata cevap olma benzerliği, potansiyeli taşıyan olgu ve fenomenleri sunmaya odaklanır. Bunun temel nedeninin, Marksist bilimin gerçek bir kavranış eksikliği olduğunu söylememiz mümkündür.

Bir örnekle açmaya çalışalım. Örneğimizi, yaygın bir kabul gören pozitivizm ile Marksizm'in ayrımının tartışmaları üzerine kuralım. Pozitivizmin yaklaşımına karşı da, Marx'ın, Feuerbach eleştirisi için not düştüğü 'on bir tezin' ve Alman İdeolojisi kitabının içinden bir-

kaç örnek sunalım. Pozitivizm gibi bir kuramsal yanılığının bile, günümüz Marksizm'inin savunucularından ne yazık ki daha derin bir tartışma içeriği taşıdığını ve mekanik materyalist bir kurama hapsolmuş günümüz düşüncesinden hak ettiği eleştiriyi almak bir yana onay gördüğünü göstermeye çalışalım.

Önce A. Cevizci'nin sözlüğünden alıntılarla pozitivizme dair bir çerçeve oluşturalım. Pozitivizm, “metafizik ile bilim arasına kesin sınırlar koyan, dogmayı ve sezgisel olanı bilimsel etkinlik alanından uzaklaştıran ve... bilimsel bilgiyi öne çıkaran... akla, gözleme ve deneye dayalı pozitif bilginin” tek bilgi türü olmasını öngören dünya görüşü. Pozitivizm, “bilim felsefesinde, doğrudan doğruya ampirik gelenek içinde yer alan ve gözlem ve deneyime dayanan pozitif bilgi lehine metafiziği, metafiziksel spekülasyonu reddeden anlayış, öğretisi”. Okudukça hepimize çok da olumlu bir izlenim veren bu açıklamaları uzatmak ve bir pozitivizm ‘bilimselliği’ şiiri yazmak mümkün ama son bir alıntıyla bitirelim. “Saint-Simon ve özellikle de Comte tarafından kurulan bir öğretisi olarak pozitivizm, İngiliz ampirizminin dış dünyayı sadece deneyim yoluyla bilebileceğimiz, her türlü bilginin son çözümlemede duyu-deneyime dayanmak durumunda olduğu tezini kabul eder”.

Son alıntıda adı geçen Comte, Auguste Comte. Ülke olarak eğitim sistemimizin kaynağını oluşturan pozitivist, aydınlanmacı filozof. Yani ülkemizin akli, Comte'un tedrisatı içinde bir eğitim almıştır diyebiliriz. Zaten yukarıdaki pozitivizm tariflerinin aklımıza hiçbir olumsuz çağrışım getirmemesi ya da hiçbir aykırı soru oluşturmaması da biraz bundan. Peki ama bir Marksist için yukarıdaki tariflerde itiraz edilecek bir şey var mıdır? Metafizik ve dinsel dogmaların dışında olan Marksist kuram için de, bilginiz, sadece duyu ve deneyime dayalı değil midir? Elbette bu sorunun cevabı; Marksizm için de ‘tüm bilginiz sadece duyum ve ilişkili duyumlar anlamına gelen deneyime yaslanmaktadır’ olacaktır. Marksizm için de, duyularımız dışında bir bilgi kaynağı yoktur ve olamaz.

O halde Marksizm ile pozitivizmin bu noktada ortaklaştığı dü-

şünüle bilir mi? Buna, pozitivistizmin anlayışının bilimsel olduğunu düşündüğü için evet diyen birçok Marksist bulunmaktadır ne yazık ki. Hatta temel bir ‘pozitif bilimler-toplum bilimleri’ ayrımı yapan ve ‘pozitif bilim’ alanında pozitivistizmin hâkimiyetini ilan eden ve Marksizm’i ‘toplum bilim’ alanı için öneren de oldukça çok Marksist de bulunmaktadır. Ya da epistemoloji-ontoloji ayrımı yanlışlığını onaylayan ve diyalektik materyalizmi epistemolojinin içine layık gören de birçok Marksist bulunmaktadır. Bu yanlışlıklara kendini çok kaptıran Marksistlerden, diyalektik materyalizmi, Doğanın Diyalektiği kitabında tüm bilimsel alanlara uygulayan Engels için, Materyalizmi kabalaştırdığı eleştirisi de duyabilirsiniz. Comte’un tedrisatından geçen ‘Marksistler’, pozitivistizmden vaz geçmeden ve onu bilimsel yöntem olarak görerek, ‘Marksist’ olmaya çalışınca böyle sonuçlar çıkabilmektedir ne yazık ki.

Sorumuza geri dönelim, bilginin tek kaynağı duyum ve ilişkili duyum olarak deneyim midir? Bu sorunun pozitivist olan ile Marksist olan cevapları aynı gibi görünür: Evet, bilginin tek kaynağı duyumdur. İkisinin de evet demesine rağmen, pozitivistizm yanlışlığı ile Marksist bilimsellik arasındaki büyük ayrımı oluşturan ise: ‘Peki o zaman duyum nedir?’ sorusudur. Bu sorunun cevabını pozitivistizm, yaygın olarak kabul gören ‘edilgen duyuru’ ile açıklarken, Marksizm, ‘On bir Tez’de de göreceğimiz üzere, ‘etkin duyuru’ tanımı ile açıklayacaktır.

Positivistizm için duyuru, bilincin dışındaki olgu ve fenomenlerin, duyuru organlarımız fizyolojisi içinde, bilince doğrudan yansıması ile oluşmuştur. Positivistizm bize, gördüğümüzü, duyduğumuzu vb. söyler o kadar. Düşünce tarihi içinde tartışılan, duyuma yönelik tüm sorunlar pozitivistizm tarafından görmemezlikten gelir. Daha doğrusu pozitivistizm, duyuru organları fizyolojisini açıklamakla bu sorunların yok olmasını umar ama gözün tüm fizyolojik açıklamalarına rağmen, görmenin ne olduğunun açıklanamaması, pozitivistizmde malumdur. Bu nedenle duyurumun tüm neden ve nasıllarını metafizik alana havale etmekten çekinmez. Görmenin bilgisini, gözün ve bey-

nin fizyolojisini daha da derin bileceğimiz gelecek zamana ertelemeyi yeterli görür. O güne kadar ise bu tartışmayı metafiziksel alana atmakta sakınca görmez. Yani metafiziğe savaş açtığını düşünen pek bilimsel pozitivizm, duyumun kategorilerini ve kavramlarını metafizikten almaktan çekinmez.

Küçük bir örnekle biraz daha açmaya çalışalım. Dışındaki dünyaya bakan gözler, eğer görmenin şemalarına, biçimlerine yani kategorilerine sahip değillerse, kendilerini bilinçli görmeyi oluşturamadıkları bir algı çorbası karşısında bulacaklardır. O halde, bu algı çorbasını bilinçli algıya dönüştüren, görmenin işleyiş şemaları yani kategoriler nasıl oluşmuşlardır? Üstelik bu tek sorun da değildir. Oluşan duyum, duyum organımızın fizyolojik temelinde şekillenmiştir ancak salt fizyolojiyle açıklanmaya çalışılan duyum ile duyum biçiminin açıklanamaması bir yana duyumun içeriğinin, duyumun nesnesi ile örtüştüğünü sınamak da imkânsız olmaktadır. Örneğin: Papatya beyaz mıdır, yoksa gözünüz o frekansları algılayabilecek kısıtta olduğundan mı size beyaz görünmektedir. Arıların mor ötesini algılayan gözlerine papatyanın, bizim gördüğümüz renkte yansımadığını da bildiğimize göre, siz mi arı mı gerçek rengi görmektedir? Duyunun doğrudan oluştuğunu söyleyen pozitivizm için kaçınılmaz ve çözülemez olan bu sorunları ve daha nicelerini, Edmund Husserl ve onun Fenomoloji kuramı içinde yapılan tartışmalarda okuyabilirsiniz.

Pozitivizm tüm duyum sorunlarını görmemezlikten gelip, duyuma ait tüm sorunları metafizik alana havale ederek pek de ‘bilimsel’ bir yol izlemediğini göstermektedir. Ancak gerçekler inatçı olduğundan ve gelişen bilişim teknolojileri, kameraların ‘görme’sini, mikrofonların ‘duyma’sını istediğinden, o muhteşem pozitivist kuram, duyumu metafizik alanda kalarak başından savmaya çalışmasında suçüstü yakalanmıştır. Bu noktada biz, pozitivizmi ve bilimsel olmamasını bir kenara bırakıp, Marksist bilimin duyum açıklamalarına girelim. Bu sayede temel iddiamız olan; Marksistlerin, Marksist kurama hâkim olmadıkları gerçeğini göstermeyi deneyelim.

Marksist kuramın duyuları nasıl açıkladığını, bir pozitivistten alıntılarla başlayalım: Bertrand Russell, onun Batı Felsefesi Tarihi kitabındaki ‘Marx’ bölümü. Kitabının bu bölümünde Russell, Marx’ın kuramını kendi anladığı ekseninde aktarmaya çalışmaktadır. Anlayışı yanlıştır ancak Russell’in Marx’ın kuramını tartışma zemini göreceğimiz gibi ne yazık ki birçok Marksist’ten daha derindir. Russell, Marx’ın kendinden önceki mekanik materyalizmi aşan kuramsal duruşunu şöyle dile getirir: “Eski materyalizmin, yanlış olarak, duyumu edilgen saydığını, etkenliği her şeyden önce nesneye yüklediğini söylemiştir. Onun görüşünde, tüm duyum, ya da algı, özneye yüklem arasındaki karşılıklı etkidir. Çıplak nesne, algılayanın etkenliğinden ayrı olarak salt hammadde ve bilinme işleminde biçim değiştirir”. Bu tarifi Marx alıntıları ile açıklamak için Russell devamında, Marx’ın Feuerbach üzerine on bir tezinden üçüncüyü ve çok doğru bir anlayışla on birinciye alıntılar.

Russell, “‘Duyum’un İngiliz ampiriklerince kavrandığı biçimdeki gerçekliğini hayırlamak asıldır bu kuram için. İngiliz ampiriklerinin, ‘duyum’ adını verdiği şeye, bir etkinliği içeren ‘farketme’ adı verilmesiyle ortaya çıkar bu hayırlama. Gerçekte (Marx’a göre) biz şeyleri, onlara göre davranışımızın bir parçası olarak farkederek ve eylemi dışarda bırakan herhangi bir kuram, yanıltıcı bir soyutlamadır” diyerek, yanlışlar içerse ve kaba bir Marx anlayışına yaslanırsa da, birçok Marksist’in ayırdında bile olmadığı, Marksizm’in ‘duyum’unun farkını açıklamaya çalışır.

Pozitivizmin, edilgen olarak açıkladığı duyumun, Marksist bilimde etkin duyu olarak nasıl açıklandığını Alman İdeolojisi kitabından ve On Bir Tez’den alıntılar yaparak açmaya çalışalım. Birinci Tezde Marx “şimdiye kadarki tüm materyalizmin (Feuerbach’ınki dâhil) başlıca kusuru, nesnenin, gerçekliğin, duyumluluğun; duyumsal insan faaliyeti, pratik olarak değil, öznel olarak değil; yalnızca nesne ya da sezgi biçiminde kavranmasıdır... Feuerbach, duyumsal nesneler –düşünsel nesnelerden gerçekten ayrı nesneler- ister: ama insan faaliyetinin kendisini nesnel faaliyet olarak kavramaz...” der.

Marx, kendinden önceki mekanik materyalist anlayışın ‘duyumu’, nesnenin bilince doğrudan yansıyan sezgisi olarak anladığını, nesne karşısında edilgin bir öznenin, nesnenin imgesini bilincinde buluverdiğini düşündüğünü söyleyerek eleştirmektedir. Oysa Marx, duyumluluğun, bir duyumsal insan faaliyeti olduğu, öznenin pratiğini içeren bir yapısı olduğunu, bu sayede oluştuğunu söylemektedir birinci tezde.

Mekanik materyalistler ve Feuerbach, duyumu tıpkı pozitivistler gibi nesnenin doğrudan bir yansıması olarak değerlendirmektedirler. Alman İdeolojisi kitabında bu nokta için Marx; “Feuerbach’da duyumsal dünya ‘kavramı’, bir yandan bu dünyanın basit sezgisiyle öte yandan basit algısıyla sınırlı kalır...” der. Duyumun bu basit tarihin yarattığı yanılgılara düşmeyi Marx şöyle saptar; “...duyumsal dünyayı, onu meydan getiren bireylerin canlı duyumsal faaliyetinin toplamı olarak kavramaya erişemiyor;...” . Marx, duyumun gerçekleşmesini sağlayan işleyiş şemalarının, biçimlerinin yani duyumun kategorilerinin kaynağını, insanın kendini üretme etkinliğinin içinde görür. Bu görüşünün temelini de Hegel’de bulur.

İlk defa Hegel, insanın duyumuna konu olan nesnelerin, insanın değiştirme etkinliğinin de konusu olan nesneler olduğuna değinmiştir. Hegel’e göre insanı, belli bir şekilde etkinlikte bulunmaya yönlendiren ‘tin’, bu etkinliğin, değiştirilen nesnel dünyada bıraktığı izlerle, duyumunun kategorilerini açıklamaktadır. Marx insanın, belli bir şekilde etkinlikte bulunmaya yönlendirilmesinin ve bu haliyle etkinlik öncesinde bir bilinç(tin) şemasının varolmasının söz konusu olmadığını söyler. Ancak insanın duyumunun konusu olan nesnelerin, insan tarafından dönüştürülmüş dünyanın nesneleri olduğu ve bu dönüştürülme etkinliğinin izlerini taşıyacağı da açıktır. Marx, insanın etkinliğinin, varoluşunu üretme etkinliği olduğu ve insan türünün kendi varoluşunu da toplumsal olarak ürettiğini saptadıktan sonra, bilincin ve bilinçli duyumun kaynağının toplumsallığını ortaya koyar. Marx, insan toplumunun tarihsel süreçte varolduğu biçimi, insan düşüncesinin ve algısının kaynağı olarak açıklar.

Bilinçli duyumu mümkün kılan kategoriler, insanın varoluş etkinliği içinde gerçekleştirdiği üretimin, bilinç bileşeninin ‘biçimleri’ olarak hayat bulmaktadırlar. Bilinci ve bilinçli duyumu oluşturan, insan toplumunun, nesnel dünya karşısında konumlanıp, ona bakması, onu yorumlamaya çalışması değildir. İnsan toplumu, varoluş etkinliğinin üretimi içinde, dünyayı değiştirdiği, dönüştürdüğü için ve bu etkinliğin biçiminde duyumsayabilmekte ve bilinçli olabilmektedir.

Bu noktada on birinci tezde değinilen konuya gelmiş oluyoruz: “Filozoflar dünyayı yalnızca değişik biçimlerde yorumladılar, oysa sorun onu değiştirmektir”. Marx’a kadar tüm düşünürler -düzeltmek koşuluyla Hegel ve nesnel idealistler dışında- bilinci ve bilinçli duyumu, nesnenin karşısında konumlandırmışlardır. Bilincin nesne karşısında bu konumlandırılışından sonra da, nesnenin duyumunun ve kavramının nasıl oluşturulabileceği konusunda çözüm bekleyen sorunlara da değişik yorumlar yapmışlar, farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Marx ise bu konumlandırmanın hatalı olduğunu, bilinci ve bilinçli duyumu nesnenin karşısında konumlandırarak hiçbir gerçek açıklama yapılamayacağını söyler. Asıl olan, insan toplumunun varoluş etkinliğinde, pratiğinde doğada yarattığı değişimdir. Doğada yaratılan bu değişim, bilincin kavram ve kategorilerine, duyumun kategorilerine bir nevi kaynak teşkil eden şeydir. Bilinç ve bilinçli duyum, bu etkinliğin içeriği, etkin nedeni ve sonucudur. Marx bilinci ve bilinçli duyumu ararken doğanın karşısında konumlanıp onu yorumlayan filozoflar gibi yapmamış, tersine doğayı dönüştürme etkinliğinde bulunan toplumsal insanın pratiğinde, bilinci ve bilinçli duyumun oluşumunu görmüştür.

On birinci tezin çok yaygın olarak; ‘filozoflar gibi yorumlayıp durmayı bırakın, harekete geçip devrim yapmaya bakın’ şeklinde kabaca ifade edebileceğimiz yorumları sadece yanlış olmakla kalmazlar, çok daha büyük sorunlar yaratırlar. Bu şekildeki yorumlar, bilinç ve bilinçli duyumu, mekanik materyalizmin anlayışı içine hapsetmek durumunda kalırlar. Bu şekilde mekanik materyalizme hapsolmuş bir Marksizm anlayışı ise, pozitivizmin kucağında dev-

rimcilik yapmaya kalmak durumunda kalır. ‘Felsefeyi boş verin, devrim yapmaya bakın’ söylemi, radikal gibi görünmesine rağmen, pozitivizmin bahçesinde kuzu kuzu devrimcilik oynamak durumundadır artık. Mekanik materyalistlerin on birinci tezi bu şekilde yanlış okumalarına karşı, Russell’in, Marx’ın bu sözlerini, etkin duyum perspektifinde söylediğinin farkında olması ve o ekseninde alıntılanması oldukça ilgi çekicidir. Marx, bize sunduğu Marksist bilimle en büyük devrim çağrısını sunmaktadır ve bu çağrıyı, Feuerbach’ı ve mekanik materyalistleri eleştirdiği tek bir cümlede ifade ettiğini düşünmek elbette yanıltıcı olacaktır.

Marksist bilinç ve bilinçli duyum konusunda yaptığımız kısa tartışmaya Alman İdeolojisi’ndeki etkin duyum açıklamaları ile devam edelim. Marx, Alman İdeolojisi’nde, Feuerbach’ın üretimin kesilmesi örneği üzerinden yaptığı çözümlemeyi ilerleterek şöyle söyler: “...üretim, günümüzde olduğu biçimiyle bütün duyumsal dünyanın temelidir,...eğer bunlar kesintiye uğratılsaydı, bu kesinti bir yıl için bile olsa, Feuerbach, yalnızca, doğal alemde muazzam bir değişiklik bulmakla kalmayacak, bütün insanlık aleminin kaybindan olduğu kadar kendi seyretme yetisinin kaybindan, hatta bizzat kendi varlığının kaybindan da pek çabuk yakınacaktı”. Toplumsal üretim etkinliği, duyumun temelidir derken Marx, sadece duyumun kategorilerinin yani duyumun işleyiş şemalarının, duyumun içeriğinin bu üretimin sonucu olduğunu değil, bilinçli duyumun kendisinin, insanın duyum biçiminin de bu üretim etkinliği ile ve sonucunda oluştuğunu söylemektedir. İnsanın toplumsal üretiminin tümünün durduğunu hayal etsek, üretimin, nesnel dünyayı değiştirme süreçlerinin son bulmasıyla, bilincin konusu olan nesnel dünyanın tamamen değiştiğini ve bu şekilde doğal alemin muhteşem bir farklılık gösterdiğini görecektik olmamıza rağmen, bu örnekteki önemli yan salt bu değildir. Çarpıcı olan, Feuerbach’ın sadece çevresinin değiştiğini değil, kendi seyretme yetisinin kaybolduğunu hatta benlik algısının da kaybolduğunu görmesidir. Toplumsal üretimin kesintiye uğratılması örneğinde, insanın, nesneleri duyumsayamamaya başlaması ve bilinçli duyum

yeteneğini topyekûn kaybetmesinden bahsedilmektedir. Hatta kendisini, doğanın bütünlüğünden ayrı olarak konumlandırmasını sağlayan, benlik duygusunu da kaybetmektedir. Böylece bilinçli canlıdan, canlıya dönüşmektedir.

İnsanın toplumsal üretiminin tümünün yok olduğu örneğinde Feuerbach, kör olmamasına rağmen bilinçli görme yetisini kaybetmektedir. Aslında olan Feuerbach'ın, bilinçli görme sürecinden, canlı gözüne geri dönmesi olacaktır. Feuerbach artık dünyaya bilinçli görme duygusu ile değil, kediler gibi, kuşlar gibi bakmaktadır. Üstelik benlik algısı da kaybolmuştur ve dolayısıyla bilinci de.

Bu noktada Russell'in daha önce alıntıladığımız sözlerine geri dönerek bitirelim. Russell, Marx'ın kendisi gibi edilgin bir duyum tariflediğini anlar ve “onun(Marx'ın) görüşünde, tüm duyum, ya da algı, özneye yüklem arasındaki karşılıklı etkidir” diyerek bunu saptar. “Çıplak nesne(nin), algılayanın etkenliğinden ayrı olarak salt hammadde” olduğunu ve Marx'ın, etkinlikle değişen bir duyum nesnesinden bahsettiğini de anlar Russell. Buraya kadar Marx'ı anlamada Russell, geçmiş ya da günümüz mekanik materyalistlerinden çok öndedir. Ancak devamında Russell, duyum nesnesinin “bilinme işleminde biçim değiştir”diğini söyleyerek Marx'ı anlamaktan uzaklaşır. Bu şekilde bilme, bilinç, gene maddenin karşısına ve etkinliğinin öncesine konur Russell tarafından. Marx'ın bu bilme sürecini, insanın etkinliğinde açıkladığını göremez Russell, hala etkinliğin öncesinde konumlandığını düşünür. Tekrarlarsak Russell, Marx'ın kendinden farklı olarak, duyum ve bilinci etkinliğin içinde, etkinliğin bileşeni ve sonucu olarak oluşturduğunu değil de, gene öncesine konumlandığını ve pratikle bu şekilde ilişkilendirdiğini düşünür. Günümüzde mekanik materyalist anlayışın, pratiği bilince eklemek için en çok tercih ettiği eklektik yol da, Russell'in yanılgısının basit bir şeklidir aslında.

Russell farkın, kendisinin ve İngiliz ampiristlerinin duyum dediği şeye Marx'ın, “bir etkinliği içeren ‘farketme’ adı”nı vermesiyle ortaya çıktığını düşünür. Madde ile bilinci karşı karşıya koymanın

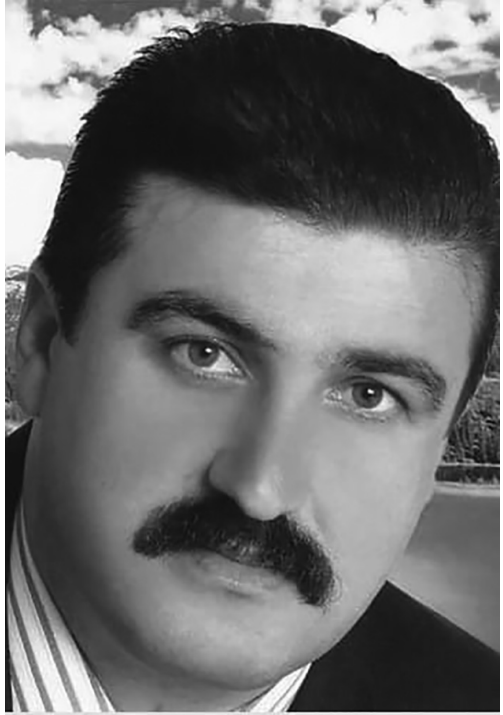
dışında bir şey düşünemeyen Russell için, bu karşılıklılık sabit kalmak koşuluyla Marx ancak “biz şeyleri, onlara göre davranışımızın bir parçası olarak farkederek ve eylemi dışarda bırakan herhangi bir kuram, yanıltıcı bir soyutlamadır” demiş olabilir. Marx’ın, insan toplumunun varoluş etkinliği içinde ve sonucunda gördüğü ‘etkin duyum’, Russell tarafından, bilinçli insanın, etkinliğinin öncesinde sahip olduğu bilinci ile girdiği etkinliği sırasında oluşan bir ‘farketme’ hali olarak anlatılır. Trajik olan nokta, Russell, Marx’ı yanlış anlamış olması nedeniyle doğal olarak yanlış anlatıyor olsa da, günümüz mekanik materyalistlerinden daha derin bir tartışma yürütüp, üstüne onlardan daha kapsamlı bir on bir tez okuması yapıp, daha kapsamlı bir etkinlik-duyum tartışması yapmasıdır. Hal-i pür-melalimiz budur.

Bütün bu noktaları tartışmaya çalıştıktan sonra, ‘tamam çok güzel de, şimdi post Marksistlerin şu saçmalığına ne diyeceğiz’ içeriğindeki sorular, içinde bulunduğumuz kavramsal yoksunluğa hiç değmeden, son söze giden bir kestirme yol bulma telaşının ürünü olacaktır ancak. Böyle bir kestirme yol yoktur. Marksizme saldıran kuramcıların, yanlış da olsa bir kuramları vardır ve bu yanlış kuramlar Marksizm’in bilimine hâkim kuramsal çözümleme ve eleştiriler gerektirirler. Bu saldırılara karşı sadece kötü, yanlış diyerek verilecek reaksiyonun hiçbir karşılığı yoktur. Üstelik Marksist kuramı, hayatımız boyunca aldığımız pozitivist kavramsallaştırma ve formel mantık ekseninde edinmek ya da yorumlamanın imkansız olduğu unutulmamalıdır. Yöntem çalışması yapıp diyalektik materyalist bir zemine yükselmezsek, içinde debelendiğimiz pozitivist metafizik kavramsallaştırma ile yapacağımız Marksizm çözümlemeleri, mekanik materyalizmin, ütöpik sosyalizmin içine yuvarlanır. Ve çoğunlukla da pozitivist kuramı onaylamaya dönüşür. İçinde olduğumuz ve eğitimini aldığımız yöntemin yanlışlığını, kısırlığını bilmeden ve tartışmadan, iyi niyetli bir okuma ile kestirme bir yoldan Marksist bilime ulaşamayız. İyi niyetli okumalar, bu durumda bizi pozitivistimin cehennemine taşıyacaktır sadece.

Yaşamı On Yıla Sığdıranlar

ŞERİF CANAZ

— Atilla Karagöz

Şerif Canaz ilkökul öğrenciliği yıllarında yaz tatillerini çalışarak geçirmenin de ötesinde okul saatleri dışındaki zamanlarını çalışarak geçirerek çocuk yaşta işçiliğe başlayanlardandı. Yani, sömüren ve sömürülen ilişkisini çocuk yaşta yaşayanlardan! Onun için ileriki yaşlarda doğaya saygı duyan, her canlıyı doğanın bir parçası sayan, İşçi Sınıfı ve yoksul halka karşı duyarlı, ezilen ve ezen ulusların arasındaki çelişkiyi erken yaşlarda fark eden biri oldu.

On-oniki yaşlarında çalışma yaşamına başlayan Şerif, on beş-on altı yaşlarında bu düzenin sorunlarını fark etmeye başlayıp, kendisinin ve kendisi gibi olanların hakları için mücadele etmenin yollarını arayan biri oluverdi. Yetmişli yılların mücadelecisi ruhunun da katkısıyla, mücadeleyi öğrenip erken yaşlara çeken-

lerdendi Şerif Canaz!

!970’li yılların politikleşmesinden etkilenerek o günün koşullarında hangi politik gençlik nerdeyse, kendisini orada bulanlardandı. 12 Eylül diktatörlüğüne giden yolda, yol temizlikleri yapılırken, kendini mücadelenin içinde bulan Şerif, gençlik yıllarının verdiği heyecanla, Karadeniz Dev-Genç saflarına katıldı, yaşadığı ilçe olan Kavak’ta. O zamanlar Samsun’un Kavak İlçesi’inde var olan Karadeniz Dev-Genç okuluna kaydoldu, kendi deyimiyle! Ve yaşamı boyu her konudaki tutarlılığını orada başlattı. Mücadele azmi ve dayanışma ruhuyla kendini fark ettirdi kısa sürede. Arkadaşlarının yanı başında dağlar gibi duranlardan oldu her zaman!

Şerif Canaz, asimile olmuş Çerkes çocuğu olarak dünyaya geldi. Bir insanın ana dilini kenara itip başka bir dili kullanarak dünyaya başlaması ne acıdır! Evdeki büyüklerin konuştuğu dil başka, mahalle ve okuldakiler başka! Ya derdini anlatamayacak-sın, ya da derdini anlatmak için başka bir dile mahkum olacaksın! Bunların üstesinden gelmenin, gelirken de bu kötülöklere göğüs germenin zorluğunu yaşamayanların bilmesi olası değil; ama aile içi dayanışma ve sokaktaki yoldaşlarıyla dayanışmayla bu sorunların üstesinden gelenlerdendir Şerif Canaz!

12 Eylül maşaları tarafından, mücadele ettiği her şeyin bir gecede yasadışı ilan edilmesiyle bir gerçeğı daha görürken, diğer yoldaşları gibi acıyı bal eylemesini de bilenlerdendir. Gözaltılar, tutuklamalar, aşağılanmalar ve işkenceler Şerif Canaz’ın bünyesinde hasarlara yol açmıştır mutlaka ama kararlılığına kararlılık eklediğı kesin. Çocukluktan gençliğe geçtiğı yıllarda bu zalimliklerle karşılaşmasına rağmen üstesinden gelip geri adım atmamış olması ise bunun en önemli kanıtı.

Dışarı çıkınca, örgütlerin sağa sola savrulmasından etkilenmiştir mutlaka ama kendince yollar bulup arkadaşlarıyla birlikte mücadeleye bir şekilde tutunmak isteyenlerdendir. Onun içindir

ki, o günkü tüm devrimci geleneklerin büyük çoğunluğunun bir araya gelip birlikte mücadele ettikleri ortamlar doğunca, sorgulamadan tüm iyi niyetiyle o yola baş koyanlardan olmuştur. Yani ÖDP içerisinde yer alırken, birlikte daha güçlü olunacağını düşünerek bu yola girmiş biridir. Daha sonraları, yol ayrımına girilmesine neden olan siyasi rekabetlerin hiçbir yanında durmadan, mücadeleye girme gerekçeleri doğrultusunda tavrını koyanlardandır. Şerif Canaz, o mücadeleye girerken, ayrımsız birlikte mücadeleyi düşünüyordu; bir de sosyalist mücadeleyi, aynı zamanda sınıf mücadelesini! Bu mücadeleye girme nedenlerinin başında ise dayanışmaya katkıdan başka bir şey değildi.

Yaşamı boyu hep dayanışma ruhuyla yaşadı Şerif Canaz! Bi-reysel dayanışmaları da takdir edilecek boyutlardaydı. Hiçbir arkadaşından nemalanmayı düşünmeyen az sayıda kalanlardan ve her arkadaşına son olanağını kullandıran bir devrimci olarak yaşayıp gitti bu dünyadan!

1980 öncesi Kavak'daki tuğla ve kireç ocaklarında edindiği deneyimlerini, daha sonraki yıllardaki mücadelelerinde şiar edinmeyi bilenlerdendi. Köy-Tür'de işçi arkadaşlarıyla birleşerek onlara önderlik edip, mücadeleyi yukarılara yükseltti. İşverenin en bilindik yöntemi olan işçileri bölme çabalarını boşa çıkarmada da başrol oynadı. Patronlar, pazarlama bölümünü ayırıp alt işveren konumuna sokunca da, kendisi küçük patron olma rolünü kabullenmeyip arkadaşlarıyla birlikte mücadeleyi seçti!

Kapitalist barbarlığın yeni buluşu olan ve sömürünün sürmesinde büyük katkısı olacak olan acente (küçük patronlar) projelerini benimsemeyenlerdendir Şerif. Sistemin ona sunduğu faydaları elinin tersiyle iterek, birlikte çalıştığı arkadaşlarıyla birlikte mücadele yolunu seçmiştir! En azından çalışan arkadaşlarının açlık seviyesinde çalışmalarını engelleyip günün koşullarının en üst seviyesinden ücretlendirilmelerini sağlamıştır!

Birçok kimsede kaybolan dayanışma ruhu Şerif Canaz'da hiç-

bir zaman kaybolmadığı için bu günlere örnek gösterilecek birisiydi Ama beklenmedik bir zamanda, yani genç sayılacak yaşta kaybettik Şerif'i! Ne olup ne bittiğini anlayamadan 27.12. 2011 tarihinde göçüp gitti bu dünyadan! Yani 47 yaşında!

Karadeniz Dev-Genç kurucusu İsmet Abimizin (Çörtük İsmet, İsmet Öztürk) dediği gibi, “düzenle bütün bağları önce pamuk ipliğine indirgemek, hemen sonra tamamen koparmaktır” demişsek, birbirimize sorumluluğumuzu yerine getirmek, düşmana inat yaşamımızın kısılmasına izin vermemek zorundayız...

Genç sayılacak yaşta kaybettiğimiz Şerif Canaz'ı tanımış olmak onurların en yücesi! İsmet Öztürk ve Şerif Canaz'la birlikte mücadele etmek ise anlatılamayacak kadar değerli...